

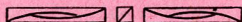
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

о. Юліян Дзерович: Вигляди для Унії на Україні .	217
о. Д-р Гавриїл Костельник: У відповідь проф-ови Стан. Смольці з нагоди його книжки „Die geus- sische Welt“	225
о. Яр. Роснецький: Проповідь виголошена в день посвячення „Захисту сиріт“ в Журавні . .	256
Всячина	258
Нові видавництва	274

ЛЬВІВ 1917.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в обемі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокє число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 7. і 8. Львів, за липень і серпень 1917. Рік XIII.

о. Юліян Дзерович.

Вигляди для Унії на Україні.

Теперішня світова війна принесла вже багато несподіванок. Англія має загальне право побору рекрута, Росія замість царату революційну республіку, Америка шле свої війська на сушу Європи, а до найбільших несподіванок належить по жорстокім переслідуванню Унії в Галичині її правне признание в Росії на основі свободи віросповідання, проголошеної тимчасовим революційним правительством.

Ба що більше. Унія не тільки що признана правно, але о скільки вісти до нас доходять, вона находить ширю симпатію, число її ісповідників росте. Громада міста Київ відступає площу під будову уніятської церкви, о. Мих. Цегельський відправляє у світлий второк в лат. костелі нашу Службу Божу при кольосальнім здвизі народа, в Житомирі, осідку архієпископа Євлогія, великогонителя Унії, основується уніятська парохія, якої парохом стає о. Гавриїл Казанівський, парох Боратина, брідського повіту, о. Фьодоров по становлений екзархом для зєдинених, голова уніятської церкви митрополит Шептицький витаний всюди оваційно.... Ось вісти, які через ліс штиків, через дротяні засіки мимо реву гармат і лопоту крісів продерлись до нас, до Галичини.

Віщі слова Урбана VIII.: „Per vos mei Rutheni orientem convertere spero“ починають здійснятись, прибирати конкретну форму; праця митрополита Шептицького над злукою церков в одно велике Христове стадо приносить ве-

ликому голосителеви сеї взнеслої ідеї гарні плоди; переслідувана, з під права винята Унія в нагороду за свій терпистий шлях мучеництва стаєть ся популярним віроісповіданєм Росії.

А може се лише хвилевий настрій російської взагалі, а з окрема української суспільности, спричинений будьто революційною психозою, яка відвертаєть ся від всього казньонного, давним правительством піддержуваного отже тим самим і від правительственної, православної віри; може бути, що се робить ореоля мучеництва, яке Унія витерпіла за царату і як понижена, переслідувана, заборонена тепер своїм трюмфом над скиненими своїми катами притягає, манить, після давної засади: *sanguis martyrum semen christiani* погнати“.

Та як би там вже і не було, то сам факт вільности віроісповідання дасть Унії спромогу поширитись і на схід, ущасливить многих „богоіскателів“, яких в Росії повно, а які не найшовши успокоєня на лоні скостенілої, казньонної церкви замість шукати Бога в сектанстві, штунді, безпопущині горнути муть ся до нашої рідної віри.

Від чогож буде залежати — коли справді буде пошанована заповіджена свобода віри — стихійне, масове поширення Унії на Україні? На мою думку від отсих двох чинників: Передовсім від нашої меткості, справности, від духа ініціативи, який ми виявимо на зверху пропаганді нашої віри та середників, які добирати мемо, голосячи велику ідею Христову єднання Його великого стада під одного верховного пастиря Святійшого Отця. Вдруге буде се залежати від сего, чи удасть ся нам поборо́ти упередження проти нас „папезників“, якими накіпіла православна українська і російська суспільність, підбурювана фанатичним православним духовенством.

Що до першого чинника себто нашої агітації і пропаганди, то з гори зазначити годить ся, що раз на все мусить бути виключене всяке насильство. всякий терор супроти іновірців. Та об тім зайва річ говорити з двох причин. По перше: занадто в нас вкорінена почесть для великої ідеї Христової та надто ми шануємо Його святу заповідь любови ближнього, щоби ми мали іти за поганим приміром Євлогія і насильно напихати когось нашу перлу, нашу святість. Нехай Унія сама своєю красою, своєю гідністю манить до себе, нехай дасть себе пізнати і полюбити і приголубити. А вдруге: се буде і з того згляду вже неможливе, що за нами та нашою пропагандою не буде в Росії чи пак в независимій Україні чинників, які би могли нам терором, насильством в пропаганді помагати, як тепер в Галичині Євлогієви помагали генерал губернатори, начальники уездів, урядніки, паліцейські, жандармські і наші запродавці. Як колись ідея Христова ширилась не „пріказами“

шиканами, насильством, а лише за помочию своєї краси і притягаючої, божественної сили дванадцять убогими, безборонними рибакми, так і нині радше правительство нехай — мимо проголошеної толеранції — буде проти Унії, як має її несимпатичними, недозволеними середниками помагати. Звісна річ, що тоді Церков має найбільше притягаючої сили, коли терпить переслідування від людей як діло Боже, ніж тоді, коли опирається на сильних міра сего, та в їх сторону робить концесії, зражаючи до себе демос та забуваючи на своє боже післання: всіх притягати до Христа і всіх в Христі єднати.

Рівнож нехай нас Господь Бог боронить від таких негідних способів пропаганди, якої уживали почайські монахи своїми „Лістками для Галіції“, які масами розкидували поміж простонародом та чвертьінтелігенцією, а в яких безчестило нашу Унію і наші святощі неможливими пашквілями, називаючи нас католиків, почавши від самого Святійшого Отця: „брехунами“, „фарисеями“, „облудниками“, та в яких не пошановано навіть геройської, мученичої смерті св. Йосафата, видаючи страшний памфлет: „Якого католики почитають святого?“... Аргументи такі можуть зєднати хиба лише дуже невибагливих ісповідників о низькім моральнім і інтелектуальнім уровени, характеру і інтелігенції. Благо родний чоловік здвигне на такі аргументи раменами, сплюне і „*quarde e passa*“...

Пропаганда наша нехай буде така, якої уживає меткий, ревний о хвалу Богу священик, коли приїде на нове місце і застає „мерзость запустіння“: обдерту, запущену церков, брак всякої церковної утвари, замість церковного хору: „козлогласіє“, людей в церкві хиба на показ, непривиклих ні до відправи, ні до слухання слова Божого бо такого літами від неративого пастиря не чули, а в селі піянство, розпуст, співи по ночах, злодійство. Але молодий ревний пастир не зражає ся, лише закасавши рукави бере ся до праці і без ганьблення, без сварки, без жандармської помочи, а лише силою Божого слова, своїм особистим приміром, своєю ревністю о хвалу Богу село перероджує, вірних щораз більше стягає до церкви і основує царство Боже на землі.

Хто стане на чолі тої пропаганди? А вжеж ніхто инший, лише наш улюблений Архіпастир, великий ідеолог злуки Церков, митрополит Андрій. Єго глибоке знанє, Єго велика ревність, Єго вроджений такт дадуть пропаганді здоровий напрям, і сі прикмети Єго є певною запорукою успішности заміреного діла.

Яких середників уживати при пропаганді? А вжеж передовім живого, опісля печатного слова у формі часописи, брошурок, книжок. Але способи пропаганди не є предметом отсих стрічок. Вони мусять приновляти

ся до відносин та обставин, які витворить війна, о яких нині передвчасно говорити.

Коли вийдемо в єство релігії і спитаємо, яка її задача, то мусимо на се відповісти, що *релігія се способи взяти нас як найтісніше з Богом*. Огже таких способів до взяття нас з Богом наша уніятська віра о много більше посідає, як російсько-православна, а коли найдесть ся побожна, неупереджена душа, так званий: „богоискатель“, як її Москалі називають, то вона прилине до нас цілим серцем. О скільки ми багатші в такі практики релігійні і богослуження, які захоплюють душу, ведуть і приковують до Бога! Адже у нас передовім є розповсюднена і введена часта сповідь вірних, якої православні не знають, не мають; у нас цвите культ евхаристійний з щоденним св. Причастієм, якого православні не знають і не розуміють. В нас заведені богослуження в честь Пречистої з відправою в маю і культ Серця Христового з відправою в червні. Не знають рівнож православні нашого „умилительного молення“ (суллікації), яке є подекуди незаміниме, і ніяким иншим богослуженням не дасть ся заступити. Додаймо до сего наше образоване духовенство, яке стоїть вище що до уровеня інтелігенції від православного батюшки, з його розвиненим проповідничим хистом і запалом до праці, то з сего всего можемо вносити на незвичайно гарний розріст нашої Унії на Україні.

Коби не упередження до нас! А ті на жаль дуже вкорінені у наших закордонних братів. Як примір такого упередження наведу лиш сей факт, що на Волині людність отягаєть ся дати дитину до української школи, щоби її не окатоличили, та що Волинські „дядьки“ питають нераз стрільців, що там працюють, чи оставлять їм віру (релігію) в разі, якби державні границі змінили ся“ *).

Звідки ж взяла ся така ворожнеча до нас і таке упереджене до нашої релігії? О! на се складали ся століття, над сим працювали спершу Греки, а опісля Москалі ріжними способами і клеветами, сплетнями і терором, насильством. І мимоволі втягнули в се Українців і то зло покутує до нині. Не бажючи говорити слів на вітер, в доказ правдивости того твердження наведу тут дословно слова ученого професора Академії Наук, славного історика Е. Голубинського, який в своїм капітальнім труді „Исторія русской Церкви“ пише:

„Можетъ быть, читатель знаетъ, а можетъ быть — и не знаетъ, тотъ грустно замѣчательный фактъ, что раздѣленіе церквей имѣетъ весьма немаловажное значеніе именно

*) „Шляхи“, р. 1917. ст. 17. Ростислав Заклинський: „Замітки до дискусії про Унію“.

въ нашей русской церковной исторіи. Мы — Русскіе, не замѣшанные въ дѣлѣ лично, повидимому, должны были взять на себя ту роль, чтобы стать умѣрителями увлеченій и раздраженій замѣшанныхъ, т. е. Грековъ, чтобы стать судьями виновныхъ (латинянъ) по возможности безпристрастными, чтобы быть возстановителями распри въ ея истинномъ видѣ. Но къ подобной роли, какъ само собою понятно, мы были вове неспособны, и случилось совсѣмъ другое. Греческіе полемисты противъ латинянъ, въ своемъ увлеченіи вражды противъ нихъ впадавъ въ прискорбнѣйшую крайность, изображаютъ ихъ преисполненными прегрѣшеній и винъ, еретиками, горшими всѣхъ древнихъ еретиковъ и совмѣстившими у себя всѣ ереси послѣднихъ. **Мы усвоили себѣ этотъ взглядъ полемистовъ на латинянъ.** Полемисты ставили латинскую церковь въ вину существовавшія въ ней частныя злоупотребленія, которыя столько же возможны были и въ церкви Греческой и которыя она столько уже осуждала, сколько и эта послѣдняя подобныя злоупотребленія у себя. Наконецъ, не довольствуясь и симъ, полемисты отчасти на основаніи **ложныхъ слуховъ, сплетенъ и клеветъ**, отчасти же съ помощью своей собственной намѣренной софистики, обвиняютъ латинскую церковь и въ винахъ совсѣмъ небывалыхъ. До такой степени охватывала Грековъ вражда къ латинянамъ, что между ними не находилось людей благоразумныхъ и умѣренныхъ, которые бы сознавали подобную крайность и протестовали противъ нея (ст. 797) Въ главѣ чрезъ мѣру ревностныхъ обвинителей латинской церкви долженъ быть поставленъ самъ патрiархъ Михаилъ Керулярій, который въ раздраженіи вражды противъ латинянъ, послѣ случившагося раздѣленія, причемъ крайне высокомѣрнымъ поведеніемъ папскихъ пословъ оскорблена была его гордость, не въ состояніи былъ удержатъ ся въ предѣлахъ надлежащей мѣды (ст. 797)".

Тільки Голубинський. З його слів видно, що не так принципіальні догматичні різниці копали ту пропасть між церквами, як більше лична обида Керулярія, а може й загонистість папських легатів, а на всякий спосіб більше личні мотиви, як принципіальні погляди. З його слів видно, що проти Риму воювано „клеветами, сплетнями, ложними слухами“, та що руско-православні усвоїли собі той спосіб від Греків. І Голубинський просто сердечно признаєсь і до сего, що „въ позднѣйшее время мы замѣтили, что Греки смотрятъ на латинянъ не такъ нетерпимо и непріязненно, какъ бы это слѣдовало на основаніи ученія о нихъ давнихъ Грековъ, — и мы заподозрили самихъ Грековъ въ отпаденіи отъ православія къ латынству"... З слів сих видно, що ученики перейшли учителів; російсько-православ-

на церков ще гіршою ненавистю закипіла против Риму, як грецько-православна. І ми бачимо, що флорентійська Унія приймає ся у Греків та довгий час там тримаєть ся, а українського митрополита, грека Ізидора князь московський саджає сейчас же в тюрму за се, що посмів приступити до Унії.

А пізнійше в наслідок упередження та страху перед капітуляцією у виду наших аргументів годі було приступити до православних наших предків, які а limine відкидали всяку пробу сполуки, не входячи навіть в які небудь переговори, не розбираючи навіть аргументів, які склонюють нас, а повинні і їх нахилити до злуки з Римським Престолом. І так пробував Інокентій IV. навязати зносини з східною Церквою і тому в 1241 р. після послів до князя Александра Ярославича, щоби той ввійшов в злуку з католицькою Церквою, а той князь так остроумно (?) після „Софійської Літописи“ відповідає: „Отъ Адама и до потопа, а отъ потопа до раздѣленія языкъ, а отъ раздѣленія языкъ до начала Авраамля, а отъ Авраамля до проитія Израильтянъ сквозь Черное море, и отъ исхода сыновъ Израилевыхъ до смерти Давида царя, а отъ начала Августа до Рождества Христова и страданія и воскресенія Его, а отъ воскресенія Его и на небеса вознесенія до царства великого Константина и до перваго собора и до седьмаго собора — все это знаємъ хорошо, а отъ васъ ученія не принимаємъ“... Точка, павза! Всяка диспута скінчена!... Розумієть ся, послі відіхали з нічим.

Не ліпше повезло і королеви шведському Магнусові, о яким читаємо в „Новгородській Літописі“ під 1348 роком: „Магнушъ, король свѣйской (шведської) землі, приславъ къ новгородцємъ рекъ: пошлѣте на съѣздъ свой философъ, а азъ пошлю свой философъ, дажь поговорять (щоби собі поговорили) про вѣру; а азъ то хочу слышетъ, коя вѣра будетъ лучши; а иже ваша будетъ вѣра лучши, азъ иду въ вашу вѣру, или паки аще наша вѣра лучши, и вы поидите въ нашу вѣру и будемъ вси за одинъ человекъ, а ино азъ хочу ити на васъ со всею моею силою“. Швеція в XIV. стол. мала вже певне образоване і певно мала і добрих богословів і нема сумніву, що король шведський був переконаний о побіді свого філософа над московським філософом. В Новгородіж певно дуже добре знов розуміли, що їхнім богословам не рівняти ся з шведськими. Діставши однак візване, новгородські власти, з тодішнім владикою Василієм на чолі, устроїли загальну нараду і після наради відповіли Магнусу: „аще хошеши вѣдати, коя вѣра лучше, — наша ли или ваша пошли в Царьградъ къ патріярху, за не мы пріяли отъ Грець православну вѣру, а съ тобою ся не спираемъ про вѣру“... Магнус справді, як заповів, пішов війною, але Магнуса Новгородці побили і тим самим гадка

Унії знов припинилась. Цікаве тут се, що Новгородці навіть не беруться до диспути, а відсилають охочих до диспути Шведів до Царгорода, бо знали, що чомусь там зірвали зносини в Римом...

Рівнож непідготовленими до полеміки оказались московсько-православні богослови в диспуті о хрещенню королеви Вальдемара, і найрозумніший з них, такий собі домородний полеміст Іван Наседка, не могучи поспіти за аргументацією своїх противників, відрубався від них отсими словами: „Насъ, овецъ Христовыхъ не перемудряйте софистиками своими; намъ нынѣ некогда философства вашего слушать“. А Українця Сильвестра Мадвідева, який учив о епіклезі так, як учить католицька Церква, обвиняють московські богослови з патріярхом московським Іоакимом на чолі о „хлебопаклонную ересь“, називають его еретиком і папістом і спалюють на кострі.

Коли з нагоди берестейської Унії починається жива полеміка що до спірних догматів обох церков, то православна сторона черпає свої аргументи зі зраціоналізованого протестантського богослов'я. Звісний бувший міністер заграничних справ революційного правительства П. Мілюков в своїм знаменитім творі: „Очерки по истории русской культуры“ (ст. 155) пише, що до XVIII століття не було властивої богословської московської православної літератури ні науки. Були лише два противоположні напрями богословської мисли, яких головними стовпами були наші земляки, южноросси Стефан Яворський і Теофан Прокопович. Перший з них тримався в своїй аргументації католицької науки і викладав богослове спершу в київській, а опісля в московській академії після Томи Аквінатського в строго схоластичнім дусі. Теофан Прокопович учив знов на основі протестантських богословів Гергарда, Мосгейма, Хемніція і др. і його богословську систему підпирало і правительство цариці Анни, спутане Німцями і православного „философски“ настроєної Катерини II. А обі знамениті єрархи кінця XVIII. і початку XIX. століття, митрополит Платон (Левшин) і московський владика Філарет (Дроздов) не скривали своїх протестантських симпатій. Філарет в молодім віці горячо спочував діяльності англійського біблійного товариства і твердив, що з його діяльністю зачинається прихід Божого царства. Аж містик цар Миколай I. видячи, куди ся пропаганда веде, закрив біблійне товариство, боячись цілковитого спротестантизованя московської православної церкви.

З доси сказаного ми бачимо, що тому православні проти нас є упереджені, бо так їх настроїли сплетнями, доносами Греки, які для Москалів, що не мали своєї богословської науки, були авторитетом. Коли явився якийсь по католицьки думаючий богослов, як Медвідев, то його пере-

слідувано і палено на кострі, а щоби виключити взагалі всяку уніятську пропаганду в Росії переводять уніятів на силу в схизму і забороняють Унію. А богословська московсько-православна наука піддаєть ся зовсім протестантизмови, а той чейже любовю до католиків не грішить.

І до нинішних часів нічого не змінилось. Та сама ігноранція православних, та сама жорстокість супроти Унії, ті самі памфлети протестанські на нашу Церков.

Та сама ігноранція наших аргументів. Коли в році 1840 єпископ Шумборський приїхав на желаня царя Николи І. до Петрограду, взяв зі собою ученого крилошанина капітули Шиманського то і в домі петроградського митрополита Філарета устроєно богословську диспуту в присутности митроп. Філарета і єпископа Шумборського між ректором схизматичької академії а крил. Шиманським. І Шиманський в своїй диспуті довів наконєць свого противника до сего, що той не мав більше ніякої відповіді, як тільки: „Я того не читав“...

Цікаво описує також свою гостину в домі одного благочинного (декана) в Холмщині богослов Петро Каблак в своїх „Вражін-ях по Україні“ *), а з оповіданя сего видно, що нинішний православний клир не знає не лише нашої, але і своєї історії церкви і канонічного права. Ось слова Каблака: „Приїзджаю до одного благочинного в Холмщині. Бачить мене перший раз в житю, але знає, що я галицький Українець і цілуємось.

— Всьо дуже гарно — говорить зараз на вступі, лише ви уніят. — Мусимо вам того антихриста — папу вигнати з голови.

Я не був першого дня настроєний до диспути і зачав о чім иншій. На другий день пішли теологічні розправи. Батюшка доводив між иншим, що Христос не міг такого грішника, як св. Петра, зробити начальником всіх апостолів; що Церков не потребує голови, бо сам Христос є її головою.. А коли я єму на підставі праці Забужного навів місце з виданого в Москві їх канонічного права, де говорить ся, що синод залежить від царя і цар є головою російської церкви — батюшка здобув ся на таке опрокиненє: „Або то правда, що книжка пише?“ —

Диспутуємо о чім иншій. Приміром о походженю св. Духа, або о Непорочнім Зачатю. Я виводжу йому льогічно, наводжу місця з єв. Письма, а він має на те одну відповідь:

— Е! — то єзуїтська натягачка....

*) „Альманах українських богословів“ зібрав Антін Стельмах, Львів 1914. ст. 360.

Не було иншої ради, як збувати кпинами такі аргументи. І загалом російські батюшки не грішать надзвичайним знанєм. Не мого можуть вони дати своїм в'рним...

Тільки д. Каблак, а я додам до сих останних слів: але настроїти їх фанатично потраплять, що католики „антихристи“, то що....

Та наколи буде правдива свобода віри в автономній Україні, то треба буде ті упередження усувати та наших закордонних братів переконувати, що ми не тільки не антихристи, та „брехуни“, „зрадники“, „сретики“, як нас представляли „Лістки для Галіції“, а люди глибоко віруючі і свято переконані о нашій правді, а не накручені Єзуїтами безглузді маріонетки. Доси ми сего робити не сміли, бо в Росії „право пропаганди в'ври предоставляється въ Россіи только господствующей церкви православной“, отже тим самим оборона католицької догми, „пропагандированіе иныхъ в'врои повѣданій“ переслїдувалось законом. Нині нам вільно буде боронитись і упередженя, клевети та доноси усувати.

Якого рода є ті упередження до нас та клевети, об тім поговоримо в слїдуючїм випуску.

о. Др. Гавріїл Костельник.

У відповідь проф-ови Стаи. Смольці з нагоди его книжки „Die russische Welt“.

(Продовженє.)

V.

Відповіді на поодинокі обжалованя.

1. Безбожність нашого жонатого клиру. Се обжалованє найтяжше зі всіх, та воно якраз найбільше видуманє, зовсім безпідставнє. Як ми пересвідчилися, наші люди ніде не виповіли сего, що між нашим „жонатим“ клиром наглядно ширить ся безбожність, і нема фактів, котрі справджували би ті необдумані слова п. Смольки. Але бо і дивно п. Смолька представляє ту безбожність нашого „жонатого“ клиру. Раз каже, що безбожність ширить ся між „жонатим“ нашим клиром, а другий раз: що наші

„безбожні“ питомці доперва в душпастирській праці відзискують свою віру — учать ся її від своїх парафіян. Отже: чи безбожність ширить ся між нашим „жонатим“ клиром, чи віра відзискуєсь? Автор всюди так річ представляє, як єму треба: що священники трапляють віру, каже тоді, як хоче священників знеславити; а коли хоче питомців знеславити, то каже, що питомці не мають ніякої віри, але доперва яко священники відзискують її. Зовсім подібно говорить автор про священників та священничих синів: раз каже, що священничі діти „виносять“ з дому безвірство, а другий раз: що вони як раз „заносять“ безвірство до священничих домів... Отже: чи сюди, чи туди, всьо „руське — погане, зле, безбожне!“ Якеж се сумне свідощтво для польського історика! Наколи п. Смолька є дійсно католиком, а не тільки Поляком, то він повинен відкликати ті свої безпідставні слова, котрі нам наносять так страшну кривду.

*

2. „Духовна, священнича каста“. Прямо сміху варта се, що п. Смолька написав про „духовну, священничу касту“ в нашім народі. В тій касті видить п. Смолька жерело всього злого, що у нас. Задля тої кастовости (!) мала витворитись в нашім духовенстві така психа, котра дуже часто проявлюєсь яко „*graeca fides*“. Тота каста — се „*jene Zucht von Mikroboten, aus denen alle jene Übel stammen*“. І доси не буде у нас ліпше, доки не зітре ся голову тій касті — гидрі. — Яка в тім іронія для п. Смольки! Адже „духовна каста“ панувала в нашім народі в тих минулих віках, коли наші священники переважно були „*gente Rutheni, natione Poloni*“, котрих прецінь п. Смолька хвалить яко щирих католиків і глибоко віруючих!

Так було колись! А нині в нашім духовенстві нема кастовости; але хочби й була, не могла би мати того значіння, яке мала колись, і яке їй приписує п. Смолька. Адже нині священничі сини виховують ся тим самим способом, як і иньші діти, котрі „кінчать школи“. Нині ціле те вихованє — мож сказати: державою змонополізоване. Священничий син від 10 свого року звичайно перебуває переважно поза домом — в школах, і коли скінчить середні школи, надумуєсь, на котрий універ. факультет має записатись. Вибирає собі стан, як і несвященничі сини, і так само мусить всім вимогам задосить учинити.

Та — на підставі даних — можу п. Смольку потішити, що в нашім духовенстві нині нема кастовости ані в тім значінню, немов би переважуючий контингент духовенства реквірував ся зі священничих синів — „поповичів“. Пригадую собі, що за моїх богословських літ в дух. семінари у Львові

(1907—1910) число „поповичів“—питомців не було велике. Щоби однак не буюти по повітря, як п. Смолька, я — за дозволом і при помочи о. Паньківського, теперішнього місто-ректора дух. семінара у Львові — переглянув і обчислив родоводи питомців з послідних трьх літ перед війною (1911—12, 1912—13, 1913—14), бо сі для нашої будучности (якою п. Смолька так журить ся!) є найбільше рішаючими.

Контингент питомців (з львівської і перемиської єпархії), що були прийняті на I рік дух. семінара в р. 1911—12 під зглядом родоvodu так представляв ся:

Синів селянських	51
„ священних	12
„ народних учителів	7
„ професорів сер. шк.	1
„ урядників	1
„ ремісників	3
„ міщан	1
„ слуг державних	1
„ самостійних осіб	1
Всіх питомців	78

Рік 1912—13:

Синів селянських	54
„ священних	12
„ учителів	6
„ урядників	3
„ ремісників	3
„ слуг державних	3
„ міщан	1
„ купців	1
Всіх питомців	83

Рік 1913—14:

Синів селянських	44
„ священних	12
„ учителів	2
„ урядників	3
„ ремісників	2
„ слуг державних	1
Всіх питомців	64

Отже сини священнічі мають ся до инших питомців як 12:66; 12:71; 12:72. Або загально: на 225 питомців є 36 синів священних.

Чи се кастовість? Хиба для того, хто оперує ілюзіями! Як статистика свідчить, головний контингент нашого духовенства в новітніх часах реквіруєть спомежи селянських дітей.

*

3. Священничі сини. Автор брошури „В. і. пр.“ — воюючи за целібат — також нарікає на священничих синів, але виключно на тих, що пішли в цивільний стан. П. Смолька знов плюгавить — інакше тут годі сказати — передовсім священничих синів, що самі посвятились духовному стану. Цікаві ми знати, на яких фактах опирає він ті свої „наукові“ представлення? Тут п. Смолька писав хиба вповні „на здогад...“

Зазначую, що я є сином селянина, але помимо того мушу взяти в оборону священничих синів, бо сего справедливості домагась. Можу впевнити п. Смольку, що священничі сини, які ступають на теологію, мають загалом ліпше релігійне вихованє, як селянські сини. Для чоловіка „доброї волі“ се зовсім природне і ясне. Адже нині всі діти, що кінчать середні школи, є виставлені на впливи атеїзму. Як всюди на світі, так і у нас. А кожда селянська дитина тут полишена сама собі. Її родичі не можуть в тій мірі уважати і впливати на її духовий розвій, як родичі інтелігенти. Колиж родичі інтелігенти є віруючими, а такими є священники, то напевно охороняють свої діти перед не одним лихим впливом.

Послідовно до свого вихованя священники, що походять зі священничих родин, є як на загал добрими і діяльними священниками, які в нічім не уступають католическим священникам інших народів. Се можемо ми ствердити, що живемо між ними і з ними.

Що знов до світських людей, котрі є синами священників, то і тут є о много більше добрих, віруючих, як безбожників. Як всі безбожники більше „кричать“, чим віруючі, так і наші, — і тому звертають увагу на себе. Та де тої тисячі віруючих, котрі не звертають уваги на себе тому, що не „кричать“? Хиба длятого вони вже не існують?

Не може бути сумніву, що в нашій інтелігенції безбожність була би о много більше поширена, наколи головна часть нашої інтелігенції не вийшла би з родин священничих, наколи наші священники не женили би ся. Адже се зовсім природне. В домах священничих практикують ся релігійні звичаї, панує дух релігійний, а з таких домів звичайно виходять релігійні діти. Вправді: в нинішнім світі не одна така дитина може стратити віру, — та се не є виною „домів“, але „світа“.

На утрату віри головню наражені є інтелігентні круги; а що головна часть нашої інтелігенції походить зі священничих родин, ясно, що між безбожниками в нашій інтелігенції

є також священичі сини. Та, як я зауважав, се вина „світа“, а не священичих домів. Прецінь маємо случаї, де один син священика є здекларований атеїст, а другий — побожний чоловік. По родині одідичена тут є на певно побожність, а не безбожність. О скільки священичі сини є атеїстами, о стільки зривають з традиціями своїх домів. Се прецінь „ноторична поява“ в нашій суспільности, і п. Смолька повинен би її знати.

*

4. Духовні семінарі. На чистій видумці полагає тверджене п. Смольки, що до наших духовних семінарів ступають молодці — сини священичі! (а-якже!) — з поглядами модерних явних безбожників (Haeckel, Ostwald), і тут поширюють ті свої погляди. Не перечимо, що до наших семінарів може ступити деколи така „просвічена“ одиниця — се так само дієсь і в інших катол. народів! — але се перечимо, немов би такі одиниці поширювали свої погляди в наших семінарах.

Я мав щастє жити в різних семінарах (в двох латинських) і можу ствердити, що під тим зглядом так само буває у нас, як в інших катол. семінарах. Така просвічена одиниця „на разі“ мусить крити ся зі своїми поглядами — аджеж колиб не крилась, зараз вилетіла би з семінара! — а потім настає криза. Або не видержить такий питомець і виступає з семінара, або стратить свої „просвічені“ переконання. Може бути п. Смолька зовсім спокійний: в наших семінарах під тим зглядом не є ані о волос гірше чим в польських.

Колиж п. Смолька наводить, що про декотрих наших молодих священиків „кажесь“, що вони доперва від своїх вірних научились вірити, — то се під одним зглядом є правдою, одначе не під тим зглядом, під яким се п. Смолька представляє. Чув я се від кількох моїх товаришів, і сам про себе можу сказати: що доперва душпастирство учить священиків віри, — та тут треба додати „глибокої“ віри. Доперва сповідальниця відкриває священикови: чим є віра для людства. Се отже якраз найкрасше свідчить про наших молодих священиків, а що п. Смолька хоче представити в злім світлі. Котрого священика душпастирство приводить до глибшої віри, се напевно чоловік з доброю волею, любитель правди, — чоловік, котрий щиро посвятив ся своєму званню *). Тут може бути п. Смолька зовсім спокійний. Наше молодше духовенство напевно не є гірше від духовенства старшої

*) Адже ясне, що здекларованих атеїстів священиків, наколиб такі де були, душпастирство не привело би до віри. Кого теологічні студії не приведуть до віри, того і простий нарід не приведе до віри! Тут отже може бути мова тільки о глибшій, більше живій віри.

дати. Адже про се свідчить автор, котрого п. Смолька поважає, — автор брошури „В. і. пр.“

А вже найкраще характеризує п. Смольку його представлене звісного голодового страйку наших питомців у львівським дух. семінари в лютім 1912 р. Річ була така. В тім році було в дух. семінари понад 200 питомців Українців, а 11 питомців москвофілів. Питомці Українці вислали депутацію до ректорату, котра в чемній формі зажадала усунення москвофільських питомців зі семінара, мотивуючи се жадане тим, що всі питомці Українці є морально переконані о тім, що їх москвофільські товариші — особливож один з них — сприяють „православію“ — схизмі. Ректорат дав на се відповідь, що не має достаточного доказу для такого діла. Тоді всі питомці Українці — як один муж — застрайкували „голодівкою“. Приходили до ректора, як звичай казав, додержували всіх порядків семінара, лиш не їли. Ректорат ріжними способами старав ся відвести питомців від страйку, та вони стояли при своїм. По двох днях положене стало критичним. Не було иньшого виходу і Митрополит був примушений розв'язати семінар. При поновнім приймаю до семінара не принято того питомця москвофіла, до котрого Українці-питомці передовсім не мали довіря, і кількох Українців. Ті одначе Українці були приняті до иньшого семінара (до перемиського), окрім одного. Ціла річ отже мала передовсім політичне тло; а о скільки мала релігійне тло, о стільки як найкраще свідчила о кат. душі наших Українців-питомців. Війна, яку переживаємо, показала, чи ті молоді люди Українці були в праві, чи ні. В тім часі я находив ся в Фрайбурзі в Швайцарії на студіях. Пригадую собі, як одушевляли ся тою подією теологи-студенти ріжних націй, коли довідали ся з газет про неї, і коли їм ми Українці близше її вияснили. Для них — а се прецінь були католики з роду - віку! — та подія була доказом ідеальної солідарности на тлі католицизму і націоналізму; але для п. Смольки, оборонця „кацапів“, та подія є доказом моральної гнилі наших питомців Українців! П. Смолька тут робить лукаву рестрикцію — *restrictio mentalis peccaminosa*: не наводить, о що ходило в тій події, охрещує її коротко „*von rebellischem Geist angehaute Manifestationen*“, і долучує ціле тото представлене до місця, де говорить о безбожності та „ремісництві“ наших питомців і молодих священників. Чиж се прямо не дивовижний спосіб писаня „історичних студій“!

5. Цивільна інтелігенція. Се — на жаль — є правдою, що в молодшій генерації нашої інтелігенції безбожність є досить поширена. Та і тут річ не так маєсь, як п. Смолька представляє.

П. Смолька закидає нашій інтелігенції, що у неї ще не провелося явне сконсолідоване характерів під релігійним зглядом, що не уформувались протиріччя: релігія - атеїзм. Сим закидом хоче п. Смолька виказати слабкість релігійного нашого духа. Але сей закид ще в більшій мірі виказує також слабкість атеїзму в нашій інтелігенції.

Атеїзм в нашій суспільности не є сконсолідований — бодай я так думаю, — він є принагідний, хвиловий, переходовий. Найбільше полонить у нас атеїзм студентів університету; але й ті, коли вже розпращують ся з вільним та ферментаційним студентським житєм, звичайно стають ся наново віруючими людьми. Атеїзм не має у нас твердої основи. Причини, які викликали атеїзм в нашій інтелігенції, найкраще вияснюють его характер.

Первісною причиною сего атеїзму є те саме, що є причиною „світового“ атеїзму. Тут передовсім треба зачислити факти: 1) що велике число новочасних філософів, учених та белетристичних письменників є отвертими, дуже часто запеклими атеїстами; 2) їх твори дуже поширені і кождому легко доступні; 3) атеїзм все проголошує „науку“ своїм монополем, а в нових часах дух „науковости“ здобув собі перворядне значінє; 4) новочасна наука прибрала таку постать, котра дуже а дуже сприяє атеїстичному світоглядові *). Щоби той „світовий“ атеїзм постійно держав ся чоловіка, треба щоби даний чоловік віддавав ся через ціле своє жите виключно односторонній „науці“, щоби іменно все доливав оливи до сего огня атеїзму, або щоби постійно жив в товаристві сконсолідованих атеїстів, в котрім случаю звичай робить те саме, що в першім случаю „наукове“ жите. Наколиж нема тих двох условій, сей „світовий“ атеїзм звичайно висихає задля моментів жита, котрі чоловіка густо-часто виносять на таке становище, де конче треба зрефлектуватись і погодити ся з думкою про Бога і з релігією.

Коли бодай в загальности є се, що сказане, правдою, то п. Смолька — бодай на довший протяг часу — не дуже потребує побоюватись о атеїзм, який „страшним способом“ ширить ся в нашій суспільности. Ми не маємо много людей, що віддавали би ся виключно науці, не маємо явних атеїстичних товариств.

Атеїзм в нашій суспільности, як я вже казав, є принагідний, переходовий. Про се свідчать его спеціальні причини. Ось вони: 1) Спомежи наших людей, котрі відзначили ся на поли літературнім та національнім, найвизначніші в новіших часах були отвертими атеїстами: Драгоманів, Франко, Павлик (та се не були священичі сини!) і т. д. Многох молодців такі люди потягнули за собою й під

*) Чому і як се діє ся, се яколись подрібнішє спробую вияснити.

зглядом релігійним, коли сильно впливали на них під зглядом націоналістичним та літературним. 2) Переважна частина наших студентів є селянськими синами, що в нужді і горю мусять пробивати ся через світ, а до того ще бачуть, що весь наш нарід має подібну сумну долю, як вони самі. Новочасні атеїстичні кличі все обіцяють зміну „старого“ нещасливого світа, — обіцяють вольний, щасливий світ. Отже вони легко полоняють наших студентів. 3) Вдача нашого народу така, що коли він раз зачав стреміти до культури, то відразу чіпає її вершків, а за такі вершки легко можуть уходити атеїстичні форми думання і життя.

Ясно, що ті причини найбільше пліняють молодців, котрі ще не в силі зріло здати собі справу з житєвих процесів. І коли наші релігійні люди не виступили проти того атеїзму в нашій суспільності сконсолідованою реакцією (бож частинної реакції ніколи не бракувало!), то хіба тому, що між ними перемагало переконанє, що нам о много більше грозить небезпека на тлі національним, чим на тлі чисто релігійним, — а певно не длятого, немов би в нашій суспільності не було сильного релігійного духа, як се п. Смолька хибно представляє *) У наставнезвичайно зложили ся обставини, що національна небезпека була разом і релігійною небезпекою. Тож очі і сили всіх звернені передовсім на національний наш процес. І під тим стягом перевелась у нас тверда консолідація. (Та якраз се п. Смольку болять!). Українці старали ся, щоби не ділити ся між собою задля релігійних поглядів, бо так розбила би ся наша політично-національна сила, яка є для нас передовсім потрібна. І коли таке сполученє під політично-національним стягом ніде на світі не є ознакою занепаду релігійного духа (о чім хіба найкраще можуть нас переконати нинішні часи, коли для оборони своїх національних інтересів всі народи лучать ся в собі без згляду на релігійні ріжницї), — то чомуж се мало би бути тільки у нас ознакою такого занепаду? Зрозуміле отже, чому Преосвящ. Хомишин не міг потягнути за собою суспільності, поставивши собі за гасло радикальний розділ між віруючими а невіруючими в нашій суспільності.

„Тому отже зглядом тих всіх світських інтелігентів, які з Христом і Церквою католицькою зірвали, або які лишень хитрять та удають християнізм поверховно, які з цинізмом трактують справи віри і релігії, — ми священники не можемо

*) Адже наш нарід, як се сам п. Смолька стверджує, з природи глибоко релігійний, тож та вдача і в нашій інтелігенції проявлюєсь — *abstractis abstrahendis*. Є в нашій суспільності — дякувати Богу — професори, судії, адвокати і т. д. — люди глибоко віруючі, церкві щиро віддані. Можливо, що такі люди становлять більший процент в польській інтелігенції, як в нашій, та наша інтелігенція під тим зглядом напевно стоїть висше як не одна інтелігенція иньших католических народів.

мати з ними нічого спільного. Хотяй би то були діячі на визначних становищах, хотяй би то були наші близькі кровію чи зносинами — нам священикам нема з ними мира“. Так пише автор брошури „В ім'я правди“ (ст. 148).

Ми тут мусимо поставити дистинкцію: під зглядом релігійним — *concedo*; під зглядом національно-політичним — *него*.

Впрочім: як та річ маєсь у Поляків? Вони прецінь ка-толики з роду-віку, а чиж вони н. пр. вибирають послів після рецепти автора брошури „В ім'я правди? Чи вони притім кладуть головну вагу на се: чи кандидат „сповідає ся і причащає ся“?! Чи у Поляків під національним прапором не лучать ся ті, „що вірять“, з тими, „що не вірять?“ А наше національне положенє далеко прикрійше від польського, отже нам потрібна ще більша єдність на тлі національним.

*

6. Селяни. Чи польські хлопи більше знають про се, „was die Aut rität des heil. Stuhles betrifft“, як наші хлопи, о тім не буду перечити ся з п. Смолькою. Знаю лиш се, що ⁹⁹/₁₀₀ польських селян свято переконані, що „*racież jest Polakiem!*...“

Нетерпимість польська воплочена в п. Смольці не знає границь; вона місцями вироджуєсь в наївність, місцями в перфідність. На сім місци, де п. Смолька обговорює релігійність наших селян зі становища „ніби-то“ католицького, зійшлося одно і друге. Коли вчитуюсь в ті сторони книжки п. Смольки, коли пригадаю собі, що подібна нетерпимість зі сторони Поляків переслідувала наш нарід від того часу, відколи Поляки стали ся панамі на нашій землі, то не так дивую ся, що наш нарід прийняв церковну унію (аджеж він тут напевно сподівав ся, що польська тактика змінить ся!), але дуже дивую ся, що не відпав від унії *). Вічна секатура, вічне очернюванє, помітуванє! Дійсно: варт би розписати нагороду на особну студію про виясненє всіх причин тої польської нетерпимости. Я лиш кілька літ священиком, а скількож то разів лучалось мені (в місті), що в сповіди жалувались передо мною особи з низшого стану, особливж женщины: Отче! грішу через Поляків! Поляки не дають жити.

викрикують за нами, наслідують ся з нас, з нашої церкви, з наших свят, з наших святих — зі всього, що руське! Ді-

*) Впрочім польський єпископ, Едв. Ліковські, обговорюючи, кілько то пригнобляючих кривд мусіли ми знести від Поляків, так пише: „*Że w takich warunkach biskupi ruscy nie sprzeniewierzyli się Unii, że na stanowiskach swoich odważnie wytrwali, to chyba świadczy o ich prawdziwie apostołskim duchu!* (Unia Brzeska, стр. 315).

ти приходять з плачем: мамо! „перепишіть“ нас на польське! не хочемо, не можемо зносити тих наруг від Поляків!...

Се не пусті слова, а чиста правда: п. Смолька ділом доказує, що таким нікчемним, таким способом „голоти“ потраплять проти нас воювати навіть професори університету — Поляки.

Всьо польське — панське, висше, навіть їх святі: п. Смолька вичисляє „heil. Franziskus, heil. Ludwig, heil. Kazimir, heil. Therese“... а всьо руське — хлопське, низше — „Wasył, Ilija, Mitrophon, Paraskewia...!!*) Що за „паяцизм!“ Що за наївність! а яка при тім перфідність!

Чи ми уніяти коли небудь випоминали Полякам їх святих? Чи ми лютили ся, що Поляки „зовсім не журять ся (слова п. Смольки!) нашими святыми?“ Що нам до того? Та Поляки не так думають про нас: вони накидують ся нам на господарів та дозорців навіть в квестії про наших церковних святих. О шож ходить? Чи наші святі може не святі? Василиї Вел., Ілія пророк — адже се **католицькі** святі, далеко славніші в церкві католицькій, як „heil. Ludwig, heil. Kazimir, heil. Therese“ — як котрий небудь „польський“ святий! Чомуж отже Поляки, католики з роду-віку, не лише що зовсім не журять ся тими нашими святыми, але ще й випоминають нам їх?! Чому як раз ми мали би прийняти польських святих, а не Поляки наших, — коли наші святі є також великі і славні святі?

Лютять п. Смольку ріжницї між нами а Поляками. Адже є вихід: най Поляки переймуть від нас всьо, що спеціально наше! най Поляки зрушать ся, то не стане ріжниць між нами! Виджу в дусї, як п. Смолька смієсь з тих моїх слів! Прецінь він знає як раз лиш противний вихід з обговорюваного положення: най Русини спольщать ся! Ось під сим кутом глядить на нас п. Смолька на кождім кроці. З того становища нас просуджує. А чомуж як раз Русини мали би спольщитись, а не на відворот? — Hier liegt der Hund begraben!

Коли наш селянин любить свою церков, то з тих самих причин, з котрих Поляк селянин свій „kościół“ любить. Та нашого селянина в тій любові ще більше утверджує агресивність і нетерпимість польська.

Нагоди кождий селянин має аж за богато, щоби на всім пізнатись.

*) „Польським“ святим п. Смолька кождому зосібна дає титул „heil.“, а „руським“ святим ані одному! Навіть в таких дрібницях значуєсь „колись страшна, а нині смішна“ нетерпимість польська, яка є воплощена в п. Смольці.

Коли наш селянин бачить передовсім різницю між нашою „руською“ а між „польською“ церквою задля різних обрядів, то польський селянин ані на волос в тім не ліпший, — а польський нарід прецінь глибоко „просвічений“ в душі католицьким!

Коли наш хлоп каже на польську католицьку віру — „польська віра“, то Поляк-хлоп каже на нашу також католицьку віру — „руська віра“.

Коли наш хлоп радше іде до своєї церкви, як до польського костела, то ще більше проявляєсь се у польських хлопів, котрі по даваним їм вказівкам часто з засади не вступають до руської церкви.

Коли наш хлоп з якимсь недовірем відносить ся до польського богослуження (як п. Смолька догадуєсь), то так само відносить ся польський хлоп до нашого богослуження, — ба навіть такі просвічені люди, як п. Смолька, трактують цілий наш обряд з нетерпимістю і недовірем!

Коли наш хлоп не знає подробиць про папську власть в церкві Христовій, то се не може бути великим дивом, бо 1) в дійсности ані польський хлоп не „знає“ більше про ті подробиці, 2) польському хлопови лекше „вірити в папу“, як нашому: адже польський нарід має той самий обряд, що папа, тай національне освідомлене в польським народі все веде до „віри в папу“ (прецінь римо-католицизм є релігією цілого польського народа). А зовсім не так та річ маєсь в нашім народі. Коли у Поляків „віра в папу“ є звичаєм, до котрого всі дороги ведуть, то в нашім народі, виставленім на різні манівці раз задля польської агресивности та нетерпимости, а по друге задля історичних змін в церкві нашого народа, як також задля того, що не цілий наш нарід належить до кат. церкви, „віра в папу“ мусить бути розумово утверджена і все наново відсвіжувана. Се значить: коли наш нарід є католицький, то не так завдяки історичному звичаєви, як завдяки науці своїх священників.

А п. Смолька не завстидав ся закинути нашому духовенству, що воно унікає („man hütet sich wohl, es zu sehr darüber aufzuklären“) поучати народ про се, „що дотичить авторитету св. Престола!“ Як? Наше духовенство не поучає народа про авторитет намісника Христового? А яким же тоді способом наш нарід лишив ся при унії? Може завдяки Полякам?!

Коли я говорю про „наших“ священників, то маю на думці виключно Українців священників. Адже п. Смолька (ціла его книжка) виключно на тих священників нападає; — „кацапів“ або промовчує або боронить. Можливо, що спомежи „кацапів“ священників „десь-хтось“ заражений духом царей православя, не дуже любив утверджувати народу в „вірі в папу“, — та се ще не може уповажнити п. Смольку, щоби

він написав без усякого застереження „man hütet sich wohl і т. д.“, а тим менше, щоби змісл того его перфідного закиду дотикав українське духовенство. П. Смолька хитрий неабияк. Він не трактує зосібна Українців, а зосібна „кацапів“, не замічує тих ріжннць, які заходять між Українцями а „кацапами“. Адже в дійсности Українці відносять ся до „кацапів“ не як дві партії одного народу, але як два окремі народи. Тай „кацапи“ називали себе „Москалями“, говорили (бодай в своїх газетах) иньшою мовою (московською), як Українці! П. Смолька усуває назву „Українці“, „український“, а задержує назву „Русини“ (Ruthenen), і підтягнувши так під ту назву Українців і „кацапів“, має можливість „переїхатись по Українцях“. Воює принципіально проти Українців, тож з всіх усядів збирає латки, і прищіпляє їх Українцям. „Кацапи“ воювали тим, що Українці самі радикали, безбожники — і пан Смолька прищіпляє Українцям ту латку; збирає пліснь з кацапського табору: „graeca fides“, нещире відношене до католицизму, до Намісника Христового, гнів на „златинізоване“ нашого обряду і т. д. — тай і се прищіпає Українцям! Що за чудесна штука писаня „історичних“ студій! Чи ж ми Українці крили ся коли з найбільшою раною в нашій суспільности — з „кацапським“ табором? Чи ж не ми як раз найвірнійше освітлили ідеольогію того табору? не передвиділи всьо, що сталось з тою ідеольогією? Чомуж отже п. Смолька так змішує нас з „кацапами?“ Чому вірно не представив річи? Чому? — А щож прийшло би єму з такого представлення? Якже він тоді воював би проти Українців? — Hier liegt der Hund begraben!

*

Коли п. Смолька пише: „Fordert man ihn (с. є нашого селянина) auf, den Rosenkranz zu beten, so ist das ein Verbrechen der religiösen Majestätsbeleidung, das die Polen ersonnen haben, um die ruthenische Kirche zu „latinisieren“, — то він відай більше наївний та упереджений, чим який небудь наш хлоп. Коронка (вервиця) — се для п. Смольки signum salutis aeternae, а в своїм упередженю думає він, що та коронка для нас унятів щось так мерзького як свячена вода для диявола... Risum teneatis, amici!

Та припустім, що се правда, що у нас „der Rosenkranz immer noch als des „Latinismus“ verdächtig erscheint und daher überall schlecht gesehen oder sogar vollständig aus den Zerklwas und ruthenischen Hütten verbannt wird“, — але звідки приходить п. Смолька до права накидувати нам „коронку?“ Аджеж наш обряд є так само старий і добрий, як і римський обряд, — адже намісники Христові затвердили наш обряд в его цілості! З иньшої сторони: наш обряд має також свої красні спеціальности як н. пр. па-

растас, акафіст, молебні і т. д. Чомуж Поляки від нас тих спеціальностей не прийняли? Чомуж якраз ми маємо приймати від Поляків різні форми набоженства, а не Поляки від нас, коли прецінь у нас є неодна добра і красна річ, котра їм дуже придала би ся? *Hic Rhodus, hic salta!*

Та в дійсности п. Смолька по воздуху буває, коли твердить, що коронка не має місця в наших церквах і в наших хатах. Адже сам (в ноті) зазначає, що під зглядом припущення коронки (і маєвих богослужень) станиславівська єпархія „bildet eine anerkennungswerte Ausnahme“. А ми можемо сказати йому ще більше. Також у львівській та перемиській єпархії вервиця є досить поширена. Прошу лиш запитатись наших оо. Василіян, скільки то сот тисяч вервиць лиш через їх руки пішло в наш нарід! Прошу розглянути ся по наших церквах, кільки то женщин перебирає вервицю між пальцями підчас богослуження. Вправді: уживанє вервиці у нас не є на кождім місці однаково поширене. Уніятська церков руського народа в долішній Угорщині (Крижевацька єпархія), звідки я є родом, не є ані здалека так златинізована, як уніятська церков в Галичині, а помимо того там кожда женщина і дівчина має вервицю *). Але там вервиця не потягає за собою ніякої небезпеки, а в Галичині вервиця нераз стає ся мостом для переходу до польського костела. (Адже се не є ніякою тайною, що Поляки всіх средств уживають, аби наших людий перетягати на своє!). Тому-то декотрі з наших священників є противниками вервиці, — не так самої вервиці як того, що вяже ся з вервицею з огляду на наших сусідів Поляків. А того прості селяни не все можуть належито просудити, тому і годі уважати їх такими противниками вервиці, якими їх п. Смолька проголошує. Що більше: простий нарід прямо ласий на усякі такі „видимі“ знаки божої сили, як вервиця, шакаплір і т. д.

*

7. Постать нашої церкви. Як п. Смолька „ніби“ симпатично відносить ся до нашого народа, так само він „ніби“ симпатично відносить ся до нашої уніятської церкви. Та наколиб сі его „симпатії“ мали справді здійснитись, то наш нарід і наша церков мусіли би хиби пропасти, мусіли би перелаятись в „польськість“.

П. Смолька дорікає не тільки поодиноким появам в нашій церкві, але цілій її постаті. І так пише він про

*) В Крижевацькій (уніятській) єпархії навіть дзвонять на „ангельський привіт“ рано, в полудне і вечір — так, як у римо-католиків. Але там сей звичай причинюєсь якраз до скріплення уніятського (католицького) характеру, бо наш нарід там мешкає побіч Сербів, котрі того звичаю не мають.

нашу церков — „eine einzige nationale Kirche“, „eine abgesonderte Kirche — die einzig“, die einen Bestandteil der universalen katholischen Kirche bildet — bleibt sie trotzdem eine durchwegs nationale Kirche, da sie sich über die Grenzen einer einzigen Nation nicht ausdehnt, und da es ihr vollständig an Elementen gebricht, die irgend eine Möglichkeit einer solchen Ausdehnung bieten könnten“ (164).

Ось Поляк, професор історії, ліпше розуміє ся на значіню нашої церкви, як намісники Христові, котрих авторитет п. Смолька „in principio“ так високо ставляє — найвисше на світі, і обвинює нас перед світом, що ми, уніятські священники, замало проповідаємо на тему сего авторитету! Адже намісники Христові все гляділи на нашу церков в тім дусі, котрий найкрасше зазначив ся в словах Урбана VIII.: „O mei Rutheni, per vos orientem convertendum spero!“ — Але що се значить для традиціоналіста Поляка, коли се не веде до єго ціли? Уніятська руська церков нічого не варта, і ніщо з неї не може повстати — тай баста! Аякже! „Як ся бабі хтіло, так ся бабі сніло!“

П. Смольці видаєсь, що лиш „польська“ церков (на те вона „широ“ католицька!) посідає повню тих елементів, котрі дають їй можливість поширитись далеко і широко... От так н. пр. „польська“ церков могла би вссати в себе нашу уніятську церков, а потім православну церков цілої Росії — геть по Камчатку! Про наверненє західних польських сусідів — себто: пруських лютеранів — через „польську“ католическу церков п. Смолька хиба не думає. Адже про се не думав навіть ks. Borodziej!

Та киньмо сі самолюбні ілюзії, а приступім до дійсности. Чи наша церков дійсно позбавлена елементів, котрі давали би їй можливість, щоби поширилась? Коли славянський схід має коли небудь стати ся католицьким (що не є виключене), то лиш в характері унії — так як наша церков. Се хиба напевно виключене, щоби той славянський схід покинув свій грецький обряд, і прийняв латинський. А в тім случаю наша церков напевно буде взором та учителькою для тих, що схочуть прилучити ся до католическої церкви. Впрочім: не мусимо сягати аж так далеко, можемо обмежитись на самим нашим українським народі. На разі лише менша часть нашого народу належить до унії, — але не є виключене, що в ліпших обставинах унія могла би більше поширитись в нашим народі *). Чи ж потреба більшої місії для нашої

*) Оскільки ми уніятські священники могли доси ствердити, то існують навіть позитивні надії на таке поширенє. Так н. пр. між Українцями, воєнними бранцями, котрі мали нагоду близше зносити ся з нашою церквою, часто стрічають ся такі люди, котрі так полюбили нашу церков, що лиш до нашої церкви ходять, а про „православну“

церкви, як тота? Адже якраз наша уніятська церков в нинішніх часах може найбільше причинити ся до поширення католицизму, — розумієсь у формі унії. Пощож отже пан Смолька наглядну річ фальшує? — Але щож прийшло би з того для его справи, якби правду написав? **).

Чи наша церков дійсно — „eine abgesonderte Kirche“, „eine nationale Kirche?“ Наколи наша церков є такою, то те саме можна сказати також о польській.

Коли у нас в Галичині (та вже в Буковині не так!) греко-католицизм уходить zarazом за нашу національну ознаку — греко-католик се ео ipso „Rusin“, — то так само римо-католицизм уходить за польську національну ознаку — римо-католик се ео ipso Поляк. Прецінь автор брошури „В ім'я правди“, на котрого Поляки так люблять покликувати ся, свідчить, що Поляки більше надуживають свого римо-католицизму для своїх національних цілій, чим ми нашого греко-католицизму. І се їм краще удаєсь, як нам, — а причин того не треба навіть наводити (прецінь в їх руках вся власть, а нас держить лиш освідомлене). Коли Поляки хотять, щоби наша людина спольщила ся, то не вдовольняють ся тим, щоби вона називала себе Поляком, щоби все говорила по польськи, але жадають, щоби вона „переписала ся на польське“, тобто: на римо-католицизм. Се найпевніше средство для спольщення.

На якій отже підставі називає п. Смолька нашу церков „eine abgesonderte, eine nationale Kirche?“ Чи може думає, що ми є одинокі католики з грецьким обрядом? Якось так виходить з того, що він написав. Алеж на Угорщині є також Русини греко-католики. Так отже наша уніятська церков навіть зі згляду на наш нарід не є обмежена на границі Галичини, коли кожда „abgesonderte Kirche“ мусить бути замкнена в політичних границях. Та в Угорщині побіч Русинів є ще Румуни греко-католики (нова єпархія гайдудорожська); а в Хорвації є Хорвати греко-католики (хоч в невеликім числі, єпархія крижевацька). Далі є ще греко-католики (в менших числах) Болгари, Греки (Італюгреки). Отже в католицькій церкві — але в дійсно католицькій — „греко-католик“ не є ідентичне з „галицьким Русином“, навіть не з „Русином“ взагалі. Яким отже чудом наша церков є національна? Але дарма! П. Смолька не стоїть на становищі дійсного — тобто: загального католицизму, лишень на становищі партикулярного польського католицизму. А з того ста-

(схизматичку) церков кажуть, що се „московська“ церков. Власне нині, коли ті слова пишу, мав я нагоду пізнати (у Львові) сімох таких Українців.

**) Згадуваний польський автор, єпископ Ліковські, пише про перші часи унії в Польщі: „Biskupi łacińscy wystawiali w Rzymie połozenie rzeczy nie zupełnie zrodnie z prawdą, jakoby Unia nie miała przyszłości...“ (Unia Brzeška стр. 320—321). Отже все та сама ціль!

новища — тобто: у відношенню до Поляків — греко-католицизм розумієсь є національною маркою „Rusinów“ в Галичині. Та чи так пишуться „історичні“ твори?!

„Національна церков“ після утертого вже звичаю означає церков, 1) до котрої належить переважна часть якогось народу, 2) котра в тім народі є пануюча, 3) котра з огляду на власть замикаєся сама в собі і поза політичними границями даного народу не має ніякої влади (такою є православна церков в Росії, в Румунії, в Сербії і др.). З огляду на перші два услів'я о много скорше можна би польську церков уважати національною, як нашу — та зі згляду на останнє услів'є ані польська ані наша церков не є національними. Адже над нами панує Ватикан. Звідки отже п. Смолька наплів такі нісенітницї про нашу церков? — Але щож прийшло би єму з сего, коли написав би правду? Ось, все повертаєся у него до одного.

*

Другий закид підносить п. Смолька проти нашої церкви: що вона до нинішніх днів лишилась тільки „поверхово католицькою“, що ставляєсь ворожо до всього, що є „дійсно“ католицьке. Та так говорить не Поляк-католик, лиш Поляк національний шовініст.

Але колиж то наша церков стала би ся „дійсно“ католицькою — після ідеї п. Смольки? Тоді, наколиб сталась „польською“ церквою, наколиб у нас все так було, як у Поляків, і коли ми самі стали би ся Поляками! Бо хоч ми були би і римо-католиками, але лишились Українцями, то напевно і тоді Поляки обжаловували би нас перед світом — так само, як і нині — що ми є лиш „поверховими“ католиками. Адже тут входить в рахубу національний шовінізм, а не щира релігійність!

П. Смолька немало жадає від нашої церкви, щоби вилічила свої „тяжкі“ а численні рани: треба у нас завести коронку, маєві богослуження (то прецінь вже є, тількиж се дрібниця), новий календар, обовязковий целібат, усунути причастє під двома видами, усунути наших святих, ба навіть церковно-славянську мову (котра після него має проблематичну вартість). А щож тоді лишило би ся з нашої церкви і грецького обряду? Польська церков з латинським обрядом! Адже прямо знаменито! О скільки я знаю, наша галицька уніятська церков є найбільше злятинізована спомежи всіх иньших уніятських церков, а прецінь ніде на світі на уніятську церков римо-католики так не нападають, як Поляки на нашу церков. Чому? Бо тут все входить в гру польський шовінізм, а не „католицький дух“. Румуни греко-католики, о скільки знаю, навіть двох служб Божих в однім дні в одній і тій самій церкві не дозволяють правити, і ніхто їм

не дорікає, що вони є лиш поверховими католиками, не уніятами. В Хорватії н. пр. римо-католики незвичайно люблять уніятів і пособляють їм на кождім кроці, та ніколи ще не піднесли такого голосу, щоби в уніятській церкві завести хочби й найменшу латинізацію, — хоч там нема в уніятській церкві ані монстранції, ані суплікації, ані по більше престолів в храмі. В Галичині знов Поляки, відвічні наші дозорці, кричать на нас: мусите ще завести новий календар, обовязковий целібат! мусите скасувати причасте під двома видами, скасувати ваших святих, скасувати вашу церковну мову!... І при тім всім ще глузують собі з нас: „Дивіть ся, добрі люди! коли ми „спасене“ приносимо „руський“ церкві, то Русини говорять, що ми хочемо златинізувати їх церков! а нам се ані в голові!“ — Чудесно, братя Поляки, чудесно! Та притім в серці кожного Українця розбуджує ся зітханє: О Господи, коли визволиш нас з ляхко-египетської неволі?!

Чому ми не мали би бути дійсними католиками? Прецінь наука нашої церкви є та сама, що і „польської“ церкви, — наука католицька. Прецінь на многих місцях наші богослови учащають разом з римо-католицькими богословами на ті самі виклади. (Так у Львові, так в Інсбруці все є по кільканайцять наших богословів). Вихованє нашої молодіжи та народа ведене в католицькім дусі. А наш грецький обряд прецінь з самого почину був узнаний в католицькій церкві за рівнорядний з римським обрядом. Що отже маємо ще зробити, щоби стати ся дійсними католиками? На чисто релігійнім поли під тим зглядом у нас вже здавна всьо готове, та на національнім поли потребуємо ще урегулюваня. Не хочемо таїти, і ніколи Українці сего не таїли, що в нашій уніятській церкві є рана, та її жерелом є виключно наше національне щене не зовсім унормоване положенє, а не дух чи там форма нашої церкви. „Кацапський“ табор стремів до „православя“, та сего нещастя напевно годі було би усунути якими небудь змінами чи реформами нашої церкви. Наколиб ми послушали п. Смольку, наколиб перевели єго матадорські ради, то тим напевно більше лиш зашкодили би католицизмови в нашім народі, чим помогли єму. Лишень зміни в нашім національнім і політичнім положеню можуть раз на все загоїти ту рану в нашім народі. Але у всім тім не потребуємо таких непокликаних дорадників і стражників, як п. Смолька. Є у нас — Богу дякувати — досить людий, котрим католицизм лежить на серци, є у нас досить людий, котрі лпше знають рани і силу нашої церкви, чим усі і всілякі непокликані чужі дозорці.

*

Третий закид — котрий треба вчитати між стрічками — ставляє п. Смолька нашій церкві в тім дусі, немов би на-

ша церков не посідала житєвої сили, немов би своїм вірним не могла, як слід, роздавати благодати Христового духа. Тут — розумієсь — може мати на думці тільки обряд і практики нашої церкви.

Щож на се сказати? — Тому кілька літ взад, як я разом з одним моїм щирим товаришем, також теологом, перебував в світі в римо-католицькїм дух. закладі, в римо-католицькїм окруженю. І нераз ми приходили до слїдуючих заключень: латинники мають до фїнезій доведену догматику і богатство релігійних практик; „православні“ не мають такої виспеціалізованої догматики*), не мають такого богатства релігійних практик (частого св. причастя, проповідий, тихих Служб Божих і т. д.), але мають чудовий обряд; а ми унїяти маємо що найліпше від одних і других, — і тому нас так мало на світі! Всьо найліпше на світі — найрідше.

Се здавна вже найшло в світі признанє, що грецький обряд своєю красою, богатством і силою перевисшає латинський обряд. Се признає і п. Смолька, та лише тоді, коли призабуде ся. Побіч нагінки на всьо бізантійське находимо в его книжці і take місце: „zu sehr ist man gewohnt, von Byzanz und von Byzantinismus mit Geringschätzung zu sprechen“ (317.). Ми радимо таки самому п. Смольці трохи призадуматись над тими власними его словами, то може перестане так помітувати всім бізантійським.

Що н. пр. в латинськїм обряді протиставити пісням, котрі здавен-давня стались „урядовими“ в церкві грецького обряду: „Христос воскресє“, „Святий Боже“, „Єдинородний Сине“, „Іже Херувими“ і т. д.? Сї пісні співає весь нарід, і як раз то має поневолюючу силу. Я сам був раз свідком, як один старший світський чоловік, високий урядник, котрий не раз хвалив ся переді мною своїм недовірством, в церкві не міг здержати ся, щоби разом з усім народом не співати „Єдинородний Сине“, і притім виступили єму слези в очах. А таких пісень є ціле множество на кожде свято, на кожду відправу. Язык церковний народови зрозумілий, коли не в подробицях, то бодай в загальности. Се всьо притягає нарід до церкви, вяже нарід з церквою. Де нема національних уособиць між римо-католиками а греко-католиками, там римо-католики уміють, як слід, оцінити силу нашої церкви. Оттак н. пр. римокатолицькї священики (Маляри, Німці) з поблизких сіл довкола мого рідного села (в долішній Угорщині) не раз ставляли нам греко-католикам питанє: чому се у нас весь нарід, женщины і мушчини, горнєсь до церкви, коли до їх церков ходять переважно самі женщины, а мушчини лиш по кількох? Се в тамошних околицях є фактом. Але мені ви-

*) Адже їх становище не вияснене зі згляду на всі релігійні блуди, що повстали по VII вселенськїм церковнім соборі.

даєсь, що наш обряд взагалі має більшу силу для мушчин, чим римський обряд.*) Він менше таємничий, а більше торжественний, чим римський обряд, тай з konieczности втягає весь нарід в активну участь в богослуженнях, — а то пліняє мушчин. Далі: се є фактом, що мушчини радше співають літургічні пісні, котрі основують ся головню на християнській ідеології — се прецінь відповідне до мужеської поваги — як пісні народно-церковні, котрі переважно основують ся на розніженім християнськім чутю. А в нашім обряді переважують літургічні пісні, в римськім знов обряді народно-церковні (іменно ті, котрі нарід співає).

Треба признати, що сам обряд ще не становить повної сили церкви. Важні тут є ще практики релігійні. І тут треба признати, що католицька церков о много висше стоїть зі згляду на ті практики, як „православна“ (схизматичька). Алеж ми уніяти також під тим зглядом є католиками. Прецінь релігійні практики у нас, коли не дорівнують тим в римо-католицькій церкві, то напевно не далеко за ними стоять.

Головна ріжниця в житевім дусі католицької а „православної“ церкви полягає на слідуєчих моментах: 1) „Православна“ церков звертає головну увагу на торжественність, тому в тій церкві існує лиш співана Служба Божа, лиш одна Служба в одній церкві одного дня і т. д. Католицька знов церков передовсім звертає увагу на надприродну вартість богослужень, на втаємничуване чоловіка в сили і ласки царства Христового. Тому тут маємо тихі Служби Божі, і чим більше Служб Божих в однім дни відправляєсь в одній церкві, тим ліпше; часте св. Причастіє, культ пресв. Евхаристії і т. д. 2) „Православна“ церков з konieczности втягає вірних до активної участі в богослуженю, та не дає їм тут ніякої свободи, самостійности. Тому нема тут молитвеників, вервиці і т. д. Знов католицька церков лишає вірних самим собі (бож вірні відправи — язика — не розуміють); тому приходять тут в поміч молитвеники, коронки і т. д.

Нема сумніву, що така самостійна молитва, самостійне втаємничуване в царство Христове має свою до-

*) Так н. пр. навіть в самім Львові запримігив я се. В польських процесіях мушчини ніколи не беруть участі в такій пропорції, як у нас. Се особливо даєсь пізнати в нинішних часах по жовнірах. Хотяй у Львові є о много більше жовнірів римо-католиків як греко-католиків, то я доси ніколи не спостеріг, щоби жовніри римо-католики брали участь в процесіях та в богослуженнях (окрім того случаю, де по приказу мушця іти) в такій мірі як у нас.

бру сторону.*) Сї два моменти між духом „православної“ а католицької церкви так відносять ся до себе, як копійоване образів а мальоване з природи. Та ясне, що така „автономія“ в духовнім житю не може наступити без прецеденсів: вірні мусять бути достаточнo поучені в справах вірі та християнського совершенства (тому в катол. церкві маємо часті і вичерпуючі проповіді), вірні мусять уміти читати і т. д.

Наша уніятська церков лучить в собі всі ті моменти, оскільки вони є досяглими, та й оскільки дасть ся получити одно з другим.***) У нас є тихі Служби Божі, молитвеники, вервиця, культ Євхаристії, — але також і торжественність. Чи ж для того наша церков слаба? Найжеж застановить ся над тим п. Смолька! Наші відправи довгі, бодай два рази довші від латинських, а практики наші такі, як у римо-католиків. Тому наші священники і наш нарід в днях святочних майже цілий день в церкві. Ані у латинників ані у „православних“ релігійне жите не накладає на вірних такого — сказати би — „тягару“, як у нас. Чи ж ми супроти того маємо бути послідними в церкві Христовій?

*

8. Обовязковий целібат. Наколиб було правдою се, що п. Смолька твердить — іменно: що головною причиною усіх ран нашої церкви є звичай нашої церкви, котрий позволяє священникам женити ся (але їх не силує на се), та що з заведенем обовязкового целібату в нашої церкві всі її рани вилічили би ся, — то Поляки не повинні би в своїй церкві мати жадних ран, бо прецінь у них панує обовязковий целібат. А чи дійсно в їх церкві нема ніяких ран? Досить буде згадати лиш ті, на весь світ звісні: Маріявітизм, незалежна „польська церков“ в Америці, Мацох і т. д. Так само не повинно би бути ран в церкві інших католицьких народів. А куда подіти колишній „галіканізм“, французьке „кон-

*) Особливо в наших часах — в часах загальної просвіти, де кожний стремить до духової самостійности — се потрібне. Тому навіть в Росії в послідних часах повстали кличі, щоби заводити молитвеники на взір наших уніятських галицьких молитвеників.

**) Ясно, що така злука не дасть ся перевести при задержуваню всіх подробиць одного і другого моменту. З того нераз повстають у нас непотрібні і до духа нашого обряду не природно додані латинізації. Так н. пр. заведенє монстранції у нас не було конечним. Але найбільше неприродним є благословленє найсв. Дарами в монстранції зараз по Службі Божій. У римокатоликів таке благословленє є зовсім зрозуміле, бо у них підчас Служби Божої священник не благословить народу найсв. Дарами, — але у нас благословить! („Спаси Боже люди твоя“ і т. д.) У нас отже ціла та річ так виглядає, що що підчас Служби Божої виконалось в грецький спосіб, се по Службі Божій „поправляєсь“ в латинський спосіб! — Пощо ж такої мішанини, коли она зовсім непотрібна.

ституційне духовенство“, величезне поширене лотеранізму, кальвінізму, велику безбожність в західній Європі і т. д.?

Тим ми властиво вже відповіли п. Смольці що до „обовязкового целібату“. Він тут обмежуєсь лиш на загальність, то і наша відповідь не мусіла би порушувати подробиць. Але ми маємо ще одного автора, котрому при тій нагоді хочемо відповісти, а се автор брошури „В ім'я правди“. Він вправді не посуваєсь аж так далеко, як п. Смолька, не жадає — бодай отверто ні! — заведення обовязкового целібату, та в дійсности більше до казує, чим заключає (видко, що побоював ся отверто витягнути повне заключене з своєї аргументації!). Єго заключенєм є: треба нам чим більше целебів, бо целебс (ідеальний — розуміє ся!) більше відповідає станови сьвященничому, чим жонатий сьвященик; але єго аргументація каже: визволи нас, Боже, від жонатого духовенства, бо лиш целебс може бути гідним сьвящеником Христовим! Притім трактує сей автор проблем обовязкового целібату дещо подрібнійше.

Поставмо квестію ясно і льогічно. Що дістали би ми з заведенєм обовязкового целібату в наших духовенстві?

Проблем целібату можна трактувати з двох зовсім відмінних становищ: з ідеального і з річевого. Що до ідеального становища, то тут всі католики (також „православні“) годять ся, і мусять годити ся, бо сей целібат є догматом християнської віри — євангелською правдою. Жити для Бога, для царства Христового — се найвисша ціль християнського житя. Тож хто найбільше відрікає ся звязий з сим дочасним житєм, той найліпше осягає ту ціль. Тут напевно належить: відречи ся жени і власної сімї — се учить наш Спаситель, а св. ап. Павло викладає і ставляє нам себе самого за взір. Сьвященики повинні бути найліпшими християнами; отже ідеальними сьвящениками Христовими є ті, котрі відрекли ся всього, чого лиш мож на землі відречи ся. На се конечно згода. Зі становища отже ідеального можемо згодитись на дефініцію целебса сьвященика, яку подає автор брошури „В ім'я правди“: „Целібат єсть то посвяченє сьвященика в стані дівства і досмертної чистоти на службу Богу і народови безподільно і без застереження“ (57.). Треба отже кандидатів духовного стану заохочувати до такого посвячення: „qui potest accipere accipiat“. Так річ представляє ся з ідеального становища. Се вповні добровільний целібат, і тому нема тут примусу в жадній формі. „Qui potest accipere, accipiat“. Се „євангелська рада“, не: обовязуючий закон.

Та побіч сего ідеального становища є ще річеве становище, коли іменно маємо на думці „обовязковий“ целібат. Се становище бере під увагу не одиниці, але загал духовенства, людську пересічну природу (вдачу), людське звичайне жите з усіма їх власностями. І якраз се становище мусить

бути рішальним при просуджуванню „обовязкового“ целібату. Оборонці „обовязкового“ целібату нераз змішують ті два відмінні становища, підсуюють одно під друге, а відтак виводять висновки після їх потреби. Мистцем в тім є автор брошури „В ім'я правди“.

Розріжнивши ті два відмінні становища, з котрих можна трактувати проблем обовязкового целібату, можемо так сформулювати квестію: Чи обовязковий целібат доводить до ідеального целібату — розумієсь: не в поодиноких случаях, але в загальности?

Для автора брошури „В ім'я правди“ сеся квестія навіть не існує. Він її так обминає, що зовсім не числить ся з річевим становищем. Ніхто нікого не силує — так він аргументує — щоби стати ся священником; колиж хто вступає в стан священничий, сей добровільно годить ся на целібат. Значить: після него обовязкового целібату нема! А звідкиж тоді сей целібат постійно називаєсь „обовязковим“?

Цікаво, що сей автор так сліпий на різні поневолення в людськім житю, коли мова о обовязковім целібаті, а бачить навіть мікроскопійні такі поневолення, коли мова о женитьбі кандидатів дух. стану: жалуєсь, іменно, на різні бабці, тети і т. д., котрі своїми радами(!) поневолюють такого кандидата, аби женив ся.

Та вдійсности проблем обовязкового целібату не такий простий, як его автор брошури „В ім'я правди“ представляє. Звернім лиш увагу на річеве становище, а ціла справа представить ся нам в іншій світлі. Наші оборонці того звичаю нашої церкви, котрий позволяє священникам женитись, звичайно боронять его тим, що з тим звичаєм наш нарід зжив ся, що се добрий і святий звичай в его очах. Алеж така оборона не є достаточною, бо вона є лише поверховною. Мусимо ту оборону оснувати на сильніших підвалинах, мусимо вказати, що вона ґрунтуєсь на висших раціях, котрі піддержують той звичай, а не на самім звичаю.

Повернім до поставленої квестії. Чи обовязковий целібат доводить до ідеального целібату? Щоби на сю квестію відповісти, пригляньмось вперед: з яких одиниць складає ся загал духовенства? Думаємо, що тим ніхто не обидить ся, коли признамо, що вдача загалу священників рівнає ся з пересічною „людською“ вдачею. Можемо прийняти, що загал священників становлять люди глибоко релігійні, люди доброї волі, що хочуть служити Богу, що вони в сути річі є добрими священниками, — та вони не є вільні від загально людських емоцій і уломностей. Такі святі як ап. Павло, котрі з повним правом могли би про себе сказати: „не жию я, але живе в мені Христос“, — се виїмки, подібно рідкі случаї, як великі поети, чи іншого рода талани. З таких совершенних одиниць загал духовенства жадного народа не складаєсь. Піднесім ще се, що з ідеальним целібатом природно

вяжуться також інші христ. совершенства: примірна смиренність, добровільне убожество. А коли приглянемося загалови духовенства, чи воно жонате чи нежонате, то тут аж так ідеального совершенства не найдемо. Загал духовенства становлять люди, що хочуть служити Богу — але по змозі пересічних людських сил, а не після найідеальнішої міри. Се ще не значить, що загал духовенства не відповідає своїй цілі. Адже загал все і всюди (у всіх інституціях, стоваришеннях і т. д.) позістане загалом, — і ніколи не досягне найідеальніших одиниць. Инакше прецінь не може бути! Маючим се всьо на увазі, можемо зовсім сміло ствердити, що загал духовенства не находить ся в тім духовім успособленю, де целібат вибирає ся в повні добровільно: „щоби без застереження і неподільно віддатись на службу Богу“, — але з обовязку: „бо инакше не може бути“. Іншими словами: целібат у загалу духовенства є „обовязковий“, а не добровільний. Ще іншими словами: Наколи не було би обовязкового целібату, то загал священників поженив би ся, як дійсно женить ся там де нема обовязкового целібату. Так н. пр. у нас греко-католиків, — і то не лиш в Галичині, але всюди. В целібаті лишаєсь лиш якийсь процент. Додаймо ще, що целебси можуть мати більші надії на „карієру“, як жонаті, та на безжурне житє, а помимо того загал наших священників женить ся. Чому? Бо сего домагаєсь пересічна людська вдача, яка панує у загалу духовенства. Як у нас, так напевно було би у всіх народах, колиб тільки не було обовязкового целібату. Годі се оспорити тим, що у нас инакше виховують кандидатів дух. стану, а инакше там, де панує обовязковий целібат. Прецінь і у нас не учать по семінарах питомців, як мають женити ся, але як Богу служити. Впрочім: хоч як за чотири роки дух. семінара загал питомців переняв би ся ідеєю целібату, їх вдача всеж таки позістала би пересічною „людською“ вдачею.

Отже з сего виходить, що обовязковий целібат не є то саме, що ідеальний целібат — як се автор брошури „В імя правди“ річ фалшиво представляє. Додаймо ще, що ми брали під увагу лиш середню міру. А скількиж то молодців вступає всюди на теологію з особистих інтересів: бо їм найбільше подобаєсь незалежний священничий стан, або що задля свого убожества не могли би іншого факультету покінчити, або щоби чим скорше дійти до хліба, щоби своїй родині помагати і т. д. Не перечу, що многі з таких кандидатів — стосуючись до слів св. Августина: „Si non es vocatus, fac ut voceris“ — в семінари наберуть ся священного духа, та всеж таки загал їх не переможе самих себе аж до непізнання: будуть се не виключно „Христілюбці“, але попри тім також „самолюбці“. Отже обовязковий целібат не змінє характеру загалу духовенства. Колиж сей

загал висше стоїть під зглядом моральним, як загал вірних, то причиною сего є глибше християнське освідомлене та виховане духовенства, а не обовязковий целібат.

Та — кажуть звичайно оборонці обовязкового целібату — значіне обовязкового целібату полягає в тім, що він хоронить священників від тягарів супружеського житя. На сю тему звичайно стрічаємо слідуючі аргументи: 1) целебси священники є більше незалежні від матеріяльних потреб і цілій, як жонаті, тому вони лекше можуть віддаватись душпастирській праці, 2) вони будуть витривалійші, смілійші в тяжких условиях (небезпеках, пошестях і т. д.), 3) гріш їх піде на публичне добро, 4) лекша адміністрація дієцезій з целебсами, 5) целебси мають більшу повагу (авреолу егзотичности) в очах вірних.

На се всьо згода та з ідеального становища, а з річєвого не конче. І так відповідаємо (з річєвого становища справу просуджуючи) на 1. точку. Загал обовязково нежонатих священників має ті самі слабости, що і загал жонатих священників — розумієсь при рівномірнім християнським освідомленню та вихованю. Коли у нас на ліпшу парохію подаєсь множество (жонатих) священників, то се так само дієсь і у римокатоликів *). Тай сотрудники хочуть чим скорше стати ся незалежними і ліпше ситуованими парохами. Находимо отже таке саме успособлене що до матеріяльних цілій як в однім, так в другім случаю. А що до ревности в душпастирській праці, то і тут обовязковий целібат не є рішаючий, але характер даних одиниць або ліпше виховане загалу. Коли знов лиш о сам час розходить ся, то жонатий священник напевно має достаточнo часу, щоби навіть дуже ревно віддавати ся душпастирській праці. Я бодай ще ніколи не чув, щоби якомусь з опроча порядному але жонатому священникови духовна власть чи самі вірні робили закид, що задля своєї родини не сповняє належито своїх душпастирських обовязків. Впрочім: целебси також мають свої домашні клопоти — адже не живуть в пустини! — часто мають при собі по кілька осіб зі своєї родини. Чи одже хтось ревно віддає ся душпастирській праці, чи ні, се залежить виключно від особистої вдачі, а не від того, чи він жонатий, чи ні. У нас се не рідкі случаї, що якраз жонаті священники своєю ревностию можуть бути взором для целебсів.

На 2): Неустрашимість та витривалість в душпастирській праці також залежать від особистої вдачі священника, а не від целібату. Хто знає свій обовязок, хто переняв ся любовию для Бога і ближнього, той буде неустрашимий і ви-

*) Се у нас само собою зрозуміле (адже у наших священників все можна супонувати, що тут заходила „фамілійна потреба“), але як се вияснити у римо-католиків?

третявий, чи він буде жонатий чи не жонатий. Возьмім за примір нинішні часи. Чи ж то наші жонаті священники не відвідували і не відвідують заразливо хорих? Чи є яка різниця під зглядом душпастирської праці між нашими жонатими полевіми куратами, а між римо-католицькими нежонатими? Чи підчас наїзду Москалів наші жонаті священники не боронили своєї католицької віри, хоч нераз приходилось їм жити в тяжких умовах? А котрі тут не дописали — іменно декотрі з кацапського табору, — то не тому, що були жонаті, а тому, що їх національна сплісніла ідеологія довела їх до сего.

На 3): По грошах „обовязкових“ целебсів не все видно сліду. Прецінь все є родини або й другі прибрані особи, що прямо чигають на ті гроші. А наше жонате духовенство своїми грішми піддержує добру част цілої нашої культури. Се прецінь звісний у нас факт, і не потреба розводитись над ним. Але найже оцінять его, як слід, ті, котрі нападають на наше „жонате“ духовенство.

На 4): На сю точку згода. Висша власть менше потребує числити ся з домашніми відносинами целебса, як жонатого священника. Але чи одна та точка вже вистарчає для сего, аби заводити обовязковий целібат? Чи ж не можна їй задоситьчинити так, щоби попри жонатих священниках находилось достаточне число целебсів і монахів?

На 5): Се залежить від світогляду вірних. В нашім народі целебс — говоримо про тип, а не про одиниці — не має більшої авреолі, як жонатий священник.

Навпаки ми можемо сказати, що наш нарід відносить ся власне до жовнятого духовенства з повним довірем. І се має глибоку причину. В нім бачить нарід взір строго морального життя, до него звертає ся вся паства без різниці полу в своїх родинних і особистих ділах свобідно і отверто, тай розуміє, що їх пастир відчуває серцем їх болі і нужди. Рівнож жена священника буває ему доброю помічницею в духовній праці. Тавитою і порадицею для парохіян в різних потребах. З сею традицею зріс ся наш нарід від давен давна, що не годен представити собі душпастиря в иньшій виді. Ту додатну сторону нашого духовенства оцінюють добре і самі Поляки і всякі чужинці, що мали нагоду пізнати наші відносини, — а коли вже ходить о нашу оборону проти злобним напастям, то додамо, що ставлять моральну сторону наших духовних висше від своїх *).

*) Впрочім, коли п. Смолька хотів би о тім ще лучше переконати ся — хоч ми увірені, що ему се добре звісне — най перейде ся по своїх парохіях і підслухає, що там говорять ся нераз о домашнім життю на плебаніях. По сім не треба буде хіба вже ніяких дальших аргументів. —

Просуджуючи всі наведені точки, мали ми на увазі з в и ч а й н у душпастирську працю, де тяжке положенє священника, яко такого, належить до случаїв, а спокійне житє становить загальний характер сего положеня. Наколиб взяти під увагу якраз противне положенє — іменно: де якраз тяжкі труди становлять загальний характер (н. пр. місії поріжних краях світа, велике убожество священничого стану і т. д.), то тут без сумніву треба целєбсів і монахів. Алеж целєбс, котрий рішає ся на таке житє, се ідеальний целєбс, з целібатом лучить добровільне убожество і т. д.

Що отже в наших обставинах дав би нам обовязковий целібат? Чи в той спосіб наше священство стало би ся ідеальнішим, совершенішим? Чи принесло би більше добра для нашого народу? Відповімо на се, коли ще розважимо: який вплив має на наше священство супружєське житє?

Обовязковий целібат не змінє вдачі у загалу духовенства, але супружєське житє змінє ту вдачу — і то без сумніву під моральним зглядом на лїпше. „Kte się ożeni, ten się odmieni“ — каже польська пословиця. В стані супружм чоловік поважнїє, зрівнуважєсь. Се власне той стан, де релігійність глибоко запускає своє корінє. Адже від віків було як раз фамілійне житє огнищем серіозної релігійности. (Вправді: найвизначнїйші проповідники, провідники релігійного житя майже все були людьми нежонатими — але се ті рідкі случаї, про котрі ми вже згадували.) Мав я вже досить нагоди переконати ся, що супружйй стан вийшов моїм товаришам теологам — говорю про загал — на моральне поліпшенє під кожним зглядом: сказати би на моральну „зрілість“. А про многих моїх латинників товаришів (не думаю під тим Поляків, бо їх найменше знаю) переконав ся я, що обовязковий целібат зробив з них далеко гірших людей, ніж були передше.

Вправді і наш звичай не виключє деяких неприємних сторінок (цощукуванє за нареченою і т. д.), — але щож то проти страшних історій, які трапляють ся між целєбсами „з обовязку“? Так на прим. знаю село, з котрого вийшло (тепер жиючих) вісьмох „унїятських“ священників, тай кождий має добре імє, а девятий що як цівіль прийняв римський обряд і ступив до монастира, вже як висвячений апостазував, перейшов на лютеранїзм і оженив ся! Таких сумних случаїв знаю я кілька (5), хоч ніколи не шукав з ними. Менше явних сумних случаїв годї й згадувати.

Ось се слабости „обовязкового целібату“. Супружєський стан без сумніву боронить духовенство перед такими соблазнами. Пригадаймо ще, що лютеранїзм та инші секти в західній Европі без сумніву так поширили ся також з тої причини, що католицьке духовенство там не було жонате.

Адже ті всі секти позволяли священикам на подружжя і тим спонукали многих, що вони женились і оставляли католицьку церков (прототипом того був сам Лютер).

Супружйй стан — се нормальний стан для пересічної людської вдачі. Тож він є для загалу духовенства найліпшою твердиною моралі і обороною перед упадком.

Що отже зискали би ми з заведенєм обовязкового цілібату? Чи тим моральна вартість нашого духовенства піднесла би ся? Певно, що ні! І ось тому ми хочемо держати ся нашого старого звичаю, котрий під зглядом цілібату лишає кандидатам дух. стану вільну волю. Ми сего звичаю нікому не думаємо накидувати, але найжеж і нам ніхто не відбирає его, коли він нам видає ся добрим і коли можемо се незбитими аргументами узасаднити. Ми потребуємо і хочемо целебсів чи монахів, але і де а ль н их. А коли хто сам о собі набрав такого переконання, що буде ліпшим священиком, наколи оженить ся, то най єму вільно буде оженити ся. Годимо ся з автором брошури „В і. пр.“, коли він пише: „Пошану і довіре здобувась своєю працею і святим житєм. А таку пошану і довіре може собі здобути не лишень священик жонатий, але і целібс*). Тому без огляду, чи священик жонатий, чи безженний, если упаде морально, если занедбує свою працю душпастирську, если лишень дбає про себе самого, то і сам себе понижить і вірних відведе від себе“ (133.).

Я ані здалека не вичерпав всіх аргументів для оборони нашого жонатого духовенства, яко такого, але се й не було моєю цілюю. Я хотів лиш на одно вказати — іменно: що наше духовенство не стоїть низше від латинського як раз тому, що наше духовенство жонате. Наколи є які ріжницї між нами а латинським духовенством (припустім, що є), то їх причини треба шукати в інших услівях, а не в тім, що загал нашого духовенства женить ся. Не може бути сумніву, що першим і найважнішим услівем для піднесеня моральної вартости якого небудь духовенства є основне християнське вихованє та освідомлене — без огляду на се, чи духовенство женить ся, чи не женить ся. Автор брошури „В і. пр.“ дивні річи вяже з обовязковим цілібатом. Так н. пр. він пише: „Духовенство безженне піднесло культуру народу, як се видимо на народах католицьких. Схизма і панованє кнута в Росії булиб немислимі, еслиб там було духовенство безженне“ (37). (Тут може бути мова лиш о світських священиках, бо прецінь монаший клир і в Росії не женить ся.) А щож думає сей автор, чи тота культура не була би така сама, наколиб духовенство катол.

*) Колиб автор писав вповні льогічно, то мусів би таку метатезу тут зробити: „не лишень целебс, але і жонатий священик“. Нема де правди діти: і де а ль н о му целебсови тут належить ся першеньство

народів женило ся? Адже християнське духовенство перших віків не знало обовязкового целібату, переважно було жонате, а принесло народам найбільшу в історії культуру бо-дай в тім значіню, як її автор брошури „В і. пр.“ по-ни-має, — себто: мо р а л ь н у культуру. А коли лиш о таку куль-туру ходить, то се велика квестія, чи наріз в Росії — як на загал — не є більше культурний від латинників заходу? Ко-лиж знов взяти під увагу також матеріальну культуру, то в лютеранських чи англіканських краях, де духовенство же-нить ся, та культура не стоїть низше, чим в краях като-л. народів. Отже та культура залежить від других пособляючих обставин, а не від того, чи духовенство жонате чи нежонате. А що знов автор наводить про панованє кнута в Росії, то се таке наївне, що зовсім не треба би і збивати єго. Пре-цінь в Росії „православіє“ ніколи не було переслідуване! А чомуж англійське безженне духовенство улягло кнutowи Генрика VIII.?

Автор широко розводить ся над силою „армії“ поль-ського монашества, порівнюючи її до зникаючої „армії“ на-шого монашества, а притім дає до пізнання, що ми під тим зглядом так слабі як раз тому, що наше духовенство жонате. На се можемо відповісти єму слідуючим історичним фактом: „Дня 28. січня р. 1595 скликав він (себто: Гедєон Балабан, руський єпископ львівський) дієцезальний синод до Львова і окружений сорокома архимандритами, ігуменами і світськими презвітерами і т. д.“*) Сорок архимандритів в одній тільки львівській дієцезії! Се також була поважна монаша „армія“, а прецінь тоді наше світське духовенство було жонате один в одного! А деж ті монастирі поділись? Най історія відповість, як і що. Наш нарід стратив майна монастирські, стратив і ту верству, з котрої реквірувалась переважна часть монахів (нам лишили ся тільки селяни, а з тих напевно монастирі не заповнювались — розумієсь: в минулих часах!). Нині знов, коли наш нарід відроджуєсь, вже не той дух панує, що колись... Нині вже не будують ся монастирі так, як колись. Вони вже не мають того значіня, яке колись мали. Коли знов автор жалуєсь на наших свя-щеничих синів, що лиш невеликий їх процент ступає до мо-настира, то на се відповідаємо, що можна пізнати „ліпше добро“, але зовсім инша річ: рішитись на него. Адже автор також не ступив до монастира!

* * *

9. Ми тут на укінченю нашої репліки. Се ми, Українці, — головнож священики — мали відповісти п. Смольці. Ду-маю, що я говорив в дусі загалу українського духовенства.

*) Biskup Edw. Likowski: Unia Brzeska (стр. 126.).

А тепер ще кілька уваг. П. Смольку характеризує не тільки то, що він про нас сказав, але також се, що він промовчав. Колиб він дійсно вдоволив ся тим, щоби у нас заведено обовязковий целібат, то він прецінь міг в нашій суспільности щось в тім роді найти, тай похвалити се. Прецінь наші монахи, Василяни, є целібсами, прецінь той чин зреформований на латинський спосіб, — а п. Смолька якось не мав охоти похвалити їх! Ясне, чому і як! Адже вони також щирі „Українці“, а не „gente Rutheni, natione Poloni“!...

*

П. Смолька не є „vana vox“ між Поляками. Він є лиш речником затятого польського традиціоналізму, котрий є пануючий в польській суспільности. Послухаймо лиш, з яким узнанем та вдоволенем висказуєсь про книжку п. Смолька львівська „Gazeta kościelna“: (під заголовком „Nowy pogląd na dzieje Rusi i na stosunek jej do Polski“): „Otóż książka prof. Smolki napisana wybornie⁽¹⁾, w sposób całkiem przedmiotowy⁽²⁾ i prawdziwie naukowy (ну, о всім тім ми вже переконались!), oświecła doskonale przeszłość Rusi i Rosyi i stosunki dziś panujące na Wschodzie europejskim, i może dużej nauczyć także nas Polaków (не перечимо!) — i Rusinów (byłoby tylko chcieli ją czytać)*.*) Також се послідне не перечимо. Мушу тут повторити думку, котру вже висказав один наш критик книжки п. Смольки в однім з чисел „Вістника визволення України“: „Хто з Українців перечитає книжку п. Смольки, сей напевно стане ся ще більше завзятим Українцем, ще більше непримиримим“.

*

Кінчу такою рефлексією: Панове з того табору, котрого речником став ся п. Смолька! Як можете думати про яку небудь згоду між нами а вами, доки держите в наших грудях встромлений ніж, — доки помітуєте нами, доки не признаєте нам навіть того, що ми вже посідаємо?! Ми хіба з більшим правом можемо докинути вам: „veritas liberabit vos!“***)

КОНЕЦЬ.

*) Gaz. kościelna 1916, Ч. 51.

**) Події, які лучились в Росії підчас того, як я писав ту мою репліку, та потім, найкрасше свідчать: по котрій стороні правда? Чи по стороні п. Смольки? чи по нашій стороні? Якжеж ті події немилосердно бють в лице п. Смольку та всіх тих Поляків, котрі подібно воювали, як він! Кілько то зер треба перечеркнути в числі 34,000,000, коли ходить о свідомих Українців? Чи то дійсно нашій уніятській церкві вповні недостає елементів, щоби поширилась? Адже польські газети доносять (розумієсь: з невдоволенем — ось як глибоко їм в серци католицизм!), що митрополитови Шептицькому удаєсь в закордонній Україні пропаганда церк. унії „з кольосальним успіхом!“ і т. д.

о. Яр. Роснецький.

ПРОПОВІДЬ

ВИГОЛОШЕНА В ДЕНЬ ПОСВЯЧЕННЯ „ЗАХИСТУ СИРІТ“ В ЖУРАВНІ.

Дорогі братя і сестри! Що нас тут нині зібрало? Яка оказія?

Ото нині ми присутствуєм на Службі Божій, в якій благодаримо Бога, що допоміг нам здвигнути діло — і просимо рівночасно о ласку неба, те діло продовжати.

Якеж те діло? Із милосерних сердець здвигнений дім, дім для сиріт. Мале се діло в початках — велике в будучности, обильне в благословенство Боже, і для тих, котрі у тім домі примістили ся і тим, що доложили жертви, труду, щоб те діло довершити.

Так отже при помочи Божій а вашій жертвенности, маємо Захист для сиріт. Пійдіть і оглядайте його!

Що значить бути сиротою, бідною, опущеною сиротою, особливо в теперішній важкий воєнний час, який на ганяючи людям стільки страху і тривоги, робить їх певного рода самолюбам, який каже уперед берегти себе, своїх найблизших, продуктивних — а про других не дуже то дбати — а щож сказати про сироту.

Так отже лише той до ґрунту може порозуміти сироту — хто сам був, або єсть сиротою.

А коли ви тут присутні і многі з вас неprisутних добули ся будь що будь на велике в теперішніх тяжких часах діло — здвигнули захист для сиріт — видно, що ви порозуміли сирітство, його душевний і матеріяльний стан, бо діло, довершене — гарно — благословенно довершене, се корона усіх зєдинених зусиль чоловіка. Такою короною, в добрім розуміню сирітської недолі, се ваш дім сиріт — се ваш захист — дитина вашої праці, труду, зусилля — дитина для сирітки дитинки.

Чи добре ви зробили, що спільними лептами, спільним трудом, доконали того діла?

Очевидно. Огворіть святе письмо а прочитайте — як дуже Христос любить діточки, як їх високо цїнить.

А сирітки? Тоже!

Іх батьків покликав Всевідучий вчаснійше до себе, щоб більше показати свою славу, щоб дати вам милі а добрі християнські серця, нагоду, збирати того обильне благословенство і нагороду, за опіку — за жертву зроблену для сиріт.

І те благословенство, та нагорода, будьте певні, вас не мине. Може як раз у хвили, коли все проче не схоче прийти вам з помічю, той сотик — ті два — тая корона той кусень полотна, стане вам у пригоді. Адже і вам треба помочи.

Не вжеж для вас туземних, для ваших душ, вашої рідні. Кому не треба вже нічого, той нехай не дає — але такого ледви між вами найдеш.

Та щоб та корона ваша — та слава ваша, те благословенне діло, не заржавіло, не зісуєтило ся, треба ласки від Бога, якби і присвічувала тому Захистови вашому, та щоб піддержувала той добродійно зажегтий огонь у ваших серцях, який не дав би вам збуденніти, зобоятніти, але усе був нинішній — все новий, свіжий, той сам.

А коли так, то можемо сказати не лиш до тих малих тутешніх сиріток — але і до усіх українських сиріт:

О, не впадай дитя в розпуку!

Не жиє батько, ні мати,
Нагородить Ісус розлуку,
Він не мина жаліної хаги.

Він ясним оком засіє,
Темну хатину розясниг,
Бо любов ближних розпалає,
Що в грудях людськіх щемить.

Бо, чиж не має розпалити і потягнути людське серце Ісус — коли воно чує недолю сиріт:

Тату, цекай, де йдес,
Диви, як мама плаче.
Який колац нам плинесес?
Га гов, як-зе, він скаце.

І покотивсь, — горі горів,
Дітвера, татка, проводила,
А як зацвив обліг, веснов,
В шпитали, — мама доходила.

Від татка вісти йшли сумні,
Йшли — йшли, тай перестали,
Лишив самі — малі, дрібні,
Старші, найменше колисали.

Із міста діти виїзджали,
Пост карту ще чигав
Диви! там маму поховали,
Малий сирітка — прошептав!

ВСЯЧИНА.

Впреосв. Митрополит гр. А. Шептицький в російськiм полоні. Ректор укр. дух. семинарії у Львові, о. др. Йосиф Боцян, який сими днями вернув з Росії, подає ось такі автентичні інформації про російський полон Митрополита гр. Шептицького:

Арештоване Митрополита було з гори укартоване. Гр. Бобрінський зараз на другий день свого приїзду до Львова відставив Митрополита до Росії. По трех днях побуту в Києві відіслано Митрополита до Нижнього Новгорода. Тут придержано його тільки через кілька днів, а відтак відведено до Курска. В Курску приміщено Митр. зразу в готелі, а по тижни в офіцинах відлучених від готелю, з двома низькими кімнатками. В передпокою сторожив пристав і двох „городових“. Мешкане було все замкнене. Харч мав Митр. з готелю. В тім помешканю відвідав Митр. ректор о. др. Боцян в грудни 1914 р. Дозвіл на відвідини дав генерал губернатор Іванов під двома умовами: 1) щоби їх стріча була при офіцері і 2) ректор о. Боцян не має права нікого сповідати. Курський губернатор Муратов се був чоловік чемний, його жандарми не робили о. Боцянови ніяких трудностей. В Курску перебув о. ректор десять днів і пізнав тяжке положенє Митрополита. Помимо всього був Митр. спокійний і почував себе здоровим.

Від часу сих відвідин аж до Великодня 1916 р. ізольовано Митр. цілком від лютий. Йому не вільно було нікуди виходити, навіть до гостела, на прохід рідко. Кореспонденцію утривали. Се відбилось на здоровлю Митр. Він кілька разів умлівав і став занепадати на серце. Позволяли йому читати книжки. Доперва під Великдень 1917. дістав Митр. позволенє відвідати о. пароха і бути на святах в гостях, де його загрозять. Митрополит був в кількох домах. По великодні аж до листопада те саме — неволя, ізольованє. В листопаді перенесено Митрополита несподівано до Суздальського монастира, місця, де засилано російських релігійних преступників.

Се перенесенє до Суздаля було доказом, що Митр. піддають під власть духовну, як релігійного преступника за унію. Митр. мешкав в передпокою архімандрита, за еспанською стінкою. Кімнатка мала, з одним вікном, що виходило на тюремне подвірє. Перенесенє Митр. а до Суздаля викликало велике враженє і симпатію серед старообрядців, котрих архіереї майже всі були вязнені і умирали в суздальській тюрмі. Заточенє в Суздали відбилось також сильним відгомонам по цілій Росії і Європі. Люди, які мали хоч крихітку почутя справедливости, обурювали ся і підносили

слова протесту. Перший промовив письменник Вол. Короленко в „Русских Ведомостях“ і „Русских Записках“, вказуючи на несправедливість перенесення за релігійні переконання і невмісність заточення в тюрму воєнного полоненого, підданого чужої держави.

На жаль другі російські часописи мовчали. В грудні 1916 р. тодішній посол до Думи Керенський вніс в Думі інтерпеляцію. Наслідком його інтерпеляції освобождено Митр-а з Суздаля і перевезено до Ярославля. Там на улиці Воздвиженській ч. 3. знайшли для Митр-а більший дім, де мав він вигідніше помешканє, але режим остав той самий. Почта приходила раз на місяць, або й рідше. Служачого не було так, як і в Суздалі. Прийшов марець с. р., а з ним революція.

Події переходили скоро одна за другою. Митр. знав однак дуже мало, що дієсь в світі. Він читав одну тільки часопись, яка з вибухом революції перестала виходити. До перва згодом довідав ся Митр. про довершений переворот. Нове правительство проголосило свободу горожанську, свободу личну і релігійну. Тоді за Митрополитом упігнув ся красноюрський єпископ Нікон у кн. Львова і Керенського. І дійсно 13. IV. ст. ст. освобождено Митр-а з під поліційного надзору. За п'ять днів освобождено його зовсім і позволено виїхати за границю. Митр. виїхав до Петрограду, де його оваційно витано. Петроградський гнилий воздух поділав лихо на ослаблений організм Митра і він тяжко захорів. В часі недуги відвідав його міністер Керенський, а відтак часто довідував ся про його здоровлє. По виздоровленню поїхав Митр. до Києва.

Вернувши назад до Петрограду, застав Митр. зовсім иншу атмосферу. Давна обітниця правительства, що всі священники булугь освобождены — щезла. Правительство поставило стару засаду виміни і почало зволікати з видачею пашпортів. В тім часі Митр. висвятив публично в мальтанськїм костелі при ул. Садовій Априкозова з Москви на священника, а відтак з 8 католицькими священниками грецького обряду Великоросами, відбув перший католицький собор російської Церкви, при кінци котрого порішено заснувати окрему єпархію із Росіян католиків в етнографічних границях великоруського народа.

Екзархом іменований о. Леонід Федоров (для Росії, з виїмком України і Білої Руси).

Довше перебуванє Митр-а в Росії, а з окрема зорганізованє кат. єпархії (признаної як легальної в рос. державі) викликало бажанє, щоби Митр. як найскорше опустил Росію. Несподівано прилучила ся ще нова причина. Вороги Митр-а, щоби його порізнити з Українцями і викликати проти нього в українських духовних сферах антагонізм, пустили телеграму з Києва, що нове правительство іменувало його Ми-

трополитом київським і галицьким з осідком в Києві. Се так розбурхало Росіян, що аж три міністерства заоферували свою поміч в пашпортовій справі і до трех днів справді пашпорти були готові.

З Петрограду виїхав Митр. 6/7 рано і по прикрій ревізії на границі, 7/7 в суботу в полудне станув Митр. за рос. границею в Гапаранді.

В Стокгольмі перебув Митр. десять днів. Звідси поїхав до Гамб р а де кілька днів ждав на позволене німецького штабу переїхати до Швайцарії. Тепер повинен вже бути Митр. в Берні. В Римі побуде з два тижні і десь в першій половині вересня можна його сподіватись у Львові.

В Гамбурзі австрійський ачбасадор іменем свого правительства заявив, що найвисші австрійські сфери узнають за важні причини, щоби Ми роп. виїхав просто до Риму, не повертаючи до Відня.

Бл. п. Ярослав Весоловський, відомий український публіцист, хоч член радикальної партії, повинен бути згаданий теплим словом також в органі українського духовенства. Покійний належав до тих виїмкових радикалів, що попри радикалізм визначають ся також розумом, культурою і добрим вихованєм. Для попофобії і взагалі проти церковних струй був він чужий, він соромив ся просто на шим уличним радикалізмом, репрезентованим бувшим „Громадським Голосом“ та його близшими адгерентами. Хто знав ближе Покійного, сей дивувався, як він взагалі міг попасти в таку партію. Тут очевидно грала ролю нещасна „консеквентність“ з гімназійних часів, з якою Покійному трудно якось було зірвати. Хоч „радикал“, займався бл. п. Весоловський останніми часами справами, за які і духовенство повинно відчувати для нього немалу влячність. Він виготовив на основі російських часописів меморіал про гнет Унії в окутованій Росіянами Галичині (сей меморіал вислано до австрійського міністерства і до Риму), він був самотнім правдивим і совісним інформатором про нашого Митрополита гр. Шептицького. Хоч вже недужий, очікував Покійний нераз цілими годинами в міністерстві на депеші з Росії, які доно или важні вістки про голову нашої Ц ркви і сими вістками ділив ся зараз з цілою австрійською Україною. В. Й. П.!

„Наша оборона!“ Відклик до нашого духовенства і до нашої ширшої суспільности.

У нас те ер пора на кличі. І що правда — наше громадянство з дебільша приймає їх, присвоює їх собі і деякі в них з накладом моральних і матеріяльних засобів навіть — дав Господь — довершує. Волинські школи, Українське Стрілецтво, Сирітські Захисти, Фонд „Народної Оборони, Живий пам'ятник ім. нашого Дорогого митрополита гр. А.

Шептицького — се все нині не самі пусті кличі, але довершені або довершуючі ся у нас всенародні, пекучі цілі і ідеї. Приймачи і реалізуючи ті всі кличі, наша суспільність виставляє собі не-аби яке свідоцтво своєї зрілості, відпорності і своєї живучості. Ще гарнійшим вийде те свідоцтво для нашого патріотичного духовенства за те, що справді по селах, по громадах, по парохіях всі ті кличі навіть з проповідниць, значить, в церквах вже поширюють наші священники і тим робом націплують в нашій народі ідею „братолюбія“, ідею народної самооборони.

Та дивлючись на ті змагання і на повну жертви працю в нинішню добу нашого гарного і справді патріотичного духовенства, годі не звернути одної уваги на адресу його і не піднести на отсім місци одного великого здивованя. А іменно, що одна великої ваги справа готова заснітити ся і пропасти, в забуте пійти і то якраз справа, що дотикає головно наше духовенство, наші релігійні почування, нашу дорогу, греко-католицьку, уніятську Церков.

Кождий з нас на дні свого серця скриває, та „нишком тишком“ голубить ті важкі спомини, ті гоненя, ті страхітя, а навіть знущаня, понижуваня, упокорюваня, які за три роки тяжкої проби мусів не один з наших священників „найдобровільнійше“ перенести і пережити. З ними терпів і наш народ, терпіла і стогнала наша Церков. Народ стогнав і терпів за те, що доля і судьба охрестила його іменем не „польського“, не „мадярського“, не „німецького“, ні „росийського“, лиш іменем „українського“ народа, а Церков терпіла за те, що була і є не „римо-католицькою“, лиш „греко-католицькою“ або уніятською церквою. І от за ту провину посипали ся ганебні денунціяції на наш народ, головно на наше духовенство. Не поминемо навіть наших геройських, як Апостолів ревних Епископів, з яких один пішов на вигнанє, в царську тюрму, а другий переніс ся на той світ. Не знати було навіть, як боронити ся тому від чести відсудженому духовенству, бо коли одні „бризгали“ йому в очи словом „шизматик“, „ein russischer pope“, то другі знова з того самого священства іронізували, визиваючи його „папістом“, „польським ксендзом“, „клятим уніятком“, що зрадив „самую крестьянскую, православную, русскую Церков, а пішов в латинський костел“. Се факт!..

Лишили ся не-аби які спомини у тих, що були на „еміграції“, як у тих, що з героїством боронили народ і церков перед ворожою, влізливою навалою, перед галкою „бородатих батюшок“, перед напастю „градоначальників“, „чиновників“, москозських запроданців-топихачів, жандармів і т. д. і т. д. Все те не сміє пійти в забутє, не сміє пропасти. Се був би злочин, промах і гріх доконаний нами самими і на нас самих. Се не-аби який історичний матеріал і історичні документи для історії нашої гр.-кат. Церкви, для ге-

ройства нашого гр.-кат. духовенства і для терпінь нашого українського, мужицького народу. Се була би нині єдина гідна і наймудрійша з нашої сторони відповідь між іншими прим проф. Ст. Смольці, що посмів якраз нині, значить в хвили, коли наше гр. кат. духовенство стільки перенесло і стільки витерпіло за свою віру і за постійність у ній, закинути йому, тому апостольському і геройському духовенству... а те ї з м!

Се страшно! Та дарма! Самі ми винні тому, що все зносимо терпеливо, що ніколи не реагуємо, хочби нам яка кривда стала ся. Інші народи в таких хвилях на весь світ голосять, що їх кривдить ся, що їх понижуєть ся, а ми—мовчимо. Навіть члени-священники нашої Парляментарної Репрезентації у Відні не відчують чомусь потребу станути в обороні честі своєї власної, своїх братів, своєї церкви і свого народу, нездобудуть ся бодай на яку інтерпеляцію. А шкода, велика шкода, ми повинні знати і все з тим числити ся, що честь духовенства є честю церкви і є честю народу, серед якого те духовенство працює в дусі Христових ідей.

Тому кличемо і відзиваємось до гурту нашого духовенства і всіх громадян нашої інтелігентної верстви, яким та кож лежить на серци добро нашої гр.-кат. Церкви, щоб списували все, що пережили, що бачили на свої очи, що перетерпіли вони і їх рідня що переніс народ і наша церков. На зібранє, уложене і зрадаговане отсих мемоарних матеріялів, документів, споминів, то що, повинен повстати спеціальний редакційний комітет або при „Ниви“, або в нутрі тов. св. Ап. Павла, або який інший, хочби і на провінції поза Львовом. Підписаний дуже радо сам жертвує свої сили до диспозиції такого редакційного комітету. Поки-що написані, готові праці на ту тему найкрасше буlob зараз же висилати до ред. „Ниви“ по прим. проф. о. сов. Ю. Дзеровича. Обовязком майбутного редакційного комітету було би не лиш уложене, зрадаговане і напечатане такої історичної книги про мартирологію нашої Церкви, народа і духовенства, але по можности також перекладене тих матеріялів-споминів на якусь чужу, європейську мову, прим. на німецьку або французьку. Тому не зле воно було би, якби уміючі одну із тих мов автори своїх праць, відразу самі написали в рідній і дотичній чужій мові. Се було би безперечно великим облегченєм праці для редакційного Комітету. А щоби додати отсим історичним споминам більшого блиску і моральної, правдивої сили, можемо історичну ту книгу посвятити одному із найбільших мучеників нашої уніятської Церкви, а то нашому в ім Дорогому Митрополитови і Князеви тсї Церкви, гр. А. Шептицькому.

Се був би не-абн який імпазантний, на довгі віки промовляючий громовим голосом в обороні нашої народної

і релігійної честі доказ — пам'ятник гідний нашого народу і нашої дорогої Церкви, а ще гідніший нашого духовенства і Провідника — Князя їх!...

Тому просячи Хв. редакцію „Ниви“ о поміщенє сего наклику і зазиву, кінчу горячим словом: Заберім ся до ідейної праці, розгонім ту сутінь-мраку, в яку окутали нас наші „приятелі“ з кількох таборів і на власну оборону піднесім в гору щит з написю: „Н а ш а о б о р о н а!“

о. Стефан Білінський,

катехит ц. к. гімназії в Жовкві.

З чужої преси. *Finanzjudentum*. В парі з війською йдуть всі лиха: рекрутація, ревізиції, застій на всіх полях, брак робучих рук і інвентаря, знищення, помір, голод, сирітство, каліцтво та й всі інші нещастя, яким на імя ...леґіон. Всі ті нещастя пригаїтають від трех літ цілу Европу і під незвиносимим тягаром стогне людство, стогнуть міліони, слізки заливають ся християнські родини тоді, коли воздух і земля дрожить від мерзерів, коли шрапнелі, бомби і кулі свищать над головами новітніх глядіаторів, тоді, коли пахне довкруги знищенєм, гробом і смертю.

Теперішня, сучасна доба повна трагедій, але так само повна вона й іронії. Бо чи не на іронію воно виходить така дивна, просто незрозуміла поява, як підбиване нині ціни на найконечніших споживних продуктах, як мука, цукор, кава і инше, або чи не на іронію виходить така знова поява, як магазюване, значить, нагромаджуване товару і придержуване його навмисно місяцями на те лиш, щоб по якімсь часі здерти послідну шкіру з утомлених і збіджених голодом покупців? Се така несовісність, така безсоромність, така безмилосерність, що на зясованє її слів бракує. З обуренєм говоримо ми все і всюди про антант, що задумував бльокадою перевести діявольське своє діло виголодження жителів осередних держав, а з яким же обуренєм треба би нам заговорити про тих лихварів, шахраїв, про тих спекулянтів, що як гієни кинули ся нині в часі війни, на невинне населенє, на співгорожан і видушують з них послідний гріш, сок і душу, щоби використавши догідну пору і тяжкий час коштом міліонів жертв доробити ся міліонів. Є се п'явки, що вийшли з жидівства. Український народ знав їх перед війською та красше ще пізнав їх тепер, в часі війни. Розводити ся над тим не будемо довго, бо кождий з нас знає і цілим єством чує, що жидівство се той страшний клин, що вбив ся між два галицькі, католицькі народи от тут між нами, головно по наших містах і розростає ся немов той „японський гриб“. Елемент сей не то, що не боїть ся нічого, хіба фронту і кріса, але що більше йде все до своєї єдиної, капіталістичної ціли... навіть по трупах. Нї сльози, нї зойк і стогін, нї крик голодової роспуки міліонів не зворушить

Його, він все цинічно глухий, сталевो немилосерний, тупо твердий. Всім для него є на світі гріш...

Ми не думаєм зовсім узагальнювати і розтягати нашого твердження на всіх, бо і між жидівством є много родин, яких також тяжко діткнула війна, та віддаючи правду справедливості, не можемо мовчати і покривати шахрайські оргії тих, які з дня на день підбивають ціни і не жахаються з своєї жертви здерти хочби й послідну сорочку. Так! по наших східно, а певно й західно галицьких містах і місточках шаліють лихварі і опянівши зовсім від зисків, які їм день несе, забувають на державу, на армію і на всіх інших співгорожан, що піддалися добровільно під всяку контролю і право егзекуції чи там реквізиції і ділять ся самі з державою найдобровільніше найменшим куском хліба.

Як раз проти лихварів того рода, про яких мова в горі, різко виступив на зібранні християнських соціалів в Грацу посол до державної ради у Відни, Др. Матая. Дотичну частину тої інтересної промови подала віденська „Reichspost“ з д. 26. мая 1917. ст. 5. Серед гromу оплесків Др. Матая говорив:

„Більша часть населення не може жити в собі як наймилішого і найкрасшого спомину про австрійський парламент з років 1911 до 1914. ні з років передше. Та все що до одного таки всі згодять ся, а іменно, що найгірша доба парламентаризму все є сто разів ліпшою від бюрократичного насильства, яке ми що йно пережили. Найбільші промахи починено на господарським поли. Коли війна розгоріла ся, зродила ся тоді нагло на всеможних становисках віра, що найліпше воно буде полишити журбу про запотребоване (das Geschäftliche) певному числу жидів. І зараз деякі всеможні, центральні місця стали жидівським збором (Juden tempel). В середині, серед моря халатів, інколи сальонових фраків пересував ся немов той самотний острівець золотий ковчиг. Галка гайвороня кинула ся на християнське населення і вистало три літа війни на се, щоби створити кілька соток нових жидівських, воєнних мільонерів, а рівночасно, щоби зруйнувати сотки тисяч працюючих егзистенцій — одиниць. Як що говорить ся про кінець війни без побідника, то все забуває ся про одного великого інтернаціонального побідника, яким є... Finanzjudentum! (Довготреваючі оплески). До того всего, преса намагає ся всі ті безправства прикривати. Вона хопила ся спасеного середника, а іменно, викликає непорозуміння між містом і селом. І так, коли між стрічками говорить міщанинови про шахрайства селянина, рівночасно йдуть жидівські агенти на село і голосягть селянинови противне!

Тому бесідник виявив свою радість і своє вдоволення, що вертає парламентаризм назад, та що певно буде всяка

можність про ті справи ясно і документно поговорити, як і де слід. Бесідник вірить, що не знайде ся ні одна фракція, якаб доложила рук до сего, щоб назад вернув що йно збанкrotований абсолютизм, но, а разом з ним — додамо від себе — всі темні духи і людські п'явки в халатах. — Подав Kriegs-Bettler.

Туга виселенців за рідним богослуженем. На доказ, як тужать наші виселенці, розміщені по польських селах західної Галичини, за своїм рідним богослуженем, за живим Божим словом, нехай посвідчить письмо одного з них до Митр. Ординаріяту: „Низше підписаний просить умильно, щобисьте нам прислали священика, бо люди дуже бажають св. сповіди і св. Причастія, бо уже пару людей умерло без сповіди святої. То так люди очікують нетерпеливо свого священика, як та свята земля очікує на дощ серед великої посухи, бо ми тут уже 4 місяці, як не чули слова Божого по нашому, ані нашого гр. кат. Богослуженя, то просимо уклінно, сповніть наше бажанє. З поважанєм Пилип Гринчук, начальник громади Тязова з пов. Станиславівського“ Лист з 18. лютого 1917. На сю просьбу відпоручила Всв. Еп. Консисторія Перемиська підписаного для провірення відносин і висповідання бодай старших і немічних в Касінці. малій Ліманівського повіту. Яке вражінє зробило на виселенців рідне Богослуженє і проповідь в рідній мові, наїзнов посвідчить лист виселенця: „Ми були би дуже раді тому, щоби дістати ся межі своїх людей, та тяжко дістати ся, бо староство не хоче дозволити; а тут межі тими мазурами дуже тяжко нам жити, бо до всьої біди висмівають ся ще з наших народно-церковних звичаїв... Нам уже так ся навкучило за тих 7 місяців (лист з цвітня), що нам здаєть ся, що вже 7 літ. То як Отець Декан приїхали до нас, як стали на Службу Божу, то нам здавало ся, що ми в небі, то так люди плакали, як малі діти. А тепер нам дуже сумно, що наближаєть ся празник світлого Воскресенія, а ми будем так плакати гіркими сльозами, як співаєть ся в неділю мясопустну: на ріках вавилонських, тамо сідохом і плакахом, помянувшє Сіона. І так ми будем плакати на Мазурах, як не будем чули веселої пісні „Христос воскрес!“ — Але і на Свята Великодні мали також священика. Поїхав до них Впр. о. Порфірій Ступницький, перебуваючий на разі в Новім Санчи. Справді доперва на чужині бачить ся привязанє нашого народу до своєї церкви. Самі польські священики, які гостинно принимали наших священиків і бували на наших богослуженях, подивляли силу і вплив рідного слова і богослуженя на наших виселенців. Взагалі всюди відчувають виселенці потребу свого інтелігентного провідника, який би спішив їм з всякими порадами і ніс їм потіху і розраду в тім їх нещаснім положеню під чужим тином. Тепер душпастирюють між виселенцями: в новоторзькім повіті

Всч. о. Іляріон Гела з Шляхтової; в ліманівським Всч. о. о. П. Ступницький і Микола Голейко, котрий має також повіт тарнівський; в грибівським повіті Всч. о. Петро Лучечко, тимч. завідатель Білцаревої. Крім тих спішать з духовною помочію ще й інші священики тим виселенцям, які є розміщені поближу їх парохій. Притім звертає ся увагу на сироти. Доси вже дев'ять сиріток прийняв до свого захисту Перемиський Комітет епархіяльний. — *Свящ. Михайло Дороцький.*

Участь жидів в нинішній війні. Посол Панась зголосив в парламенті внесенє, яке домагаєть ся від правительства статистики учасників війни по національності і віросповіданню. Повний текст внесеня такий:

„Є се ноторично відома річ, яка викликає величезне огірченє не лиш серед позісталого в краю населеня, але передовсім серед жовнірів в стрілецьких ровах, що жовнірів жидів майже ніколи не уживаєть ся до служби в ровах. Мимо того, що в Галичині жиди становлять около 11 прц. населеня, в полках польських та українських, рекрутованих з Галичини, жовнірів жидів нема ніде, навіть в приблизному числі, відповідаючому процентовому відношенню населеня. О скільки в баталіоні, що вирушує на місце бою, найдеть ся кількох жидів, коли в процентів відношенню повинно їх бути кількадесят разів більше, то вже в часі подорожи на фронт і тих кількох зникає та дістаєть ся або до етапної служби або до шпиталів, в усякому разі рідко котрий в них доходить до стрілецьких ровів. Крім того жидівські живніри є заєдно реклямовані, а велика їх часть не приходить до кадри зовсім з приводу виреклямованя, спричиненого буцим то військовими доставами, в яких польське й українське населенє не бере майже ніякої участи, покривдженє в тім напрямі в користь жидів. Часто лучаєть ся, що жовніри жиди управляють всякого рода „гандель“ по селах та місточках, сповняючи ніби то етапну службу, найчастійше в місци, або близько місця побуту. Жидівські жовніри, які сповняють службу в шпиталях, одержують найчастійше зі всіх иньших позафронтових формацій.

Се викликає величезне огірченє серед польського й українського населеня, яке в десятках тисячів случаїв вислало в поле своїх батьків та синів, викликає також огірченє серед жовнірів, котрі бачуть яскраве кривдженє себе в тому, що Жидів до служби в стрілецьких ровах не допускаєть ся. За те жовнірам-хліборобам, до веденя господарств необхідно потрібним, відмовляєть ся найчастійше всяких пільг. Супроти того підписані запитують: Чи Ексцеленції міністрови відомі ті події? Що задумує Ексцеленція вчинити, щоб тому неузасадненому упривілейованню Жидів раз положити край та усунути огірченє населеня й жовнірів иньших народностей“.

Масонерія підносить голову. 24. червня минуло двіста літ від хвилі, як в Лондоні в 1717 р. кілька лож зіляло ся в одну велику ложу і від того часу масонерія стала, не розбираючи в средствах, терором і безпримірним цинізмом вдирати ся в інші краї Європи. Жидівсько масонський орган „Neues Wiener-Journal“ помістив на своїх сторінках статтю Др. Е. Крайса п. н. „Zweihundert Jahre Freimaurerei“ з д. 23 червня с. р., підносячи — розуміє ся — ідейну марку масонерії тай її заслуги на етичнім (!) поли для людства. Якби так хто був дуже наївним і легковірним, так, прочитавши сю статтю в „Neues-Wiener Journal-y“, мусів-би приймати за правду таку видумку, що масони се не люди, а такі ангели, спавші з неба на землю. За двіста літ свого відродження, бо вони жили далеко ще перед 1717 роком, вони, як високо ідейна організація, (що „тайна організація“ менша о те), вляли в світ духово-етичні почування!.. Та злочинний світ не хотів і не зміг належно оцінити „ідейної праці“ масонерії. Навіть інтелігентні сфери мішали з понятєм „масон“ і все звязували всілякі видумки, страхіття, містицизм, Бог — зна — що. Так само пускали в світ і такі вісти про „масонерію“, що масонерія для переведеня своїх цілий не жахає ся ніяких средств, навіть морду. Та все те — признає сам автор Др. Е. Крайс — є впливом тої строгої ексклюзивности, того відокромлюваня і замиканя ся перед світом, щоби тим чином певнійше і свободнійше, як то кажуть, без свідків — прямувати до своєї цілі.

Та годі не прищипили на місци зараз таки п. Др. Крайса і не сказати: Як що — на правду — цілю масонерії булиб такі кличі, як „обичайне усовершенє людства на релігійній основі, плеканє всего того, що благородне, добре і гарне для любови ближнього“, так чогож масонерії з так прегарною формулою, з так ідейно пониманим понятєм масонерської думки і кличу, ховати ся було і крити ся перед світом, по щож тих страшних заклинань, по що стільки переходів і проб для масонських неофітів на що весь діявольський, пеколь ий церемоніал, всі форми, знаки? Як що справді входилиб ту в гру виключно етичні цілі, так не тероризовано би тих, які радіби відвернути ся плечима від своїх „братів“ масонів?

Тому з приємністю читає ся відправу, яку дав автору „Neues-Wiener-Journal-y“ Др. Е. Крайсови „Reichspost“ в статі під тим самим заголовком з д. 24. червня с. р. Зміст статі такий: Масонерія підносить голову, щоби в часі європейської війни світови дати про себе знати. Не диво, що згадує про своє двісталітє, іменно, на рік 1717 ий, бо від дня, в яким в Лондоні повстала головна ложа т. є. від дня 24 червня, масони датують свій тріумф, бо се зєдинєне помєнших лож в одну велику ложу уможливило їм вдерти ся в найвисші круги. Як відомо — між иншими — великим

покровителем масонів був пруський король Фридрих II. На основі альманахів послідних років бачимо між „братями“ того „ідейно-етичного“ зєдиненя сербського короля Петра. Бельгійська масонерія мала знова в своїм лоні найвисших цісарських дорадників Goblet d'Alviella яко головного презеса льожі і міністра Van der Velde як члена головної ради льожі. Завдяки обом тим дорадникам король пішов на вигнане або на ласкавий хліб масонської Франції. Тою самою дорогою йдуть всі інші регенти в часі тої війни, які попали в сіти тих „ідейних апостолів людства“. Кудсю лиш глянемо, всюди, на кождім місци тепер в часі отсеї світової війни визирає і підносить голову масонерія та проголошує скриту, вперту, немилосерну борбу льожі contra трони і вівтареві. Юджене, виснажуване, виголоджуване і десятиковане народів — отсе діло масонерії.

Як раз найхарактерніші, найідейніші, найбільш уталантовані і найчесніші кладуть нині голови, а зимно кровні і вирафіновані індивідуа продумують над гальванізованем ворожого і чужого житю систему на те диш, щоб правдиві герої нинішньої доби спочивали „сном блажених“ в поросі, а яка тисячка жидів, щоб над світом тріюмфувала. Ось і ціль, чому „Neues Wiener Journal“ так ідеалізує масонерію. Його мало обходять нині родини і ті непроглядні ряди воєнних сиріт, евакуованих, що не мають що в уста вложити, йому на думці одно: хто збратєє ся і покумиться з „Ізраєлем“, для того вже признані всі „пазавни“. А жид нині одиноким паном льожі! В льожу внїс він старожидівську і рабінську ненависть, тероризм, брутальність і всьо, що знаменує на зверх жида. Длятого даремний труд Др. Е. Крайса, наколи він хоче вмовити в світ, що масонерія не має нічого спільного з насильством і терором, бо доказів певно не бракне на се, щоб всіх переконати, що для масонерії ніколи не було осоружним ніяке средство, щоби невігідних для себе зробити нешкідливими. Навіть те штучне „братерство“ є нічим иншим, лиш одним великим „швіндлем“, бо ніде нема більш цинічного і нагального тероризму, як між масонськими.. братями. Про се говорять грубі томи книжок, до яких повинен був відослати Др. Крайс читачів „Neues Wiener Journal-у“, як що хотів на правду, щоб із рухом і працею масонерії вони як — так запізнали ся.

Не диво, що нині в льожі масонській нема вже тих ідейних, за правдою вганяючих мрійників, що були може перед 150 роками, місце їх заступили утопісти і анархісти, а розкази видають жиди. Та нині вже і вони безрадні і безпомічні, а то тому: в льожях що раз то менше дурних, християнських гоїв, які би жидівським Machthaber ам витягали з огню готові, печені ...каштани!

За те народам і регентам стає ясным те, скільки лиха накоїла і принесла людству масонерія. 200 літ масонської можновласти над людством — сего справді булоб досить!

В тій самій статі „Reichspost-у“ начеркнена табеля льож і їх членів, яку понизше і нашим читачам подаємо в тій думці, що не буде вона і для нас без інтересу:

Табеля з числом льож і їх членів:

Европа	льож	6.500	членів	400.000
Африка	"	50	"	800
Північна Америка	"	16.000	"	1,600.000
Центральна "	"	225	"	10.800
Полуднева "	"	700	"	30.000
Австралія	"	1 000	"	58.000
Інші краї	"	125	"	10.000
Разом	"	24.600	"	2,100.000

З того числа на Австрію обчислюють около 100 льож з кругло 7.000 членами. Як до сего числа дочислилиб ми стільки не признаних льож, т. зв. „спилонкових“, так число австрійських масонів можнаби подвоїти. В кождім разі не перейде воно числа 15.000. Та нині воно спаде до мінімум-а. Тому як раз жидівські органи уважають за вмістне подавати де що час від часу за „братів масонів“ в тій милій надії, що чейже прогалини в льожі новими „гоями“ таки заповнять ся.

о. С. Б.

Обмежене єпископських резерватів. Конгрегація св. Офіції (Suprema Sacra Congregatio S. Officii) видала новий декрет дня 13. липня 1916 р., яким поручила всім ординаріям обмежити число гріхів, задержаних розрішенню єпископа. В будуччині може бути задержаних єпископови всего три, а найбільше 4 гріхи. В німецьких єпархіях австрійських альпейських країв ординаріати скасували всі резервати.

В справі зміни календаря. В „Українськім Слові“ ч. 177 читаємо: Наш співробітник звернув ся до о. ректора Д-ра Осипа Боцяна з запитом, що він думає про зміну календаря в станиславівській єпархії. На се одержав ось яку відповідь: — „Дуже нерадо забираю голос в тій справі, котра в таку тяжку хвилю для нашої церкви і народа спричинила стільки болю і згіршеня. Длятого позвольте, що про минуле не буду згадувати, а зверну вашу увагу просто на нинішню фазу в сьому питанню. Як вам відомо, Впр. Митрополит своїм розпорядком виданим в Києві, з покликом на свою митрополичу власть, завісив розпорядок єпископського ординаріату в Станиславові в справі введеня нового календаря аж до порішення сеї справи через апостольський престол. Значить ся, що Митрополит відкликав ся в тій справі до Папи і маємо надію, що в найблизших днях лично предложить сю справу святійшому Вітцеві. Гадаю, що апо-

столяський престол не хоче собі противорічити. Давши раз повну гваранцію при заключенню Унії нетикальноти нашого обряду, ап. престол ніколи не вводив ніяких змін в обряді проти нашої волі. А спеціально в справі календаря, річі незвичайно скомплікованої і тяжкої, Рим ніколи і ніде не заводив нічого проти волі народа. Знаємо приміром з історії календаря у зєдинених Вірмен, що коли деякі ревнителі нового календаря хотіли ввести його на силу проти волі других і на попере́те своїх змагань виеднали в Римі строгі кари церковні на опозицію, а коли помимо того опоненти не прийняли нових заряджень, Рим не дозволив церковних кар екзеквувати. Значить ся, у тій соціяльній справі церковного обряду не хотів іти проти волі народа. Так само коли в минулім десятку літ угорське правительство хотіло на силу ввести новий календар у католиків східного обряду, Рим приказав священикам не йти на руку правительства, а при мінювати ся до волі народа, і тільки у тій парохії дозволив вводити новий календар, де всі парохіяни сього собі бажали. Гадаю, що і з станиславівським календаром Рим инакше не зарядить, а не припускаю, щоби який католицький єпископ хотів іти проти волі і вказівок Риму“.

— А що буде, коли єпископ під послухом буде домагати ся виконання своїх заряджень?

— „Духовенство і міряни обовязані до послуху висшій власти церковній, але до послуху канонічного, не сліпого. В справі знесеня одного календаря а заміненя його другим проти волі народа і без затвердження Риму, канони є по стороні тих, котрі бажать лишити ся при старім календарі. З одної сторони нині Юліянський календар належить до цілости грецького обряду, котра нам Римом загварантована, з другої сторони з календаром тісно вяжуть ся інші страви, прим. означене дня пасхального круга. Основою нашої пасхалії служить рішене св. Огців першого нікейського собора, на яке вказує 7 правило апостолів і правило антиохійського собора з 341 р. Приняте Григоріянського стилю викликало би колізію з нашою пасхалією, усталеною соборами і нашим вковим переданем.

Ще раз пригадую, що справа зміни календаря дуже тяжка і далекосягла в своїх консеквенціях, і як знаємо з монографії проф. Миколи Сумцова про проби введеня у нас Григоріянського календаря (друкованої в „Київській Старині“ в 1888 р.) і з праці проф. Головацького про Григоріянський календар у Славян православних і уніятів (друкованої в „Журналі Мініст. нар. просв. 1877 р.) справа дуже болюча і дразлива так, що я не бачу під теперішню хвилю иншого виходу із неї, як лишити справу при старому порядкови аж до мирних часів і оконченого порішення її для цілої нашої галицької провінції, затвердженого через Римський Престол. Як коли, то тепер треба нам єдности, а всякий натиск проти

волі народа не осягав би своєї цілі, а спричиняв би тільки ще більше болю... Взагалі найліпше про сю справу тепер і не говорити“.

„Хто є найвисшим зверхником Церкви католицької в Австрії?“ — запитав одного разу абітурієнта председатель (по фаху історик) при іспиті зрілості в одній з ц. к. гімназій в Галичині.

Засідаючий тоді в комісії український катехит сказав на те наче до себе, але так, що чули се сусідні члени комісії, між ними імовірно і председатель, хоть не чув сего ученик: „нема такого“.

На се відповів польський катехит в подібний спосіб, що до форми: „Нунцій у Відні“. Так само сказав і председатель абітурієнтови, що не вмів дати на се питане ніякої відповіді.

Річ природна, що в тім случаю український катехит мусів постарати ся о дискусію в згаданій матерії і на найблизшій павзі матуральній боронив своєї думки менше більше в слідуєчий спосіб:

1. Передовсім Церков католицька не узнає ніяких організацій церковних обмежених територіяльними границями держави — ніяких державних Церквей.

2. Відтак, пр. наша Церков українська піддала ся безпосередно Папі, коли то наші владика зложили віроісповіданє і присягу вірности на руки самого Папи і тоді отримали потвердженє всіх свобод автономних своєї Церкви і давної дисципліни — а не піддавали ся Нунцієви папському, котрий тоді був в Польщі; одержали безпосередне порученє від Святійшого Отця скликати Собор в цілі пролошеня Унії і самі се зділати — а не через Нунція.

3. Нунціятура не є ніяким степенем єрархічним в Церкві, давнійший устрій Церкви її не знає, не знає її по нині Церков восточна, і не дасть ся навести ніякий правно-догматичний титул її істнованя: яко зверхної інстанції в єпископськім душпастирстві.

4. Нунціятура є лиш дипломатичною канцелярією, наче амбасадною папською у Відні, що має посередничити в зносинах Римського Престола з ц. к. Правительством, має стояти на сторожі правного становища Церкви і її інтересів в державі. Є вона тим дуже важним і дуже потрібним та щасливо подумним *Geschäftsträger* м Курії Римської в Австрії, але ніяким зверхником Єпископа. Нунцій є то урядник Папи і мігби тим бути також чоловік світський, бо до повнення єго обовязків, ніякий *Ordo*, ніяке свяченє не є потрібне. Він не диспензує, не розрішає в справах совісти, з властивою висшою над Єпископа. Нунцій, в данім случаю пр. Елеасарський Єпископ *in partibus infidelium*, хиба лиш на підставі спеціального уповажнення папського *ad hoc*, може виступити в ролі інстанції понад Єпископом, але з того нічо не ви-

пливає, бо тоді репрезентує Він особу Папи — інакше, як може бути він зверхником архієпископа митрополита, маючого під своєю властю кількох Єпископів Ординарів?

5. Отже пр. найвисшим зверхником Церкви гр. кат. в Галичині є Митрополит львівський безпосередно підлягаючий Папі рим.-кат. ої Архієпископ львівський, яко такий, що *exercet iura Metropolitae in Suffraganeos* — котрому однак не підлягає князь єпископ в Кракові, яко безпосередно підчинений Папі. В інших провінціях Монархії поодинокі єпископи підлягають Римови будь безпосередно, будь посередно піддані під власть якогось архієпископа; пр. українські єпископи на Угорщині, але не під власть Нунція.

У відповідь на сеприніс на другий день польський катехит два шематизми, т. є. тутейшої польс. і української Ардієцезії і показав на доказ слушности свого твердження, що там же на I-й картці є уміщений Папа, на II-й Нунцій, на III-й Архієпископ, і т. д.

На те сказав український катехит, що є се лиш случайний акт куртуазії, наче для гостя в нашім домі, тим більше, що в дійсности є тим Нунцієм звичайно якийсь високо заслужений і умілий Достойник, Архієпископ і Свѣточ Церкви, що се інституція так дуже потрібна в наших часах і пожиточна — а не відвладна нашим Єпископам, отже і не диво, що там уміщена.

Обстаючи при своїм переконанню, як висше виложено, передаю сю справу під дискусію і рішене ширших кругів нашого духовенства.

О. Коренець.

Важне для оо. Катехитів. Коли в часі минувшої сесії пярляментарної мала прийти на чергу справа прагматики службової учителів шкіл середних, заняв ся підписаний тим, щоби як найдальше узгляднено також оо. Катехитів — а іменно, що до літ перебутих в школах народних так перед і по узисканю кваліфікації до шкіл середних, як також що до літ перебутих в душпастирстві. Був отже підписаний лично з відповідним представленням у членів дотичної комісії, між іншими також у прихильного нам дуже с. д-ра Стояна. Відтак внїс підписаний письменне представлене на руки голови комісії d' Elvert, щоби узгляднено також літа перебути в школах народних, перед узисканєм кваліфікації до шкіл середних, а Впр. о. Т. Лежогубський внїс подібне письмо на руки Впр. П. д-ра Ст. Дністрянського, в справі літ перебутих в душпастирстві. І дійсно — на повній палаті дня 9./VII. 1917. поставив посол о. др. Стоян внесенє, щоби з літ душпастирських числено 5., обіймаючи тим внесенєм і катехитів шкіл народних, як таких, що сповнюють працю душпастирську.

Однак в результаті всіх заходів удалося досягнути лиш численість 8 літ перебутих в школах народних по узисканню кваліфікації до шкіл середніх — і то до п'ятиліт і до емеритури, а час служби перебутий в іншій службі шкільній (в школі народній і виділовій), лиш до емеритури і то услівно!

Іменно §. 53. устави з д. 28/VII. 1917 р. (Gesetz vom 28. Juli 1917.. betreffend das Dienstverhältnis der Lehrerschaft an staatlichen mittleren und niederen Unterrichtsanstalten (Lehrerdienstpragmatik), каже так: Den Religionslehrern wird die an Volks und Bürgerschulen nach erworbener voller Lehrerbefähigung für Mittelschulen zurückgelegte Dienstzeit bis zum Höchstausmass von acht Jahren für die Erlangung der Quinquennalzulagen angerechnet. A §. 65: Den Religionslehrern ist die nach §. 53., für die Quinquennalzulagen anrechenbare Dienstzeit auch für die Bemessung des Ruhegenusses anzurechnen. Inwiefern die vor dem Eintritt in den Mittelschuldienst an anderen Schulgattungen (Bürgerschulen u. a.) zurückgelegte Dienstzeit für die Bemessung des Ruhegenusses angerechnet werden kann, entscheidet von Fall zu Fall der Chef der Zentralstelle.

Не є воно вправді все, чого бажалось, але все ж таки не один з оо. Товаришів, що через довший час був занятий лише в школах народних, зискає на тім много, скоро числитися літа бодай від кваліфікації до шкіл середніх.

Ті знов з оо. Товаришів, катехитів шкіл народних, що на разі не годні дістати ся до гімназії, можуть вже спокійнійше працювати і приготувати ся до іспиту гімназійного, знаючи, що не пропадуть літа їх тяжкої праці в школах народних, з хвилиною іменованя при гімназії — як воно на жаль доси мало місце, так що не один з нас, по 12 и літах служби в школі народній, зачинав в гімназії знов ab ovo.

о. Олександр Коренець.

Кадило з ялівця. Для многих церков стають нині konieczні літургічні потреби (як вино, світло, олива, кадило і др.) надто дорогі, та ще можна сподіватись й значно більшого їх подорожжя. Супроти того мусимо деякі артикули уживати в таньшій якості і в меншій кількості, другі річи (як оливу в лямпах) хвилево залишити, а інші добірніші замінювати на звичайні. До сих послідних належить прим. кадило. Тут, гадаємо, булоби зовсім відповідно вернути до старосьвіцького звичаю і уживати, замість щораз дорожючого заграничного кадила, свого власного ялівця, який наша земля видає і який можемо мати даром або дуже дешево. Звертаємо отже увагу нашого духовенства і церковних

братів, щоби при надходячій осені постаралися о зібране того овочу для своїх, а може і для других церков. На що видавати грубі гроші на чуже, коли й плод рідної землі може бути милою жертвою Господу.

Нові видавництва.

— о —

Головні умови успішности проповіді. Написав свщ. Др. Ярослав Левицький. Львів, 1917 р., 8°, ст. 73. Ціна 1 К. 40 с

Зміст: Вступ; I. Часть: Прикмети проповідника: — 1) Проповідник повинен бути Божим чоловіком; 2) Проповідник повинен бути просвіченим; 3) Проповідник повинен бути тактовним. II. Часть: 1) Проповідь повинна бути практична; 2) Проповідь повинна бути популярна; 3) Проповідь повинна бути примінена до часу, потреб і обставин; 4) Проповідь повинна бути добре уложена; 5) Проповідь повинна бути добре виголошена.

Книжку можна набувати або в Книгарни Товариства ім. Т. Шевченка (Ринок, 10.), або у автора (ул. Якова Стшмеґ, 15). Ціна без поштової пересилки, що виносить 10 сот.

Про чистилище. Зложив свщ. Володимир Лиско. Львів, 1917 р., 16°, ст. 44.

Зміст: Що то є чистилище?; Є чистилище; Як тяжкі і як довгі кари чистилища?; Як довгі терпіння в чистилищі?; Хто піде до чистилища?; Душі в чистилищі можемо ратувати; Ми повинні душі в чистилищі ратувати; В який спосіб маємо душі в чистилищі ратувати?

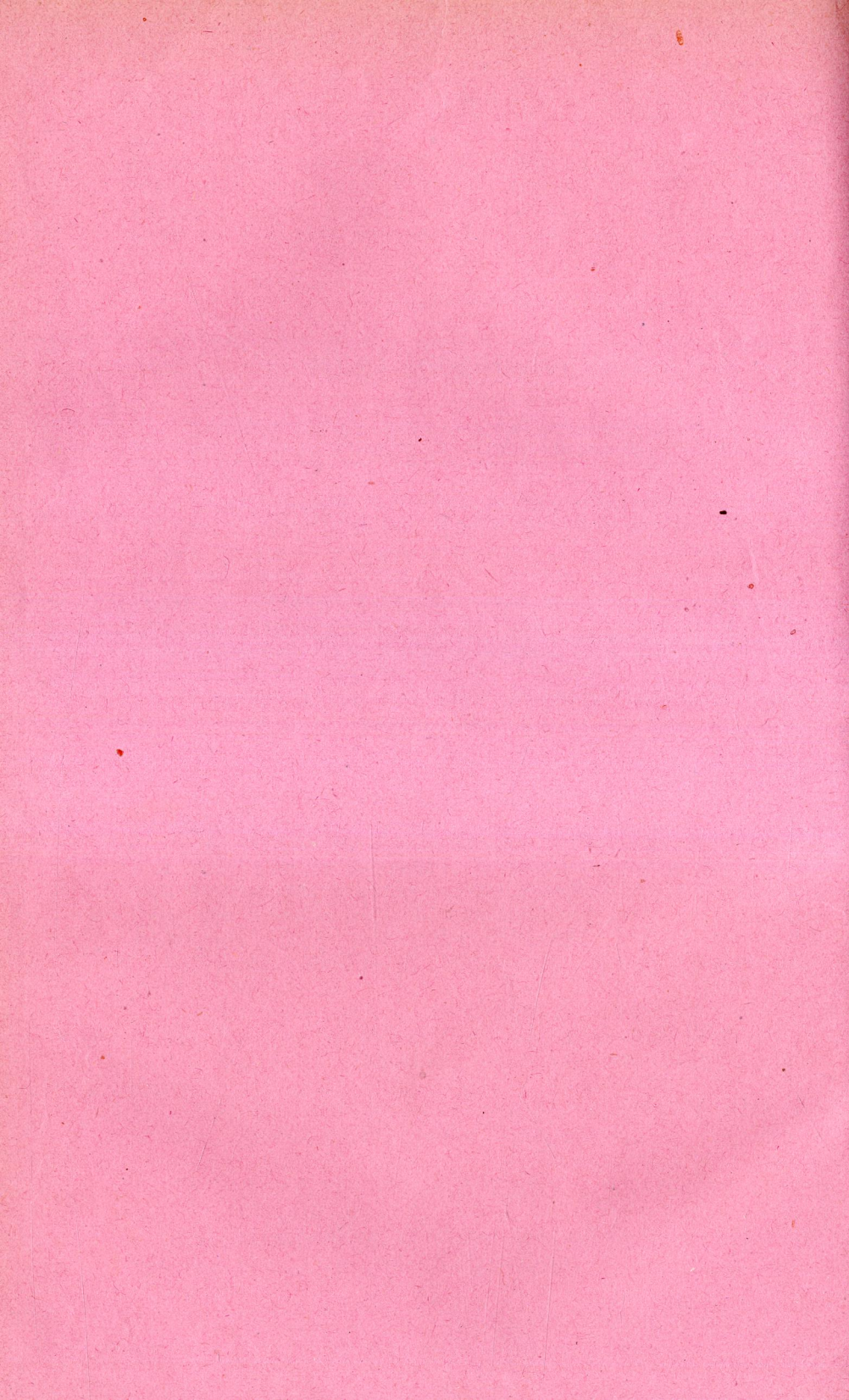
Віночок молебнів. Зібрав свщ. М. Д. Новий Санч, 1917 р. 16°, ст. 55.

Зміст: Молебен до Н. Серця Ісусового; Молебен до Найсв. Евхаристії; Молебен до матери Божої; Молебен до св. Володимира Великого; Молебен до св. Йосафата; Ектенії.

Молебні оригінального укладу, в народній мові, віршовані. Публікація без духовної апробати.

Через недогляд залишено в останнім числі зазначити, що вже за ч. 5—6 „Ниви“ відповідає о. Др. Костельник.

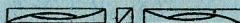
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

свщ. Д-р <i>Адрій Іщак</i> : Промульгація нового кодексу церковного права	175
свщ. <i>М. Каровець Ч. С. В. В.</i> : Папа Інноцентій III.	281
свщ. <i>М. Лада</i> : 300-літний ювілей реформи ОО. Василіян.	304
свщ. <i>Юліян Дзерович</i> : Матеріали до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни	305
свщ. <i>Михайло Дороцький</i> . Слово перед сповіддю священиків на деканальнім соборчику	313
Всячина	315
Бібліографія	322

ЛЬВІВ 1917.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

**Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.** -

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі числа коштують 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшелецького, ч. 15.

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 9. і 10. Львів, за вересень і жовтень 1917. Рік XIII.

Свщ Д-р Андрій Ішак.

Промульгація нового кодексу церковного права.

==

I.

З кінцем 1916 р. довершено в Римі працю над кодифікацією церковного права, яке дотепер з причини своєї різнородности і розбіжності жерел було мало приступне для всіх, а навіть в своїх подробицях уходило відомости фахових знатоків. Про розміри сего нового кодексу (обнімає 5 книг) і его значінє в науці церковного права на будуче мали ми вже нагоду згадувати на сім місци.¹⁾ Тепер заки подамо кілька уваг про обовязуючу силу нового кодексу церковного права, яке входить в жите з днем 19. мая 1918 р. перейдемо в скороченю думки промульгаційної буллї Венедикта XV п. з. Providentissima Mater Ecclesia з дня 27 мая 1917 р., якою постанови нового кодексу одержують обовязуючу силу.

Праводавча сила церкви походить з установленя Христа, який дав Апостолам власть не лиш учити, але також рядити. Зі своїм розростом розвивала церков се своє природне право видаючи численні постанови римських папів і вселенських соборів, які не лише підносили обичаї і скріплювали дисципліну церкви, але впливали на злагодженє обичаїв варварських народів і на християнізованє самого на-

¹⁾ Гл. Нива 1917, ч. 1. Кодифікація церк. права.

віть римського права. Однак з бігом віків і зі зміною суспільних відносин многі церковні закони пережили ся і стали непригожими, непожиточними або трудними до виконання. Понадто при своїй численности так були вони розкинені, що основне їх знане було получене з великими труднощами. Длятого підприємя Папа Пій Х велику задачу кодифікації церковного права, взиваючи в буллі *Motu proprio* 1904 р. цілу навчаючу церков т. є. єпископів і провінціональні синоди забрати голос в тій справі і устанавляючи в Римі осібну кодифікаційну комісію під проводом кардинала Петра Гаспарі. Ся комісія зложена початково з 5, потім з 8 кардиналів, мала за задачу переглядати, зміняти і направляти церковні закони, над яких новою редакцією працював виділ або субкомітет учених правників. В той спосіб зредатовані і поправлені примірники нового кодексу висилано поодинокими аркушами до єпископів і настоятелів поодиноких монаших згромаджень в цілі евентуального доповнення. По 12 роках сеї скомплікованої праці укінчено кодифікацію церковного права вже по смерті її ініціатора папи Пія Х з кінцем 1916 р. Єго наслідник папа Венедикт XV знайшов ся в щасливім положенню довершити велике діло і дати єму обовязуючу силу в промультгаційній буллі, яку подаємо в дослівнім переводі:

Булля: Providentissima Mater Ecclesia.

Провидінна Мати-Церков устроєна Спасителем в той спосіб, що має всі знамена потрібні кожній досконалій спільноті, взяла ся вже з самого початку крім обовязку наложеного Христом учити і рядити всіми народами до кермованя і береження дисципліни духовних осіб і християнського народу при помочи права.

З бігом часу, іменно коли вибила ся на свободу і розростаючи ся з кожним днем всюди поширила ся, ніколи не перестала розвивати собі властивого і природного уставодавчого права. Противно вона проголосила відповідно до часу і матерії велику і ріжнородну скількість постанов через римських Папів і вселенські собори. Тими правами і постановами не лише помагала сама собі розумно в рядженю християнського клира і народу, але також — як свідчить історія — причинила ся чудово до пожитку держави і цивільного культу. Бо не лише старала ся церков знести права варварських народів і злагодити їх дикі обичаї, але убагороднила при божій помочи саме навіть римське право, знаменний памятник старинної мудрости, який справедливо названо „писаним розумом“ і по християнськи удосконалила до сеї степені, що з упорядкованєм і оглажденєм приватного і публичного способу житя дала досить обширну підставу до устанавлення права в середних і нових віках.

А прецінь, як вже наш попередник Папа Пій Х в буллі *Motu proprio „Arduum sane“* з дня 16/4 1904 р. розумно завважив, зі зміною часу і людських обставин — що є зовсім природне — не може під кожним взглядом досягнути право канонічне своєї ціли. Бо з бігом віків упало много прав, з котрих деякі або зістали знесені найвисшою церковною властю, або самі перестали обов'язувати; декотрі знов або зі зміною обставин стали трудними до виконання або оказалися тепер менше пожиточними і відповідними для загального добра всіх. Додати ще до сего, що права канонічні зросли так чисельно і так були розкинені і розсіянні, що велике їх число уходило відомости не лиш простих людей, але навіть найкомпетентніших.

Для того наш Попередник, скоро лиш обняв Понтифікат, зваживши, з якою користино для відновлення і скріплення церковної дисципліни було би, наколи би всім повисше згаданим негодам можна пильно зарадити, повзяв намір зібрати в одну цілсть всі права церкви видані до сего часу: усунути звідси передавнені і перестарілі, декотрі в міру потреби приноровити до наших теперішніх звичаїв, декотрі в міру конечности на ново установити. Розпочавши по зрілій розвазі надзвичайне трудне діло, вважав за відповідне засягнути в тій справі ради святих Заступників, „котрих Дух св. установив рядити божою церквою“ й пізнати їх гадку. Тому передовсім за єго старанєм і волею припоручив кардинал публичних церковних справ в листах до всіх Архієпископів католицького світа, щоби „по вислуханю суфраганів і иньших єпископів зібраних на провінціональнім Синоді, зараз донесли св. Столиці коротко, чи і які в теперішнім праві канонічним постанови потребують, після єго і других гадки, зміни або поправи¹⁾“.

Опісля скликав більше мужів ознайомих з наукою права по части з Риму, по части з ріжних народностей до участі в праці і припоручив любому нашому синові Петрови кард. Гаспарі, тоді єпископови кесарійському, обняти керму над ділом учених, допроводити єго до кінця і наколи треба, доповнити. Потім установив збір або т. зв. Комісію Кардиналів, до котрої кооптував кардиналів: Домінїка Феррату, Казимира Геннарі, Венямина Кавіккіонї, Іосифа Каляс, Вівес і-Тутто і Фелїкса Кавалї, котрі під проводом нашого любого сина Петра кард. Гаспарі, мали готові канони пильно переглянути і після свого осуду змінити, поправити і вигладити. Колиж тих п'ять мужів один по другім померло, дібрано на їх місце любих наших синів кардиналів Вінкентія Ваннутелї, Каєтана де Ляї, Севастіана Мартінелї, Василя Помпілі, Каєтана Біслетї, Вільгельма ван

¹⁾ Еп. „*Pergratum mihi*“ з 25/3 1904.

Россі, Филипа Джюстіні і Михайла Леру, котрі поручене собі діло знаменито сповнили.

Вкінці відкликуючи ся знов до поради і поваги всіх єпископів, казав вислати до них, як також до всіх Начальників монашества, яких лиш правно звикло ся кликати на вселенський собор, поодинокі примірники нового кодексу вже уложеного і готового перед промультгацією, щоби кождий міг свободно подати свої замітки до готових канонів.

Однак коли тимчасом безсмертної памяти наш попередник помер на жаль цілого католицького світа, Нам, що через незглубимі божі постанови обняли Понтифікат, припала задача прийняти з належитою почесністю так зі всіх сторін зібрані голоси навчаючої разом з Нами церкви. Отже тоді новий кодекс цілого канонічного права бажаний вже перед тим на самім ватиканським соборі многими святими Представителями а пізнійше через 12 повних літ розпочатий, розгледули Ми у всіх его частях, потвердили і признали.

Тому завізвавши помочи божої ласки, оперті на повазі св. Апостолів Петра і Павла, з власної понуки, з певною совістю і посідаючи повноту апостольської власти, якою ми наділені, отсею нашою постановою, що після нашої волі має вічно тревати, промультгуємо отсей кодекс так, як він є уложений, постановляємо і приказуємо, щоби він мав від тепер силу права для цілої церкви і віддаємо вашій опіці і надзорови.

А щоби всі, до кого се відносить ся, могли добре знати приписи сего Кодексу, заки будуть вони впроваджені в уживанє, кажемо і приказуємо, щоби его обовязуюча сила не скорше почала ся, як з днем Зелених Свят слідуєчого року т. є з днем 19 мая 1918 року.

Не становлять перепони жадні розпорядження, постанови, привілеї гідні наїть спеціальної і осібної згадки, анї також звичаї навіть непамятні і всі які-небудь иньші противні.

Отже нікому не вільно сеї сторони нашої постанови розпорядження, ограничення, вичеркнення, усунення і виразної волі в який небудь спосіб змінити або нерозважною сміlostію поминути. Наколиби хто відважив ся на такий замір, нехай знає, що стягає на себе негодованє всемогучого Бога і св. Апостолів Петра і Павла.

Дачо в Римі при св. Петрі в празник Зелених Свят 1917 р. третього року нашого понтифікату.

Петро кард. Гаспарі
Кард. Каджіяно де Аневедо
канцлер.

II.

А. Обовязуюча сила кодексу взагалі.

Після перших пояснень, які появили ся в *Civiltà Catholica* (16/6 1917 р.) можемо сказати що до обовязуючої сили нового кодексу канонічного права що слідує:

1) Новий кодекс обовязує передовсім цілу латинську церков. Що до з'єдинених церков обовязує лиш там, де вони виразно названі, або де розходить ся о закони догматичної натури і пояснене божого права.

2) Новий кодекс не нарушає зовсім літургічних приписів і постанов, як також конкордатів¹⁾

3) Новий кодекс має взагалі ексклюзивний характер, т. зн. усуває з життя і практики всі церковні закони, які в ній не знаходять ся. Сей виключний характер відносить ся передовсім до карного права. Отже цензури, екскомуніки, інтердикти і інші церковні карі не обняті новим кодексом не обовязують і є знесені.

Виймок від сего становлять: а) постанови тридентійського собора, які, о скільки не є в новім кодексі змодифіковані, обовязують в цілости; в) конкордати, літургічні приписи, привилеї, індульті і звичаї, яких новий кодекс виразно ані не потверджує, ані не зносить, позістають ненарушені помимо того, що не містять ся в кодексі.

Б. Право звичаєве і партикулярне в відношенню до нового кодекса.

Партикулярні права і звичаї певних дієцезій, провінцій а навіть цілих держав можуть в відношенню до загального церковного права бути після, проти і мимо него. Отже звичаї, котрі кодекс виразно потверджує, остають в своїй силі а звичаї, котрі новий кодекс виразно зносить, втраять свою обовязуючу силу, навіть колиби походили від непамятних часів і були в особливий спосіб узгляднені. Їх треба поборювати як надужитя противні новому загальному церковному праву.

Однак переважна часть звичаїв і партикулярних прав в церкві є того рода, що про них новий кодекс нічого не згадує. Тому при кождім поодинокім праві партикулярнім

¹⁾ Отже австрійський конкордат з 1855 р. не улягає жадній зміні.

і звичаєвім треба розслідити, чи воно не є проти або мимо загального нового права (після не становить трудности). В першім випадку єпископи обов'язані поборювати право звичаєве противне загальному, а коли заходить сумнів, чи воно є проти загального права, віднести ся по рішене до Риму. Наколиби однак усунене такого партикулярного права представляло непоборимі трудности, то можуть єго церковні власти толерувати по переведенім доказі, що воно походить від непамятних часів або принайменше з перед 100 літ. Партикулярні права і звичаї після і мимо нового кодексу не тратять своєї сили яко непротивні кодексови і в нїм незгадані.

Переходячи від тих загальних правил, які нормують відносини права партикулярного і звичаєвого до нового загально-церковного права, до поодиноких конкретних звичаїв церковних в Австрії, треба згадати а) право звичаєве впроваджене постановами синодів (провінціональних, дієцезальних) і зарядженнями єпископів б) право звичаєве впроваджене в житє Йосифом II, яке до нині практикує ся, в) право звичаєве впроваджене в житє єрою конституційною. І так постанови соборів і зарядження єпископів переважно удержуть ся як право звичаєве дієцезальне чи провінціональне з виїмком поодиноких рідких випадків, в яких сї постанови очевидно булиби проти нового загально-церковного права. Сї поодинокі випадки будуть предметом цікавих студій і правничих диспут в різних дієцезіях з хвилею, коли кодекс нового церковного права появить ся друком і стане для всіх приступний.

Йосифинські постанови, які до нині удержали ся в практиці, на загал не страять і на дальше своєї сили в Австрії як партикулярне право влятого, що опирають ся на більше як столітній практиці, хиба щоби котра з Йосифинських постанов виразно була знесена, або противила ся новому церковному кодексови. Так пр. в справі подань о парохію каже загальне церковне право згідно з австрійським конкордатом, що опорожнені парохії мають бути розписані і після приписів тридентійського собора обсажені. Однак право звичаєве в Австрії впроваджене Йосифом II. вимагає, щоби подане на парохію вплинуло в протягу 6 тижнів по оголошенню парохії на конкурс (розп. з д. 19/6 1784 р.) і щоби до подання було залучене свідоцтво конкурсового іспиту (розп. з д. 24/12 1785 р.). Після загально-церковного права має патрон право презентації на парохію в протягу 4 місяців, однак право звичаєве скоротило сей термін до 6 тижнів (Hofdekr. 18/6 1805 р.). Загальне церковне право приписує, щоби опорожнена парохія була обсажена в протягу 6 місяців, однак право звичаєве розтягає сей термін на цілий рік, а навіть признає довші виїмки за дозволенем

староств (розп. 7/5 1874 р.). Всі згадані звичаєві права, як оперті на більше ніж 100 літній практиці і не противні загальному церковному праву, позістають на дальше в силі, навіть якби новий кодекс давні терміни продовжив або скоротив. Подібно після звичаєвого права є конкурсні іспити в своїм роді і способом виразно означні: так пр. предмети іспиту, устну і письменну часть, ноги нормує Йосиф. розп. з 9/2 1784 р., час важности іспиту конкурсного (6 літ) нормує Йосиф. розп. 31/1 1792 р. Наколиби новий кодекс щонебудь змінив в загальних постановах тридентійського собору що до конкурсних іспитів, то помимо сего звичаєве право не гратить своєї сили, бо опирає ся на більше як 100 літній практиці.

Вкінци конституційна ера принесла Галичині новий звичаєвий закон про будову і направу церков і парохіяльних будинків, нормований краєвим законом з 1866 р. І сей закон, хоть не має за собою столітної практики у нас (деінде, як в Австрії, Чехах, Дальматії, Тироли і Буковині існує від часів Йосифа II.) утримає ся в силі, хіба що новий кодекс виразно бувби єму противний.

Так отже поява нового церковного кодексу на книгарськім ринку викличе живі студії і дискусії над обов'язуючою і необов'язуючою силою партикулярного і звичаєвого права поодиноких держав, країв і дієцезій в відношенню до загально-церковного права і вплине може на неодну зміну в практиці.

свиц. М. Каровець Ч. С. В. В.

Папа Іннокентій III.

(З нагоди 700 літньої річниці його смерті).

Ще в липни минувшого року обходив католицький світ 700 літню річницю смерті великого папи Іннокентія III. Хоч трохи спізнено, однак не без великої користи буде дізнати ся дещо з життя і трудів сего найбільшого зі всіх папів, якого взяв собі за взорець папа Лев XIII — і якому в 1891 р. поставив пам'ятник з білого мармору в Лягеранській базиліці. Але ще красший і тривкійший пам'ятник поставила єму історія.

Найзнаменитший історик Церкви кардинал Гергенретер називає єго одним з найбільших папів всіх часів¹⁾. Попередник Іннокентія Келестин III. вибраний вже в 85 році життя, правив Церквою не повних сім літ, бо вибраний папою в марці 1191 р., а умер 8. січня 1198 р. Сей старець мав проти себе одного з наймогутніших цісарів середних віків, Генрика VI., який був посліднім цісарем середних віків в повнім значіню слова і безперечно перевишав всіх сучасних пануючих, а який був при тім молодечої енергії, хитрим і не перебираючим ніякими средствами борби²⁾. Очевидно, що в борбі з молодиком, бо ледво 32 літнім цісарем, маючим до помочи таких самих братів Конрада князя швабського і Филипа з Тусції, не міг остояти ся старенький Келестин III.

Духовна і свіцька власть папи упала; перша-через заборону апеляцій єпископів до Риму — і подорожи до римського престола, а знов свіцька власть папи зменшила ся через відмову присяги на ленність королівства Сицилії, яке складали давнійше королі. Цісар Фридрих Барбаросса оженив свого сина Генрика VI. з Констанцією донькою короля Вільгельма II. з Сицилії, і через те розтягнув Генрик своє право і на Сицилію, та заперечив через те право папи до наділення леном королівства, а крім того роздавав папські посілости своїм повіреним.

Під Гогенштавфами взагалі, а за панованя Генрика VI. передовсім, много шкоди понесла церков і власть папи була зведена до найвузших рам. Навіть в самім Римі не упрляв вже властиво папа і був майже цілковито полишений всякої власти, всюди сягала власть монархічна Гогенштавфів. Нараз за одним ударом — каже Кард. Гергенретер — знищені зістали згубні пляни вимірені проти церкви — і один з найбільших папів усіх часів вступив на апостольський престіл.

Станув не пережитий старець проти мужа діл, але муж високих прикмет проти дитини, ціла єдність Церкви — проти роздробленої держави.

На коротко перед смертию Келестина умер смертию майже наглою цісар Генрик VI. в Мессині на Сицилії в екскомуніції.

В Німеччині настав роздор. Умираючий Генрик VI. мав поручити Констанції, щоби прсила папу, ще Келестина III., щоби узнав їх синка Фридриха спадкоємцем корони обох Сицилій і приняв в свою опіку вдову і дитину, та щоби був батьком для сироти. Тим хотів мабуть направити

¹⁾ Handbuch d. allgemeinen Kirchengeschichte von Joseph Kardinal Hergenröther II. Band, Freiburg u. Breisgau 1885. pag. 279.

²⁾ Hergenröther, тамже.

свій блуд, і з тої то причини просив Архієпископ з Мессини, папу, щоби зняв клятву з цїсаря, щоби сей міг бути по християнськи похоронений.

По смерті Генрика VI., помимо запевненого наслідства Фридриха, вибрала більша часть князїв Генрикового брата князя Филипа Швабського, менша часть вибрала Оттона Вельфа, князя Бруншвіцького — і через те було в Німеччині нараз двох королїв. Часть єпископів заявила ся за Филипом, друга за Оттоном, через що настав роздор не лиш в державі, але і в церкві. В тїм часі вступає на апостольський престол молодий, заледво 37 літний кардинал Льотар граф Трасмонді зі Segni, яко Іннокентій III., а якого вибрано зараз таки 8. січня 1198 р., як що йно помер Келестин III.

Понтифікат Іннокентія III. належить до найсвітліїших, як се впрочім заявив навіть теперішній папа Венедикт XV. в своїй промові до кардиналів. Був то справді незвичайний велит духа, як пише о нїм історик Дамбергер, з величию, котрою мало хто з духовних і свіцьких князїв всїх віків міг би змірити ся¹⁾.

І сей папа є не лиш вершком, але також осію, на около котрої обертає ся історія єго часу. Єго діяльність обнимає цілий світ — як всесвітною є Церков католицька, котрої він був не лиш найвірнійшим сином, але Вігцем, Головою.

1. Молодість Іннокентія.

Рік уродин Іннокентія припадає на 1160 р. Початки наук побирав в Римі, відтак посвятив ся наукам права і богословя на університетах в Парижі і в Больонїї, а вкінци знов в Римі. Обдарений з природи незвичайно великими способностями, віддав ся виключно з покликания духовному званю. Наукам віддавав ся пильно цілий час свого житя без япину, як ніхто може зі смертельників. Найбільше відзначав ся знанєм св. Письма і права канонічного. Помагала єму в тїм єго знаменита память, не менше був вправний в вимові і в пері. На жаль зачали єго письма аж тоді збирати, як ледви половина з них могла знайти ся.

В 1187 р., маючи літ 27, вістає через папу Григорія VIII.²⁾ висвячений на піддіякона в жовтні або листопаді, а єго наслідник папа Климент III., свояк Іннокентія, іменує

¹ Synchronistische Geschichte der Kirche und der Welt im Mittelalter kritisch aus den Quellen bearbeitet von J. J. Damberger, Exproffessor Regensburg 1856. Tom 9. st. 398.

²⁾ панував не повних два місяці бо вже 19. грудня 1187 р. умирає.

его кардиналом діяконом церкви Св. Сергія і Бакха і задля его природної зручності уживає его до полагодження важних справ. По Клименті III. (1187—1191) засідає на папським престолі Келестин III. (1191—1198), який в часі свого понтифікату задля родинних невзгод не уживав кардинала Льотара до ніяких важніших справ. В тім часі посвятив ся Льотар науковій праці для свого власного образования і написав кілька цінних книг, між тим одну аскетичну: *De contempta mundi sive de miseria conditionis humanae*, другу богословську: *de sacro altaris misterio* (в шістьох томах).

В першій книзі (в трох томах) представляє в глибоких чувствах і живих виразах нужду в краю вигнання.

Мусів сей правдиво учений муж написати много більше, однак до нас дійшли лиш деякі з его творів.

2. Вибір папи 8. січня 1198.

Зараз в день смерті Келестина III. приступили кардинали до вибору нового папи, який відбув ся в монастирі Церкві при сходах Скавра, коло Колосею. Мало нам звісний кардинал Іван зі Салерно мав дістати 10 голосів, однак просив, щоби всі віддали свої голоси на Льотара з огляду на его прикмети і на тревожний час, що і стало ся. Льотар хоч як відмовляв ся, мусів вкінці підчинити ся волі виборців, щоби через спротив не викликати дальшого роздору і щоби не стротивляти ся Божому зарядженню.

Коли оголошено однудушний вибір Льотара на папу, наступив торжественний похід до Лятерану серед великої радості духовних і світських.

Хоч новий папа, який прибрав імя Іннокентія III., певно задля побожного приготування, відложив прийняте єрейських і єпископських свячень аж до великого посту, то однак обняв негайно керму Церкви і держави, як начальник духовної і світської власти і в характері обох виступив з такою повагою, що все перед ним зігнуло ся. Ростом середний, шляхотно хороші черти лица і тіла надавали ему много уймаючої принади, а ціла его зовнішність носила на собі вирази незвичайної поваги — і хто лиш его побачив, а особливо почув его бесіду, мусів признати ему в душі похвалу і погати: Іннокентій доріс під кождим зглядом до того, щоби бути окрасою першого престолу на світі¹⁾.

І скоро розвинув дух велита подиву гідну спосібність переглянути все близьке і далеке, упорядкувати, на нову уладити, а не менше показав і любов, якої щире почуте

¹⁾ Дамбергер 9. ст. 369.

увзглядняло всякі потреби а вітцівська старанність обнімала все мале і велике і всі справи християнства.

3. Стан Європи на початку панованя Іннокентія III.

Щоби ліпше пізнати діяльність і спосібности сего папи, треба зробити короткий погляд на тодішну Європу, на саму папську державу, на стан тодішної Церкви під взглядом догматичним і моральним, на відносини церкви і держав. Під кожним оглядом станули перед новим папою великанські гори трудностей і замішань, чекали єго тяжкі борби. Він мусів погодити і получить разом запал молодця з розвагою і мудростию зрілого мушчини. Мабуть і тому вибрали кардинали сим разом 37 літнього, однак журба деяких одиниць з поміж кардиналів, що папа є ще за молодий, була зовсім безпідставною. Вже на початку свого понтифікату розвинув він надзвичайну діяльність і видав, ще перед своїм висвяченням много декретів всілякого змісту, як ще ніодин папа перед ним.

Зачав від реформи папського двора. Завів що до стола і услуги ведику поєдинчість, відправив много шляхоцьких пазів, уділяв три рази в тижни публичних авдиєнцій, старав ся запобічи надужитю в фальшованю буль, яке тоді дуже поширило ся на шкоду поваги папства і Церкви — і можливо задати стрим жадобі і підкупству куріялістів, які були згіршенем для світа. Одною з перших єго справ в адміністрації папської держави було відновлене папської власти як в самім Римі, так і в інших частях папської держави. Префект Риму, який доси застулав тут німецького цісаря і сенатор, якого змінив папа і поставив иншого, був від тепер від папи залежний. Так само відібрав назад під свою власть міста Анкону і Равенну; князя Німця Маркварда, якого поставив в Равенні князем Генрик VI., прогнав папа з Італії, а місто віддав на ново під власть Архієпископа.

Так само змусив папа Конрада з Урелінген, швабського лицаря, зречи ся князівства Сполето над рікою Неро, допливом Тибру, яким наділив єго цісар. Відтак підніс Іннокентій права що до міст в Тосканським які цісар надав був своєму братови Філипови. В Льомбардським довів папа до союзу міст в ціли висвободження від Німеччини і так помалу зникла в горішній і середущій Італії власть Гогенштавфів і Німеччини.

Подібно стало ся і в королівстві обох Сицилій, де за намовою папи усунула вдова королева Констанція ненависних Німців, а казала коронувати свого сина Фридриха II. і відновила дазну ленну залежність королівства від рим

ського, патського престолу¹⁾, віддавши папі опікунство свого 4 літнього сина і заряд Сицилії.

Гогенштауффи хотіли через горішню і середу Італію злучити також королівство Сицилії з Німеччиною. Справді влучно пише історик Дамбергер, що не лиш до жадних гроша відносять ся слова: хто має много, хотівби завсїгда мати ще більше²⁾.

4. Релігійно-моральний стан Європи на початку пановання Іннокентія III

Мильно часом думає ся, що в середних віках стояв стан релігійний і моральний Європи так дуже високо. Так воно не було. На заході і на сході пануючі розтягали свою власть і на Церков і хотіли видіти в ній орудіє своєї самоволі. Вони настановляли єпископів, митрополитів, загарбували добра церковні, монастирські, підтримували непослух і опір вірних супротив єпископів, як се робив Филип Швабський, який пліндував церкви і монастирі, настановив виклятого папою і зложеного з престолу архієпископа Адольфа в Кольонії, обдарив єго добрами Саальфельд, князівством в Вестфалії і иншими³⁾. Щоби покрити свої видатки на військо і на марнотравність, стягав гроші звідки лиш дапо ся; винаймав і заставляв добра монастирські Цистерсієв і Премонстратенсієв, помимо, що ті виказували ся листами і печатами королівськими.

Те саме робив король англійський Іван без землі. Рабував, де лиш міг, єпископства і монастирі, і та розбійнича система короля, як каже історик Дамбергер⁴⁾, знайшла собі головних союзників по часті у баронів, по часті у магистратів. Всі вони разом рабували церковні добра. В Англії дійшло навіть до цілковитого зірвання з Римом. Іван змушує монахів монастиря Спасителя в Кантербурі, що вони вибирають на настоятеля єпископа Івана з Норвіку, помимо протесту більшости. Коли в 1207 р. розписав легат папський синод в St. Albans, заборонив король цілому клирови їхати на той синод. Замість підняти війну проти французького короля Филипа II., який відібрав єму майже цілу Нормандію, зачав він борбу з церквою. І се підірвало єму значіне і власть. Так — каже Дамбергер — потрясає і обезсилює глупота могуті держави.

Те саме дасть ся сказати і о французьким королю Филипі II. Він послушних папі єпископів зневажає, обдирав з дібр, проганяє; замість шлюбної жінки Інгебургі, яку зам-

¹⁾ Conciliengeschichte von Karl Joseph Hefele — V. том, ст. 773.

²⁾ Damberger, том 9, ст. 96.

³⁾ Damberger, том 9, ст. 599.

⁴⁾ Damberger 9,555.

кнув в палаті, тримаючи її увязнену, взяв собі другу жінку Агнішку з Мерану. Коли кардинал легат папський єпископ Октавіан з Остії скликав собор в справі розводу короля з першою жінкою до Соассон, дебатовано на ній через 14 днів о важности супружа короля з Інгеборгою, сестрою данського короля Канута. Се було в марці 1201 р. І хоч відтак скоро померла Агнішка, то процес короля о розвід тягнув ся довгі літа, бо Іннокентій III. не хотів дозволити на розвід, аж вкінці в 1213 р. погодив ся король з Інгеборгою і поєднав ся з нею.

Сей король так був озлобив ся на пана Іннокентія тому, що він обставав за єпископами і боронив важности супружа з Інгеборгою, що Филип назвав хана Саядіна щасливим, що він не мав папи¹⁾.

Подібно до королів поступали графи і барони. Так гр. Бернард з Comminges відправив був другу навіть жінку а взяв третю.

5. Відносини на Сході за Іннокентія III.

Християнство на Сході стояло на березі пропасти. Іслям виправ що раз більше християнство. Святі місця по упадку королівства Єрусалиму, здобутого Саядином 3 жовтня 1187 р. дістають ся знов в руки Турків. Славою покрили ся під Єрусалимом Темпларії.

День в день приходили до Європи сумні вісти зі святої Землі. Все те наповняло болем серця християн.

Папа Іннокентій ціле жите мрів о освободженю християн з під Турків. В 1199 р. писав Іннокентій по Європі проповідника Фулька, щоби заохочував до походу хрестоносного, для освободження св. землі з під поган. Фулько зачав від Парижа. По горячій промові бесідника затягнуло ся много Французів під стяг хреста. Були між ними єпископи, графи і барони.

По цілїм краю збирали Темпларії і Йоанніти гроші на кошти походу. На всіх єпископів і священників наложив Іннокентій обовязок причинити ся до складки, станувши сам на чолі тих, що складали, з поважною сумою. З приватної каси казав вибудовати корабель і подарував єго Темпларіям на цілі виправи.

Інтересний є епізод з королем Ришардом Льга серце. Коли в своїй ревности — упіснун Фулько короля, щоби він ужив решту частину житя на покуту і щоби скоро заосмотрив свої три доньки — сказав котоль з усміхом, що не має жадної доньки, на що відповів єму учений Фулько: Гордість, лакімство і марнотратність — се твої три доньки,

¹⁾ Hefele V. 799.

які мусиш скоро відправити з дому. „Добре — відказав з насмішкою король — то першу віддаю я Темпларіям, другу Цистерсам, а третю мітратам“. Скоро сповнило ся пророчтво побожного проповідника. При облозі замку Chaluz ранений стрілою умирає в 42 році життя, прийнявши св. Елеоломазанє. На свого наслідника назначив свого брата графа Івана.

6. Четвертий похід хрестоносний.

До того четвертого походу хрестоносців прилучила ся також Венеція зі своїм хитрим дожею Дандольо. Похід сей не приніс бажаного успіху, бо замість йти на Турків, розділили ся хрестоносці на дві часті. Одна по дорозі займила для Венеціянців місто Задар в Далматії, яка належала до Угрів, друга відлучила ся і пішла морем просто до Аккон в Палестині.

Більша часть, маючи великанську флоту, бо 480 кораблів (самих коний — було на 120 кораблях!) — пішла на службу Венеції. При облозі Зари сказав на параді Аббас Гвідо з монастиря Цистерсів з Vaur de Sernay з під Парижа: „Панове, в ім'я римського папи заборонюю вам виступати з оружжєм проти християнського міста“. За се були би кинули ся Венеціянці на него, колиби не оборонив єго гр. Симон з Монфорт.

По Зарі, замість здобувати Єрусалим, здобули Венеціянці при помочи других хрестоносців Царгород 12. цвітня 1204 р. і zaloжили там латинське цісарство, яке тревало там до 1261 р.

Найкрасший плян Іннокентія III. освободити християн з неволі турецької і віддати їм назад святі місця, не здійснив ся сим разом. Венеціянці поставили тяжкі услівя: зложити сейчас гроші на дальшу виправу на Схід, забезпечити Венеції більші права торговельні як Генуї і Пізі, а вкінці найтяжша точка: схизма має бути зовсім знищена, а грецькі єпископи мають всі зложити послух Папі. Се повинно було бути на першій місци — і може би було і дійшло до якоїсь угоди, бо доки тревала схизма, не могло бути бесіди о ніяких інших річах. Та матеріяльні користи Венеціянців були для них важнійші, як справа віри. На патріяршім престолі полишено Івана Каметера, без осягнення єго згоди на підчиненє Папі, тільки молодий цісар Алексій обіцяв єдність Церкви і підчинив ся папі. Хитрість Греків і крутість довели до того, що хрестоносці мусіли війною здобувати цісарство, що впрочім не дорого коштувало, бо те цісарство було вже і так зморшіле. Здобувши єго однак не шукали вони в першій мірі єдності Церкви і згоди з Греками, щобі спільно злучити ся проти Турків. Що біль-

ше, самі хрестоносці допускали ся на Греках рабунків і насильств¹⁾.

Правда, що князі і єпископи, які з паломництвом злучили ся з хрестоносцями, загрозили ostrimi карами і клятвою, хтоби кинув ся на церкви, монастирі і духовні особи, однак се немого помогло. Граф Гуго зі St. Pol пробив навіть одного з лицарів, зловивши его на крадіжжі, а много навіть повішено. Добичею поділили ся опісля Французи і Венеціянці.

Першим цісарем латинським в Царгороді став гр. Бальдуїн з Фляндрії. В церкві св. Софії відправлено торжественне богослуженє, а цісаря внесено на щитах баронів. Було се 9. мая 1204 р., а слідуєчої неділі відбула ся коронація.

На поклик Папи Іннокентія і цісаря Бальдуїна зголосило ся много з європейських країв з наміром стаго осідку у східнім цісарстві. Бальдуїн звернув ся до Німеччини і до архикнязя Леопольда австрійського свого приятеля з просьбою о попиранє переселенців.

При церкві св. Софії основано латинський патріархат і капітулу, але справа церковна була все ятріючою ся рачною в цісарстві візантійським. Грецький клир був недовірчивий, хоч ему запевнювано свободу обряду і звичаїв, бо в вірі настала була єдність, покинено згубний роздор, признано Папу, то однак мусів він з жалем дивити ся, як в головнім храмі св. Софії пороблено урядження після лат. обряду для богослуженя лат. патріарха і капітули²⁾.

Крім того много церковних дібр, власність грецьких капітул і монастирів, сконфісковано і перемінено для свіцьких цілій. Се мусіло ворожо настроювати вірних Греків і певно не пособляло ділу єдности Церкви.

Венеціянці, як у себе, так і тут в Царгороді відносили ся ворожо до духовенства. Вони то скоро забрали в посіданє Церков св. Софії, а на посади каноніків допускали лиш своїх краян. Так само на патріарха вибрано Венеціанця Тома Морозіні, піддіякона і каноніка з церкви з Градо.

Іннокентій болів дуже над тим. Письмом з Риму 21. січня 1205 р. повідомлює цісаря Бальдуїна і пралатів і всіх духовних, що вибір Морозінього на патріарха є неканонічний і его треба уважати за небулий, однак що сей вибір упав на неприютного, бо Тома був тоді в Римі, то папа, щоби Церков не терпіла шкоди, доповнив вибір з апостольської власти на просьбу цісаря Бальдуїна. Дожа Дандольо пере-

¹⁾ Damberger 9.529.

²⁾ Damberger 9.579.

просив за се папу і просив о затверджене патріярха і о аб олюцію від цензур церковних.

7. Діло з'єдинення Церков.

Як ревно заходив ся Папа Інокентій III. коло з'єдинення церков, видимо з его заходів поєднання собі болгарського князя Калоївана. В лютім 1204 р. висилає кардинала легата Льва який через Угри і Сербію їде до Болгарії і на Волощину, щоби привести Болгарів і Волохів до одної правдивої Церкви. Угорський король Емерих радо позволив папському легатови переїхати через Угорщину. Легат жеронує в вересни 1204 р. Калоївана на царя Болгарії і Волощини, який за те присягає віддати на завсігди себе і свою державу римській церкві¹⁾.

Так само пише Інокентій Емерихови, що годить ся на его просьбу, щоби великий жупан Сербії Вулькан — по зложеню присяги вірности римському престолови — був коронований на короля. „*Tu quoque, si bene recolimus — пише Інокентій — suggessisti, quod tuae serenitati placebat, ut Megajupanus Serviae debitam et devotam Apostolicae Sedi reverentiam et oboedientiam exhiberet et a Nobis, salvo in temporalibus iure tuo, Regium susciperet diadema. Unde Nos huius executionem negotii Ven. Fratri nostro Colocensi Archiepiscopo meminimus iniunxisse*“. До того архієпископа з Кальочи пише Інокентій під днем IX. Cal. Aprilis 1203. і поручає єму, щоби Вулькана і князів Сербії утвердив в послуху Римському Папі і увільнив від юрисдикції патріярха царгородського, який не хотів бути послушний Апостольському Престолови²⁾.

В своїй пастирській діяльності не забув сей великий папа і про нашу Україну і звертав ся кілька разів то до єпископів, то до князя Романа Галицького в зазивом приступити до церковної єдності з Римом.

До Романа висилає в р. 1204 (або 1205) осібного легата, щоби склонити его до прийнятя церковної єдності, обіцяючи єму королівську корону. Однак заходи Інокентія не віднесли успіху, може і тому, що Роман мав тоді зносини з візантійським двором, який високо цінив союз зі сильним князем Волиня, який потрафив здусити бунт галицьких бояр — і загорнути по смерті Володимира Галич, а відтак і Київ. Історик Дамбергер називає его: „*die hervorragendste Gestalt*“ найзнаменитшою постатю на далекій пустій землі руської історії³⁾.

¹⁾ Damberger IX. 522. — 576.

²⁾ Josephi Simonii Assemani — *Kalendaria Ecclesiae Universae*. Том V ст. 36 — 37. Romae 1745.

³⁾ Damberger IX. 436.

В р. 1208. пише знов Іннокентій до єпископів галицького князівства і в сій письмі вказує їм на те, що Греки злучили ся з Римом і завзиває їх до приступлення до єдності з Римом¹⁾ та посилає свого легата до них. Мусіло бути між галицькими боярами і в народі много таких, що старали ся получить ся з Римом. Видно се з письма короля угорського Андрія до папи Іннокентія III. в р. 1214. Іменно по смерті Романа в р. 1205. вмішали ся Угри в галицькі справи і Андрій поставив на галицькім престолі свого сина Кольомана, а до папи пише, що галицькі князі і нарід хоче бути на будуче вірним святій, римській Церкві. Кольоман коронував ся дійсно на галицького короля. Однак польський князь Лешко закликав на поміч Новгородського князя Мстислава і прогнали з Галичини Мадярів, які панували тут не цілих 5 літ — від 1214 — 1219.

Так само посилає в р. 1207. до князя Всеволода в Суздалю легата кард. Григорія і князь хотів вже прийняти унію.

Не забув сей великий папа також православної Арменії і її позискав для католицької Церкви. Ще в р. 1183. відмовив вірменський патріярх Григорій IV. послуху патріярсі візантійському Василеві і зірвав з ним зносини, позаяк сего патріярха накинув був цісар Андронік. За се викляв Василь Григорія і всіх Вірмен яко єретиків. Се дало почин до відірвання Арменії від Візантії.

Вірменський князь Левон II. названий великим, був коронований на короля Арменії через примаса Архієпископа з Могунції, який з хрестоносцями був в р. 1198 в Арменії. З папр. Григорієм VI. поряdkував він справи церковні. Григорій дістає на свої письма, в котрих з почесністю підчиняє ся Папі — дуже приязну відповідь — а zarazом палієм з інсигніями патріяршими.

Якжеж часто однак задля особистих хиб висших одиниць терпить висша справа! Видимо се на князю Романі Галицькім, на его гордості, як він відпихає від себе папських легатів, видимо се і на великім Левоні — і на гр. Боемунді з Тріполіс в Сирії. За через князівство Антіохії, о яке суперечили ся оба, відбирає один Йоаннітам, другий Темпляріям, даровані перше оборонні замки, які були охроною проти Турків. І за се стягають на себе церковні карі.

¹⁾ Се письмо зачинає ся так: Archiepiscopis, Episcopis etc. per Rutheam constitutis. Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus matris vestrae tamquam filialiis — nos tamen, qui sumus in officio pastoralis a Deo licet immeriti constituti — non possumus affectus paternos exuere, quin vos sanis exhortationibus et doctrinis studeamus tamquam membra vestro capiti conformare“.

8. Опіка над Церквою.

Подивляти належить неутомну працю Іннокентія для добра Церкви. Він интересує ся всіми справами, які дотичать Церкви — і памятає о них серед найтяжших обставин політичного життя, використовуючи їх все для справи Церкви. Через своїх легатів полагоджує спори з пануючими — і нема майже дня, в котрім би не вислав якогось письма до єпископів, примасів чи легатів в ріжних краях, як се видимо в часі спору о престол в Німеччині. На часті упізнання папи пише Отгон IV. 22. марта 1209 р.:

„Вам і иньшим пастирям полишаємо управляти без перешкоди всіми духовними справами, щоби по справедливому було віддане цісареві — цісарське — а Богови, що є Боже. Також хочемо бути вірним сином Римської Церкви і як католицький князь — помагати їй“.

Часто переписує ся з патріархом Єрусалимським — і уладжує складку для св. Землі.

Дуже лежить єму на серці розвій церковного життя, хочби на найдальших закутинах світа. В Швеції, Норвегії і в Данії працюють ревно єпископи при помочи Іннокентія. На просьбу короля Сверкера іменує его капеляна архієпископом в Упсалі письмом з 15 жовтня 1207 р.

Так само на Сході наворачтає ся много Греків зі схизми до унії з Римом. На св. Горі Атос приймало добровільно 300 монахів єдність з римською Церквою в 1206 р. В 1210. звиджує Атонську гору цісар Візантійський Генрик з кард. Бенедиктом. В 100 монастирях витали кардинала яко заступника папи дуже сердечно. Всі монастирі оплакували схизму — і надіяли ся, що в Папі знайдуть правдивого опікуна, якого не мали доси в патріарсі залежним нераз від найгірших цісарів.

В марці 1210 р. виставляє Іннокентій оборонний лист монастирям і цілому грецькому клирови, особливо приймає під безпосередню опіку апостольського престола монахів з гори Атос, які хотіли бути виключно від Папи залежними, а не від єпископа в Себастії. Много папських рішень з того часу займає ся відданем церковних дібр, загарбаних християнами і їх деякими захланними князями — особливо Венеціанцями.

9. Навертанє поган в Прусах.

Коли ціла Європа була християнською — тримало ся ще в одних східних Прусах поганство. Та коли з заходу, полудня, ба навіть з півночі Прус — були католики, з тогудня Польща, з заходу Німеччина, з півночі Швеція — то зі Сходу припирає до Прус православна Росія. Зі Швеції,

Данії і Німеччини поширяли ся на побережу північного моря і в Лівляндії через хрестоносців осади католиків. Вже Келестин III. зробив много для навернення сих поган, а коли в р. 1198 став папою Іннокентій III., взяв ся він жваво до праці навертання сих останків поган в Європі. Єпископ Бертольд з Лівляндії поїхав тайно до Любеки і Бреми і своїми заходами спричинив, що ті купецькі міста зробили много для виставлення потрібної фльоти, щоби тим забезпечити християнам потрібну опіку.

Много німецьких переселенців перейшло до Прус і Лівляндії і тут осіло. Коли фльота з Любеки і Бреми приплила до Лівляндії, задержала ся в тім місци, де тепер стоїть Рига. На острові Двини зібрали ся погани. З диким криком напали погани перші. Хрестоносці відперли напір і много з поган поубивали за се, що єпископа Бертольда прошив один з поган копієм. Опісля піддали ся вожди поганських Прусаків і Лівляндців. На горі Ріге побудовано овердиню, священики обняли в посідане церкви в Іксуль і Гольм. Коло 150 знатніших поган приняло св. хрещене.

Чи по відході хрестоносців не вернули вони назад до поган, не знати певно, се однак знане, що для християн настала нова небезпека. Поганські останки Лівів заохочені Курами, Естами і Литовцями, а передовсім полоцьким князем Володимиром повстали ще раз в обороні своєї землі.

Папа Іннокентій видає нову булю з зазивом до походу на поган (5. жовтня 1199.). Буля видана до Саксонців, Вестфальців і північних Славян — Оботритів і Вендів — виразно каже, що: „як би Церков мусіла зганити, колиби силою змушувано людей до прийнятя віри, так приймає яко мати всіх радо під свій покров тих, що добровільно хочуть вірити — і через спасенні напіннення завзиває, щоби їх боронено, щоби новонавернені не були полишені помочи і не відпадали в давні блуди“. Єпископ Альберт з'організував в місті Wisby на острові Готлянд хрестоносців. Скріплений королем данським Канутом IV. і єго братом князем Вальдемаром і архієпископом Абсальоном грішми зібрав фльоту з 23 кораблів і відплив до Лівляндії. За дозволом Іннокентія заснував він новий чин лицарів, на взір темпларів, в р. 1202 і назвав їх Братями лицарства Христового. Їх названо від чорних хрестів і мечів на білих плащах мечниками (Schwertbrüder).

10. Відносини до монахів і єпископів.

Примас Кантуарійський архієпископ Губерт був неприхильний монахам і при помочи короля Ришарда, угнітав їх та переслідував всякими способами. Хотів навіть вигнати їх

з катедри в Кантербурі, а на їх місце прийняти свіцьких священників. Монахи віднесли ся до Папи, який взяв їх сильно в оборону, як се вказують численні письма з р. 1199.

Високо цинив стан монаший і відносив ся до монахів не як Папа, але як правдивий приятель — батько. Коли в р. 1208. вертав з міста Сора через Піперно, вступив на усильну просьбу монахів до монастиря Фоссануова, цосвятив там 18. червня новий престол в церкві, уділив при тім всім відпусту одного року, обідав з монахами при спільній трапезі, як би брат між братами. При повороті папи чекало на него в місцевости St. Germano много шляхти і аббат Роффорд з цілим монастирем, а коли Іннокентій там прибув, прийняти его всі сердечно з найбільшою почесністю і величавістю.

На свято св. Апостолів Петра і Павла 29. червня прибув Іннокентій до монастиря Бенедиктинів в Монте Касіно, оглянувши при сій нагоді докладно монастир і в неоднім поміг своєю радою.

Ми виділи вище, як сей великий Папа став також в обороні атонських монахів проти єпископа. В загалі був сей Папа справдішнім отцем для монахів, які нераз мусіли много переносити від єпископів і церковних пралатів, що від монахів жадали лишень праці з самовідреченем, не признаючи їм крім обовязків більше нічого.

Не стерпів однак на становищах церковної єрархії людей, що виходили на ті становища завдяки ласки пануючих, чи се були настоятелі монастирів, чи єпископи.

Рішучо дуже виступив Папа проти короля Филипа Швабського, коли він переніс єпископа Люпольда з Вормсу до Могунції. Люпольдови загрозив Іннокентій торжественною клятвою, коли би поважив ся прийняти жертвоване єму архієпископство в Могунції, а Филипови написав таке: „ніколи не позволено в тій рчч порушити церковної свободи і гідности апост. Престола — і ми є радше рішені, коли се мусить бути, пожертвувати наше жите“.

Єпископа Конрада з Гільдесгайму, який приймив був від Филипа єпископство в Вірцбургу, суспендує, а опісля екскомунікує обох.

Суспендував також єпископа Вільгельма de Roquesel з Безієр в Франції за єресь. Того єпископа убив опісля один з его слуг.

11. Хрестоносні походи до західної Європи.

Християнство піренейського півострова повне тревоги кликало о поміч. Через незгоду королів Кастилії і Леону — оба Альфонси і стрієчні брати — потерпіли християни. В р. 1195 побили Маври під проводом Абу Якуба — війська ко-

ролів Кастилії, Леону і Наварри — під Аляркос. Маври запанували над цілим піренейським півостровом

До того друга, ще може страшніша язва від Маврів і Альмогадів запанувала в західній Європі, яка розтягала ся від Болгарії, Далматії і Боснії аж до Атлантику — а то еретики Катарі (звідси походить німецьке Ketzler).

Вже попередники Іннокентія на папським престолі були оборонцями християнського народу на піренейським півострові, однак Іннокентій здобув собі великі заслуги через хрестоносний похід проти еретиків і Альмогадів в р. 1212. Сей похід є блискучою точкою его понтифікату. Позісталі численні рішення сего папи, які відносять ся до тих країв, займають ся вправді лиш духовними справами, а державні зістали знищені, то мимо сего яснїє з них безупинна діяльність, яка має на цілі плеканє релігійного духа через достойний стан єрархії і клиру, а передовсім духовні чини лицарів, однак він потрафив втягнути до сеї діяльності також королів, усунувши між ними спори і скоротивши їх пристрасти і самоволлю і закріпивши їх до спільної оборони проти вікового ворога. Королівства Португалія, Леон, Кастилія були дуже ослаблені. До того в р. 1206 настав був великий неурожай, а через се дорожня; в такій потребі научили ся князі умренности і зачали мирно зносити ся. Папа погодив також королів Кастилійського і Арагонського в їх спорі о границі.

Неменше з трудностю удало ся єму навязати приязнь між королем Леону і Арагонським — та Сонсом VII. з Наварри. Згоду переводив або папа сам, або через єпископів. В р. 1208 удало ся вкінці погодити короля Кастилії і Леону — і заохотив всіх до св. війни проти Альмогадів.

Науці еретиків Катарів або Альбігенців та Вальденців сприяли дуже пани, графи і барони полудневої Франції, яка була все осідком перевороту.

Попри всяких иньших злих пристрастий північної Франції та неспокою, лютив ся в полудневій Франції фанатизм еретиків найгірше зі всіх країв. Як сказано висше, еретики Альбігензи — або Катарі¹⁾ ширили свою науку почавши від Болгарії — аж до Атлантику, а з Риму аж до Англії. Були се на позір християни, але в дійсности Манїхеї їх наука містила ся головно в тім, що вони піля Манїхеїв вірили в два прінципи єствования, в доброго, що сотворив все духове і в злого, що сотворив світ видимий, ма-

¹⁾ В північній Франції і Англії називали ся вони publicani, в Фляндрії piphili, — від piffres — жеруни, textores, бо їх ісповідники занимали ся ткацтвом; в Німеччині Runkarier, Runkeler; в Італії patorini. Також називано їх Болгарами, бо звідтам походила їх наука. Самі себе називали — вони Kataroi — чисті, звідси в Італії називано їх Gaz Ketzler.

теріяльний. Від злого походять всі лихі обяви, як землетрясенє світа, повінь, громовиця, війна, переслідування і т. иньше. Той лихий бог сотворив також чоловіка і з ним гріх. Лихий бог објавив себе в старім завітї, добрий в новім. Звідси відкидали вони Ст. Завіт.

Відкидали супружество, уживанє мяса, молока. Їх сила лежала в переченю всякої власти; вони підносили все голос на мнимі надужитя і згіршеня і удавали, що хочять відновити старинну церкву і виступали проти засад католицької церкви і її науки. Їм не ходило зовсім о чистоту віри і морали, бо вірою вони мало займалися, але на спосіб фарисеїв заховували вони строгість покут і обичаїв, а в дійсності були се облудники першої класи. Вони ділили ся на дві часті: *perfecti*, висший степен ь і *credentes*.

Справа релігії була приватною, вони могли вірити, як кому подобало ся. В житє католицької церкви вводили чисту революцію виключно для низьких цілей. Ціла ся єресь, яка нищила взесь моральний лад, була властиво визнаванєм грубої самоволї, віддаванем ся низьким пристрастям, жаждою посіданя і панованя. В обороні єретиків стояли все магістрати і єпископи були супроти них безсильними. Вони збогачали ся церковними добрими. Духовенство задля своєї залежности від панів, не сміло з такою силою виступати проги єретиків, якби се випадало. Бракувало єму много також єдности, згоди, а неменше науки і чесноти та ревности. Свіцьке духовенство заразило ся духом панів і баронів і жило виставно, мало дбаючи про вірних. Се і ясне з того, що майже всі ліпші парохії і канонії давали ся людям, яких попирали пани і магістрати, а ті не дивили ся на те, чи хто є відповідний. Се зіпсутє доходило і до єпископств, бо дух світа жадно глядїв на мітри. Очевидно, що ані такі священники, ані єпископи не могли поборювати успішно єреси.

Найгірше стояла полуднева Франція. Тут єресь запустила так глибоко коріне, що єретики загрожували католикам. Папа Інокентій казав, що в полудневій Франції Манес має більше учеників, як Христос¹⁾ та що Катари є гірші від Сараценів.

Міста Тулуза, Безієр, Каркасона, Foix, Comminges, були головними осідками єреси, а гр. Тулузи Раймунд VI головним покровителем. Інокентій болів над тим сумним станом і робив все, що було в его силі, аби спинити єресь. Висилає в загрожені околиці місіонарів і інквізиторів Райнера і Гвідона, однак єпископи не підпомагали місіонарів або дуже слабо. Один єпископ з Нарбонни показав ся ревним і неустрашимим, иньші бояли ся єретиків, які загрожували

¹⁾ Hefele v. 836.

католикам. До єретиків прилучили ся безбожні опришки звані *routiers* або *brabancons* і ширили терор.

В Безієр окопали католики церкву і поставили шанці на оборону против єретиків, щоби ті з опришками *goutiers*-ами не напастували їх в часі богослуження.

Місіонарі переходили цілі околиці, викорінюючи ересь. Іннокентій додав їм до помочи магістра Петра з Кастельно, архідіякона церкви Магельону. Щоби успішнійше працювати, стає Петро монахом Цистерсом, бо свіцке духовенство мало в тім часі дуже малу повагу. З другим магістром Родульфом ходить від села до села, збирає і скріплює католиків, відпавших наводить на дорогу правди. Після тодішних прав карано єретиків строго. Відбирано їм маєтки, кидано клятву. Ще в р. 1209. поручає Іннокентій, щоби лагідно обходити ся з єретиками. Ересь однак годі було викорінити, доки Тулюза була приміром непослуху. Ту мешкала овдовіла сестра гр. Гоїх з иньшими чотирма дамами в товаристві „чистих“ і тут відбували ся т. зв. конзоляції, де головною церемонією були поцілунки сестринні в численнім товаристві. Сам граф Тулюзи приклякав з иньшими перед тою „чистою“ сестрою.

До французького короля Филипа II. (Капетінга) пише в р. 1204. Папа Іннокентій, щоби він став в обороні легатів Петра, Арнода і Рауля і виступив оружно проти єретиків і уділяє відпусту борцям за католицьку справу проти єретиків, так якби йшли походом на невірних Сараценів або Турків. З єретиками уряджувано публичні диспути, але безуспішно. Уперті люди не приймали науки і упімнень.

В тім часі виступає славний єпископ Дієго з Озми зі своїм каноніком і секретаром Домінго Гузман (св. Домінік), які вславили ся вже своїми місійними працями межі Маврами і Мозарабами і в супереч тодішнього духа часу пишноти і багатства ходять в бідній одежі і босо, без пакунків від села до села і проповідують. Легата Петра з Castelnau убив штилетом один зі слуг графа Раймунда з Тулюзи.

Сумні були се справді часи. Тут з одної сторони Магомедани Маври грозять заливом цілій Європі і вже залили цілу майже Іспанію, Португалію і острови Балєари та з ними навязує зносини король англійський Іван, якого історик Дамбергер слушно називає *Erzbösewicht*; з другої сторони ширять невіру і підкопують моральність Альбігензи і Вальдензи. Однак геніяльний німісник Христовий Іннокентій умів так повести справу, що католики на чолі з гр. Симоном Маєфорт побили Катарів і Альбігенців в р. 1211. Між хрестоносцями проти єретиків був також архікнязь Леопольд австрійський. Монфорт здобувши Лявор і иньші замки, полишив катарам, яких зловив вибір, або виречи ся ереси або спаленє. Більшість воліла згинуту на кострі, як виречи ся блудів.

Страшний Аназир поконавши всіх иньших Маврів в Африці, особливо сильного Міробета Ягіе бен Ізаак в р. 1205. став паном від Марокка до Тунісу. Видає відтак поклик до синів пустині, чорних племен, до святої війни, хочаби завойовати цілий християнський світ.

В р. 1211. станув він в цвітні з війском над рікою Гвадальквівір в Андалюзії. Християни мусіли перед переважаючою силою уступити. Король Педро II. Арагонський віддав твердиню Тортозу Темпларіям для охорони; сам здобув кілька місцевостей, але будучи слабим неміг йти наперід, тому чекав на хрестоносців. Кастилійський Альфонс з сином Фернандо дійшов був з півночі аж до Яен, Баеца, Андажур над Гвадальквівіром і також не був в силі більше зробити.

Брат Аназіра, як намісник, віхав торжественно до Севілли і зі всіх сторін Андалюзії зіздили ся знамениті пани з неувільничим поклоном.

Аназир заняв був більшу половину Еспанії, бо цілу вже взяв Естремадуру, Нову Кастилію. Король Альфонс з Кастилії втік був з інфантом Фернандо до Мадриту і тут помер молодий 22 літний князь.

Страх перед Альмогадами затряс цілою Еспанією. Король Альфонс вислав послів з просьбою о поміч до Німеччини, а єпископа Жерарда до Риму до Папи Іннокентія. Але як було тут помочи?

Папа пише до Архієпископа Петра Corbel зі Sens і єго суфраганів, представляє небезпеку, яка грозить зі сторони Маврів і взиває через них всіх вірних, обіцяючи всім повний відпуст, тоби пішов на поміч zagrożеним християнам. Короля Альфонса потішає по утраті сина, завзиває до непохитного довіря на поміч Божу і обіцяє поміч. І дійсно, як лід в наслідок відлеги ломить ся, так з причини зазиву папи збирають ся більші і менші відділи паломників і охотників проти назали Маврів за Піриней. Многі розправляють ся ще по дорозі з Катарами, збираючи заслуги і тим помogli і Симонови з Монфорт до того, що і він поконавши єретиків, поспішив з помічю до Еспанії. Французькі і німецькі паломники здобувають по дорозі твердиню єретиків Каркасоні. Гр. Foix, загорілий ворог духовенства і грабіжник церков і монастирів, названий дикою бестією (la bête feroce), напав був часть німецьких паломників і вирізав. Вкінці хрестоносці побили військо графа, він однакж вспів вчас утіти.

Іннокентій через єпископів і письменно погодив королів Арагонії, Кастилії, Наварри і Леони. З виїмком короля португальського зібрали ся всі в Толедо, щоби звідси разом вирушити на Сараценів. Було се в маю 1212 р. В Римі урядив папа торжественні благальні процесії на упрощене

побіди християнам. В процесії взяли участь кардинали, єпископи і много народу, много босих і в одежі покутничій. Сам папа проповідав під голим небом, вкінці було в церкві Лятеранській поклонєне Чесному Хрестови, на яке папа явив ся босо. Побіч молитов зарядив папа строгий піст і заохотив до діл милосердних, щоби ублагати помочи гнобленому християнському народови.

І Бог змилосердив ся. Королі Кастилії і Наварри йшли на чолі походу хрестоносців; задню сторожу сповняли королі Арагонії і Леону. В поході на Маврів взяв участь між німецькими князями також архікнязь Леопольд австійський.

Аназир оминав рішучої битви. 20 червня вирушили християнські війська з Толедо, перейшли хребет гір і пристанули над рікою Гвадієцца. Аназир стояв на полудневім березі Гвадієцци, де тепер стоїть місто Cindad-Real, в половині дороги між Толедо а Кордовою.

Війська мав він непроглядні маси, самих їздців 185.000. Табор Аназіра розложив ся в долині коло Тольози. Було се в неділю 15 липня 1212 р. Християни з нетерпеливостію чекали, коли мине неділя, не журячи ся зовсім тим, що ворог переважав числом. На узгір'ю Тольози було шатро Аназіра. Звідси убраний в чорнім плащі з кораном в руках, опершись о руштоване, кермував борбою. На лівім крилі християнського війська стояв король Арагонський Педро II.; правим доводив Санхо, король Наварри, по заду йшли лицарі короля Кастилії. На переді війська ніс перед примасом канонік Домінік з Толедо за хрестом королівський прапор з образом Пресв. Діви, покровительки Еспанії.

Повільним кроком зближила ся армія християнська до Маврів і ударила з цілої сили. Борба була дуже завзята. Ще не було полудня, як борба рішила ся на користь християн. Сею побідою відплатили християни Маврам за проляту кров під Alageos в р. 1195.

Сам Аназир, видачи проломані ряди Альмогадів і як єго найліпших жовнірів християни косили, допав коня, полишив всьо і сам втік до Баеци, відтак до Яену. І тут не чув ся безпечним, аж утік дальше на полудне до Севіллї. Цілий багатий табор Аназіра дістав ся в руки християн. Однак все те полишили вони, а доганяли ворога. Цілі дороги вздовж до Севіллї були вкриті трупами Маврів. Та побіда під Naves de Tolosa звалила кольоса Альмогадів до землі. Маври не піднесли ся вже більше ніколи і християни західної Європи могли спокійно відітхнути. Є се ділом виключно папи Інокентія; який попирав походи хрестоносців для освободження християн з ярма невірних.

Мрією сего великого генія було освободити цілковито християн з під Турків, особливо забрати їм святі місця і він зараз на початку свого правління церквою довів до сего, що

з західної Європи вирушив в р. 1201. похід хрестоносний, однак задля закланности користолюбних Венеціянців не осягнув він своєї цілі, бо замість Єрусалиму, здобули Венеціанці при помочи хрестоносців Зару в Дальматії, Царгород, Солунь і Грецію. а своєю виключностію і нетерпелівостію побудили ще більшу ненависть Греків до церкви католицької і до папства.

12. Собор Лятеранський IV а вселенський XII.

Та великий сей папа, хоч як жалів над сим, не кинув гадки освободження Палестини з під власти Турків і завзяв далше до хрестоносного походу, уділяючи з повноти церковного скарбу ріжні духовні ласки і привілеї для тих, що сходять затягнути ся під прапор хрестоносців. Він приготує се велике діло на соборі Лятеранськім IV-а два-найцятім вселенськм.

В цвітні 1213. видав буллу, котрою скликає сей собор. Письмо се висилає до єпископів і патріархів Сходу і Западу.

„Дві річи — говорить сей папа в тім письмі — лежать мені особливо на серци, відискане святого краю і загальна поправа в католицькій церкві. Стараня о ті річи не можна без великого небезпеченста відложити вже довше. Я просив задля того Бога о світло, часто нараджував ся з кардиналами і другими мудрими мужами, та порішив після звичаю давних вітців скликати загальний собор, котрим би викорінило ся блуди, насадило чесноти, поправило похибки, зреформувало обичаї, знищено єресь, укріплено віру, усунено незгоди, укріплено мир, зберігано свободу, позискано християнських князів і народи для помочи святій землі та видано спасенні зарядження для висшого і низшого клиру. Що однак загальний собор не може відбутися перед 2 роками, то я кажу тимчасом зідати ся у всіх провінціях, що потрібує апостольського стараня і хочу вислати спосібних мужів наперед до святої землі, щоби опісля, як собор се ухвалить, самому стати на чолі. Будьте отже готові стати переді мною 1 листопада 1215 р. на Соборі. Кожний єпископ може лиш невелике число слуг взяти після розпорядку третього Лятеранського собору з р. 1179., радше менше як більше“. Подібні письма вислав Іннокентій до чинів лицарських і королів і цїсара в Царгороді.

З тих слів видніє ясно ціль Собора а то: реформа життя релігійного, почавши від пралатів, вигублене єреси Катарів і Альбігензів та скликане хрестоносного походу.

На папський зазив зїхало ся до Риму 412 єпископів, 800 аббатів і настоятелів чинів і много заступників неприємних єпископів, капітул та много послів, іменно: Фридри-

ка II., німецького короля, відтак королів Франції, Англії, Єрусалима, Арагонії і Угорщини та цісара Царгороду. На соборі визначився дуже учений Архієпископ з Толедо Ximenes, який виголосив в латинській мові бесіду о приматі папи, а відтак головні аргументи повторив для світських в п'яти мовах, по французьки, німецьки, англійськи, наварськи і еспанськи.

З декретів сего собора посідаємо лиш 70 глав, проче затратилося. В першій главі викладаєся науку проти Вальдензів і Катарів, що Бог яко одинокий принцип всього, сотворив увесь світ, всі тіла і духи, ангелів і людей. І чорти і демони є від Бога сотворені добрими, але через самих себе стали ся злими.

Між иньшими декретами інтересний є четвертий, який каже, що Греки католики не сміють, як доси деякі робили, хрестити на ново діти, яких охрестили латинники і обмивати престолів, на котрих правила латинники, неначеби через се були сі престоли осквернені. В противнім разі накладаєся екскомуніка і зложене з духовного уряду.

Важним є що до канонічних процесів осьмий декрет. Коли який духовний допустився провини і се дійшло до відома старшого, повинен сей дбати про те, щоби знати, хто і який доніс о сій провині, добрий і осторожний чоловік, чи лихий і без доброї слави. Так само повинно ся обвиненому виявити точки закидів і не тільки се, але і хто проти него говорив і що, щоби міг себе боронити.

Много декретів займаєся поправою життя духовенства, як се впрочім і видно з письма скликаючого собор.

Декретом 21. заведено для всіх вірних обох полів принайменше раз в рік сповідь перед власним священиком і коло великодня причащати ся.

Пізнійше через практику змінено сей обовязок сповіди перед власним парохом і сповідати ся можна де будь, а навіть церков позваляє приймати і св. Причастіє в иньших церквах. Цікаве лиш, що у нас хоче дехто тримати ся того старого декрету, а навіть по старих молитвословах мильно було все писано, щоби сповідати ся „перед власним капланом“.

В 69. декреті сказано, що жиди не сміють займати ніякого публичного уряду.

На соборі явили ся також гр. Раймунд VI. з Тулузи і гр. Foix і з Comminges. Перед папою упали вони на коліна і скаржили ся на гр. Симона з Монфорт. Всі присутні заявили ся однак проти Раймунда і він утратив графство Тулузу на завсідги і ще наложено на него покуту. Зі всіх дібр мав він отримувати лиш 400 марок. Жінка графа, маючи добру славу, могла задержати свої посілости, які мала. Гр. Foix і Comminges дістали зараз свої сконфісковані Симоном добра.

Багато заходив ся сей папа коло з'єдинення церкви і відносив ся яко правдивий батько до своїх дітий ріжного обряду. В самій Калябрії і Апулії є ще доси до 80000 католиків грецького обряду. Є се Греки, які ще з тих часів осіли в Італії.

Важною річю на соборі Лятеранським в р. 1215. було вигоєне східного роздору і до сего діла забирано ся з можливо найдальше ідучими взглядами. Мудрість папи Іннокентія довела до заснованя в царгородським патріархаті вісім архієпископських і много єпископських столиць, які обсаджено відповідними людьми. Много грецького клиру свіцького і монашого приступило до Іннокентія до послуху католицькій церкві. Пише однак історик Дамбергер, що більші перешкоди до єдності були зі сторони латинських завойовників східного цїсарства¹⁾.

На виправу хрестоносців до св. Землі призначив сей папа 30.000 марок своїх ошадностей, а крім того віддав один корабель римським охотникам лицарям.

Та не тільки був Іннокентій славний як голова церкви, був він не менше справним дипломатою. Ми виділи єго діяльність політичну в часі борби о престіл в Німеччині між Филипом Швабським, а відтак Генриком II. а Оттоном IV.; як неменше єго вправність політичну в веденю акції проти Маврів на Заході, де треба було зручного дипломата, щоби погодити спорячих ся королів і втягнути до акції, яка принесла спокій церкві на заході і народам зі сторони Альмогадів. Видимо також єго старанє о збереженє згоди між християнськими князями на Сході, як князя Антіохії Боеумунда і короля Вірменського Левона. На него кинув був навіть Іннокентій клятву за то, що він загарбав в своїм королівстві добра Темпларіїв.

13. Закінченє.

В р. 1211. зачали доходити до Європи лячні вісти з Азії. Там виступав страшний Джінгісхан, що потряс був вже половиною Азії, а свій виступ публичний зазначив тим, що казав знаменитших своїх противників зварити в 70 кітлах. Сей погвір підбив сусідних ханків і з великанською силою зближав ся до Європи. Вістки про єго страшні жорстокости ширили ся вже по Європі. Щоби хоронити християнство від заглади сего потвора, казав Іннокентій заключувати з могамеданськими князями на Сході союз проти Джінгісхана, якого бояли ся самі магомеданські князі. До патріарха Антіохійського Петра пише Іннокентій в червни 1211.: „Не трать відваги. Коли навіть всілякі нещастя на сей край, в

¹⁾ Damberger 9 ст. 806.

когрім хотів народити ся правдивий князь мира Ісус Христос на спасенє роду людського і тоді не трать надії, коли наближає ся той боритель, який недавно потряс основами майже цілого світа“.

До султана з Алеппо пише так: „Як доносили нам многі віродостойні мужі, показуєш ся при всяких нагодах прихильним для християн і шануєш нашу св. релігію, хоч ти ще не поучений в її правдах віри“.

Як бачимо був Іннокентій під всяким зглядом великий і в історії як церковній, так і всесвітній займає він одно з перших місць. Справді видно на нїм сю особлившу опіку провидїня, що, коли Церков найбільше була zagrożеною, тоді на горизонті церкви повстають такі світочі як Іннокентій III. Слушно проте каже о нїм історик грецької церкви: „*Ἰννοκέντιος ὁ Γ. εἶναι ὁ μέγιστος τῶν πατέρων.*“¹⁾

До великих єго успіхів в дипломатії належить і се, що він своїми письмами, посольствами та використовуванєм обставин довів до сего, що англійський король Іван, перше екскомунікований і ворог папи, старає ся о приязнь і поміч папи Іннокентія, що більше, він піддає себе і свою державу Англію і Ірляндію під покров св. Петра, як се було вже зроблено через иньших королів Португалії, Арагонії, Угорщини, Скандинавії і князівства польського та иньших.

Великого діла освободження святої Землі, о яким все мрів Іннокентій, не дожив він вже, бо 16 липня 1216 р. заснув на віки сей незрівнаний папа в 56 році житя. Єго поховали в катедрі св. Лаврентія в Перуджіі

Хоч як старала ся злоба ворогів Церкви понизити єго память, діла свідчать довгим своїм пасмом, що єго душа була так взнеслою, як єго становище, а серце так широким, як єго круг ділання в всесвітній Церкві Христовій.

¹⁾ *Εκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τῆς ὑπόσεως τῆς ἐκκλησίας μέχρι τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων* ὑπὸ Α. Διομηδοῦς Κορίνθου. Τόμος δεῦτερος. Ἐν Ἀθήναις 1881.

свщ. М. Лада.

300-літний ювілей реформи ОО. Василіян.

Незамітно дня 20. липня (2/8. н. с) с. р. минуло якраз 300 літ, як збулась важна подія в історії монашого чина наших ОО. Василіян. Се час організації монастирів довершеної на западний взір митрополитом Йосифом IV. на капітулі в Новгородку.

Знаючи, як велике значіне відграє чин в церковнім житю, а до того підчас своїх студій в Римі (де між иншими єго учителем був Mutius Vitteleschi — пізнйший генерал Єзуїтів) ознакочлений з западним чернечим житєм, повзяв вже в Римі гадку реформи чина.

По повороті до краю вступає сам до Василіян, особисто на місци пізнає всі ті недостачі і недомагання, що шкодили розвоєви чина, бачить, як жите тодішне черців відстало від правил свого основателя, а з другої сторони недостача лучности між поодинокими монастирами є головною причиною упадку і дезорганізації.

Смерть Потія зробила місце на владичім престолі Рутському і то становиско дало єму змогу леліянї в серци мрії що до реформи чина здійснити. В тій ціли скликає 1617 р. ігуменів більших монастирів до Новгородка, де представляє конечність реформи, а заразом піддає спосіб, як її перевести. Тоді то рішено, що всі литовські монастирі творять одну конгрегацію св. Тройці під проводом протоархімандрита, а цілий Чин стоїть під протекторатом Митрополита. Се був почин до внїшньої реформи.

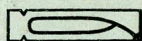
Але на сїм не устав Владика, лиш забрав ся і до внутрішньої обнови. В тій ціли зложив на основі зібраних давних правил нове правило, що зістало затверджене на новій капітулі 1621 р. (з правила мали капітули вібуватись що 4 роки), а яке обнимало всі обставини монашого життя і пустило цілий чин на нові тори. Головну увагу звернув на наукове виобразованє клириків, чому пособляли і другі єпископи, а навіть світські люди фундуєчи монастирі з услівєм удержуваня шкіл для черців-клириків. Ті змагання увінчались вскорі гарними успіхами. Віджила давна дисципліна, дух св. Теодозія одушевив монахів, що стали вести дійсно чернече жите, а при тім дбали про вихованє молодіжи і світського клира через основанє висших наукових заведень в Мінську, Полоцку, а відтак Жировици, Володимирі і др.

Решта укр. монастирів діждалась тої реформи аж на капітулі в Дубні 1743 р., де наступило зєдиненє литовських і українських монастирів під покровом Спаса.

По насильнім впровадженю схизми упали уніятські обителі, заховались зглядно віджили одиноко в Галичині. В р. 1785 утворено з 14 монастирів під покровом пресв. Богородиці галицьку провінцію, якої реформу віддав опісля бл. п. папа Лев XIII. ОО. Єзуїтам.

Нинішній час, який прийшлося нам переживати, творить основи нового ладу. Великі політичні зміни бачимо власними очима — маймо надію, що і на церковнім поли взагалі — а в нашім з окрема вневдовзі появлять ся зміни. Згадка на діла подвижників Унії з перед 300 літ нехай запалить весь монаший і світський клир під проводом наших владик до праці над відродженем Унії. Хто знає, чи не тепер аж сповнитись мають слова:

„O mei Rutheni per vos Orientem convertendum spero“ тим більше, що апостольський запал наших владик, підєду духа з приводу воскресєня України і сама святість діла дають нам до сєго як найкрасшу запоруку.

свщ. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часї всесвітної війни.

Євлогієві оргії в Ременові, куликівського деканату.

Одним з сіль, на які найбільше напосїв ся Євлогій з своїм штабом був Ременів, куликівського деканату. Ременів бо був католицькою оазою посеред своїх собратів, які легким серцем покинули свою матерну віру і пішли в обійми воїнствующого православя. Жовтанці, Сулимів, Туринка і др. будуть все сумною картою зради віри і народу, а слава Ременова нехай буде записана бодай кількома стрічками між матеріялами мартирольогії нашої церкви і нагородою за його постійність і витрєвалість мимо тяжкого гонєня. Автор сих стрічок мав нагоду писати ременівцям ріжні супліки то до губернатора то до уїздного начальства, отже й бачив і чув про всю їх борбу, не міг опісля однак допроситись у о. декана Іванця близших дат та місцевих обставин його славних парохіян, бо о. декан в своїй скромности все мене чим ин-

шим заговорював. Аж на моє представленє, що сим мовчанем може вдоволяє свою скромність, але кривдить своїх парохіян, які прецінь заслужили на назначенє в „Ниві“ їх бодрости, предложив мені о. декан деякі записки, які я тут в „Ниві“ використую, і за них сердечно складаю подяку. А кілька таких фактів геройства нашого народу по інших селах, місточках та містах загине задля нашої байдужности. Адже отсих пару фактів з Лешнева, Щирця, які я помістив, завдячую лише личному знакомству з оо. парохами, з якими я товаришував в семинари, а впрочім годі допроситись у когось о пару стрічок... А час минає, все затираєть ся в пам'яті і пропаде в повени часу безслідно! А шкода! Наші приятелі випоминали нам „złotem ozłoconą schyzmę“, а ми маючи факти в руках гідні нашого великого народу навіть не стараємось їх зареєструвати і тим самим запротестувати вселюдно, що се клевета на нас, і що ми гідно і достойно постояли за свою віру і багато, багато перетерпіли і не дали ся зловити на „złotem ozłoconą schyzmę“.

*

*

*

Небавом після занятя Львова Москалями став часто до Василя Карамана в Ременові заїжджати самохід з темними духами зпід прапора „Прикарпатської Руси“, щоби тут організувати свою „чорну сотню“. З тої самої кузні почали щораз частійше розходити ся слухи, що парох о. декан Йосиф Іванець зістане усунений з прихода, бо він мазепинець, член всіх українських товариств, сына дав до „Січових Стрільців“ та крім того намовив ще шістьох хлопців до стрільців і т. п. Не хотіло ся вірити, та небавом показало ся, що воно таки до сего йде. В другій половині жовтня без ніякої причини усунув начальник уїзда, а властиво єго заступник, наш галицький москвофіл Др Сохоцький дотеперішного війта, дуже порядного і чесного господаря Кіндрата Сушка враз з цілою громадською радою. Вмісто них постановляє самі найлихші індивідуа зпід темної зізди начальством громади. І так „войтом“ зістає халупник Ілько Ковалишин, страшний раб'ят і авантюрик. Заступником єго стає зарібник наймит рівнож галабурдник. Не ліпший і третій член сего начальства Олекса Гірак, звісний нероба, прозваний людьми „бэмбою“, який сидів по криміналах за крадіжи. Четвертий з тої чесної компанії се згаданий вже Василь Караман, у якого домі відбувались наради чорної сотні.

Та чесна чвірка взялась до роботи. Пішли перш всього в село і стали розпитувати у людей, чоґо вони собі бажать, кілька коний, кілька коров, кілька гроший запомоги, кілька поля, бо панське будуть між істинно русских людей ділити... Опісля ішов іспит з „істинно русского патріотизму“,

зглядно з „неблагонадьожности“. Кожного чоловіка в селі питали: „Хто ти є?“ Коли люди відповідали: „Я Українець“ то чорна сотня закрикувала его: „Ти Поляк, мазепинець, зрадник!“ Колиж хто казав, що він „Русин“ то вписували его між „православних“. Народ спохватив ся і зачав відповідати: „я уніят грекокатолик“. Тоді зачали страшити, тероризувати: „Коли не будете записуватись на православних, то прийдуть салдати, зб'ють вас нагаями, і не тільки що нічого не дістанете, але ще заберуть вам ваші корови, коні, безроги!“.....

Мимо тих обітниць і погроз люди не записували ся на православє. Тоді чотири згадані опричники зробили свій довільний виказ, де аж 160 (!) православних родин начислили. Сей виказ відіслали і до уездного начальства і до єпископа Евлогія з просьбою о присланє їм православного батюшки.

Дня 26. падолиста 1914 р. приїхав до села комендант жандармерії з Яричева і наказав о. Йосифови Іванцєви сповняти всякі священодійства аж до „разрішенія“ від генерал-губернатора по причині, що о. Іванець „б'їжалъ“ передъ рускими войсками. В дійсности о. Іванець лише на час страшних боїв усунув ся враз з більшістю громадян на шість днів до Львова і сейчас по уступленю війск зпід Львова явив ся назад в своїй парохії. Небавом, а то по тижни вже дістав о. Іванець те само рішенє на „бумагє“.

Сообщается уніятскому священнику с. Ременовъ отцу Иванцу передать ключи мѣстной церкви войту Іліи Ковалишину и о здѣлочномъ донести. Дошло до моего свидѣнія, что реченный священникъ занимается пропагандой католической. Рекомандую священнику Осипу Иванцу вести себя коректно подѣ страхомъ привлеченія его къ строжайшей отвѣтственности по правиламъ военнаго времени.

Графъ Ламсдорфъ.

Гарна наука, гірка пігулочка, остра погроза — нема що й казати. Та годі було що вдіяти. Ключі треба було віддати і замість о. Іванця почав приїздити з сусідних Жовтанець батюшка Стисло, галицький янічар, на богослуженя, але правив при пустій церкві, бо всего на всего являлось на его відправі 15—20 душ найбільше, хоч войт нагаями зганяв людей до церкви, лаяв їх мазепинцями та переслїдував ріжними грошовими карами та підводами.

Одної ночі скоїлась пригода. Десь счезли російські дороговкази, які війг був поприбивав по дорогах і се дало причину до дальшої нагінки на невинних людей, найпачеж на родину о. пароха. Парохіян що дня гонять на підводи, забирають корови, родині пароха забирають 5 коров, з ліса заказують брати дров, салдатів за всім посилають на приходство. Народ замучений мовчить, боїть ся і слова сказати, бо діти тої хуліганської чвірки підслухують, доносять своїм батькам а ті шлють дальші доноси у начальство до Львова.

Люди мимо тих шикан і террору тримали ся знаменито; своїх мерців хоронять без священика, бо хоч ніколи приїжджав сусідний уніятський священик на похорон, то його чорносотенна чвірка з тілом мерця не пускає в церков.

На йорданські свята приїжджає батюшка Стисло на водосвяте, але, мимо того, що народ наш так любить сю відправу і кождий рад би зачернути собі хрещеної води, на батюшкове водосвяте виходить всего може яких 15 родин. Стисло зражений неудачею своєї православної пропаганди перестав приїжджати до Ременова а замість него піднімає ся тої неблагодарної і невдячної роботи батюшка Антоній Лаврешук з Сулимова.

О. Іванець однак уповаючи на якусь прецінь справедливість (!) російської окупаційної влади, та на просте милосерде щоби його сивоволосого слугу Божого з численною родиною не пускали на старі літа з торбами, вносить ще 29. падолиста 1914 прошене о „разрiшення“ до губернатора обняти свій приход, бо він не утікав ніде, свого прихода не покидав і не почуває за собою вини до такого остракизму. Рівнож і його прихожани пишуть і собі просьбу о реституцію їх улюбленого душпастиря. На ті прошення їх приходить відмовна відповідь аж 15. лютого 1915 року без подання мотивів відмови.

О. Іванець пішов до губернатора Мельнікова поспитатись, чому саме його і парохіян його так тяженько покарано а сей сатрап відповів: „Ето моя тайна“ і конець, — авдієнція скінчена. Більше отвертим оказав ся уездний начальник граф Ламдсдорф Галаган, бо сказав о. Іванцеви, що причиною усунення його з Ременова є його мазепинство і ся обставина, що сини о. Іванця вврожо успособлені до Росії та лякають людей сим, що Австрія верне.

Прихожани однак не дають за програне, лише дальше допоминають ся за правом свого душпастиря і за священиком. Вони подають нове прошене, де вичисляють заслуги свого отця духовного, вибирають депутацію та висилають її до губернатора. Власти російські здивовані такою постійністю громади і привязанем до свого душпастиря і при звичаєні до російських порядків, арештують в лютім о. Іванця, гадаючи, що се лише его агітації приписувати можна ту постій-

ність і привязане до своєї віри Ременівців. Виходить однак на яву, що о. Іванець прогнаний зі своєї парохії сидить у Львові і зовсім не сходить ся зі своєю паствою і тому по трох днях, без ніяких допросів о. Іванця випускають.

В перших днях марта приїжджає до села якась жандармська комісія, ходить по хатах і допитуєть ся людей, що се за такі були Соколи, що вони робили, чи не управляли якої політики, не відбували яких військових вправ і т. п. Нарід давав дуже гарні і влучні відповіді, що Соколи се пожарна дружина, що посідала сикавку і інші прилади до гашення огня і нераз стала селу в часі огню в пригоді. Опісля зачались інші допитування а то в справах релігійних: Чому то Ременівці не хочуть православного батюшки. Ременівці еще краще тут відповідали говорячи, що їм був любий о. декан Іванець і вони не хочуть знати православного батюшки, своєї віри не покинуть, тільки з нею жити і умирати хочуть. Скинений Москалями війт Кіндрат Сушко осмілив ся нагадати на проголошену губернатором віротерпимість а найкраще всіх таки відповів 70-літний старець Луць Пастух. Він сказав: „Прошу панів, як я був малий, то мені оповідали старі люди, що прийде час, що буде по світі ходити Анцихрист, що то буде людей намовляти у иншу віру. Чи се саме „акурат“ тепер той Анцихрист не прийшов, коли нас так непокоять і в другу віру перемовляють!“... Завстиджені комісарі вийшли скоренько з Луцевої хати...

Мимо очевидної нехити Ременова до православя батюшки не тратили надії, що їм удасть ся приборкати „упорствующих“ Ременівців. Тому постановили Ременів взяти приступом і осісти на приходстві, щоби бути в близькім контакті з непокірними. Одного дня приїхав отже батюшка в село, виліз перед приходським домом і давай розпаковувати ся. Народ збіг ся весь під приходство і почав собі відказувати на непрошеного гостя кажучи: „Ми його не потребуємо, хай забираєть ся звідси приїхав, ми маємо єгомо-стя, як можна так їх кривдити, ми імоць з села не випустимо“.

Щоби однак православє мало в Ременові якусь правну опору, постановлено на день 23. марта балотіровку себто голосованє. Час видавав ся для православних найвідповіднійший, бо отсе саме день передтим впав Перемишль, на всіх впала велика депресія духа а в батюшків зухвалість і нахабність. Здавалось православним, що сего дня аби ніхто до голосованя не вийде, а коли вийде то всі голоси падуть за православєм. Для більшої поваги зіхав на голосованє полковник з уїзду, етапний жандармський комендант і трох козаків. Але прибув і о. парох на той день до Ременова. Полковник вивісив перед читальнею, де відбулось голосованє, російську хоругов і промовив: „Перемишль палъ, Урра!“

Чорносотенці позторили три рази: „Урра!“ Полковник став дальше говорити: „Люте не бойтесь! Австрія не возвратится, можете смело падавать свой галас. Кто за православным священником, дае картку за двома хрестиками, а хто за уніятским дае з одним хрестиком!“ — Голосують. — Полковник счислив голоси і оголосив вислід: 201 голосів за уніятським а 17 за православним! Народ з радости зачав плескати в долоні і кричати: „славно!“ Полковник видячи, що ні вістка про упавший Перемишль, ні сама його присутність нічого не вдіяла, бодай в той спосіб хотів пімститись на Ременівцях, що сказав: „Ну то й дістанете уніятського священника, але не о. Іванця, бо він враг Росції“. І справді покликав о. Іванця до себе і казав йому до трех днів забратись з села враз з родиною. На просьби і мольби о. Іванця, що се фзично неможливо до трех днів зібрати цілу господарку і їхати в невідоме місце, полковник великодушно позволив родині остати ся пять днів а о. Іванцеві казав таки до трьох днів з села забратись...

О. парох вийшовши по такім dictum aserbum від полковника оповістив се його рішенє людям. Народ в плач та зойк, сцена страшна і незабутня! — але годі! Тверде слово полковника та строгий приказ — годі опиратись. О. Іванець поблагодолвив народ і розпрощавшись з своїми духовними дітьми дня 26. марта виїздить до Львова а 28. марта виїздить родина. Лишив ся лише ше на пару днів для полагоди ріжних справ 16 літний хлопчина, син о. Іванця.

Була се цвітоносна неділя і Ременівці пішли до філіяльної церкви на Вислобік на Службу Божу. Пішов туди з ними і син о. Іванця. Але з Служби Божої викликали його жандармські і арештували а по людях по чали робити ревізії за амуніцією, оружжєм, бомбами, бо чорносотенці набрехали, що у о. Іванця має бути склад сего всего. З сином о. Іванця арештують єще 8 ременівських свідомих господарів і вїта з Вислобік Василя Бэхора. Всех їх вдставлено до тюрми при улици Баторія. Дня 2. цвітня, в саму Велику Пятницю, арештують у Львові другого 17-літнього Іванця Романа, ученика VIII. гімназійної. Всіх їх передержали без ніяких переслухань цілих два місяці, аж дня 27. мая, коли самі наполохані евакуують Львів, висилають їх в компанії з 700 людей до Берестя литовського. Родичам не позволяють навіть бачитись з дітьми при прощаню а коли о. Іванець в кілька днів потім пішов до губернаторського референта Іванова і спитав ся, за що саме його дітий вивезли, той зі злости о відповів: „Ви знаєте! Священник най пильнує престола, а не політики“. З ласки лише повідомив Іванов о. Іванця, що діти його остануть там до кінця війни та що поженуть їх аж у Енісейську губернію. А о. Іванець міжтим дістав на свою просьбу о призолене поміщення його десь в дієцезії

через львівську консисторію¹⁾ ось яке драконське, страшне рішенє:

Военный Генераль Губернаторъ Галиции.
Апрѣля 27. дня 1915. Н-р 1536.

Генеральному Викарю Львовської Епархії о.
Бѣпецкому.

Сообщаю Вашому Высокопреподобію, что я не призналъ возможнымъ допустить священника Іосифа Иванца къ исполненію обязанностей священнослужителя въ какомъ либо изъ приходовъ Галиции. И. Д. (с. є. исполняющій **должность**) Военнаго Генераль Губернатора Галиции Свиты Его Величества Генераль Маіоръ Половцевъ; Начальникъ канцеларіи:

Крыловъ.

Але вернім до Ременова. Мимо так корисної балотіровки для уніятської церкви, мимо приреченя полковника, що Ременівці дістануть уніятського священника, спровадив ся дня 11. цвітня православний батюшка Антоній Лаврешук до Ременова. Люди мимо того до церкви не ходили а пішли з прошенем до губернатора о католицького священника. Ідуть також до Евлогія, щоби собі забрав свого о. Антонія, бо в Ременові нема православних. Евлогій збентежений і розгніваний сказав, що вони чейже не мають права йому розказувати, відвернув ся від них і замкнув за собою двері..

В Зелені Свята пішов батюшка з процесією на освяченє поля. Крім чорносотенців ніхто не брав участі в процесії, бо народ утік з хати, щоби навіть не бачити процесії. Хто лишив ся в хаті, той мав гірку годину, бо войт з своїми палочниками нагайкою виганяв в присутности батюшки людей з хати. причім побив добре чотирох людей. Знов поїхали до Львова на войта і на батюшку зі скаргою до губернатора а також до всемогучого братанка губернатораського графа Владимира Бобринского. Сей хитрий чоловічок сказав людям, що він прямо не вірить в се, щоби хтось за відтяганє ся від процесії міг бути караний і наші Ременівці

¹⁾ Підчас облоги міста Перемишля агенди Перемиської консисторії залагоджувала львівська консисторія, о скільки до неї відносились.

обицяють йому привести побитих „ad oculos“. Справді на третій день підїхала фіра з побитими Ременівцями під дїм „нашого графа“, як залюбки велїв себе граф Владїмїр називати, але „нашого графа“ не застали дома, бо вже ставало щораз горячїйше і граф перший спасав ся бїгством в на-прямї Бродїв.

20. червня виїхав з села батюшка Антонїй а 21. войт і його клїка, бо щораз густїйше і близше чути були стрїли зближаючих ся австрїйських гармат. Войт всїх хотїв пїгнати в Росїю, грозив, що село спалить, і страшно доскулював ще в останнє народови. Забравши людям 6. штук худоби, в дворї 3 пари коний втїк до Росїї, змусивши рївночасно також трех порядних господарїв, щоби їх везли туди, бо самї коний нї возїв не мали! Така то й була старшина громадська, що хотїла дещо припасти та розбогатїти при московськїм урядованю! Та не довелось!... Двох з наших господарїв підвезли клїку під Радехїв а самї без возїв і кїний утїкли назад, а третїй поломав колесо, відрїзав посторонки і з кїньми утїк домїв.

Історїя ременївського правослаєя не булаб повна, колиб ми не згадали ще на один трагікомїчний епїлог його. А то в другїй половинї серпня 1915 р., коли наші війська заняли Каменку Струмилову і перейшли Буг, зайняли вони много людий, якї пустили ся були їхати в Росїю. Між ними задержали вони і згаданого висше Олексу Гїрака, одного з найбільших чорносотенцїв, прозваного в селї „бомбою“. Було се як раз в недїлю. Підчас Служби Божої повсталала між народом велика метушня. Отсе один другому подавав, що привезли шиндарї „бомбу“. По хвалї Божїй всї поспїшили до громадського уряду, де поміщено тимчасово Гїрака. Много Ременївцїв так і хотїли собі з „бомбою“ обрахунок зробити, бо добре він передше докучив, та тїльки на предствленє о. пароха дали йому спокїй. О. Іванець приступив до свого блудного сина і спитав його, чоґо і чоґу він так людям перше доскулював, та чоґу так побивав ся за православем? Гїрак відповїв, що його до всього намовляли ті пани з „Прикарпатської Руси“ а він їх дурний слухав. „А чоґо ж ти Олексо вертав ся? Та ж ти знав, що тебе тут чекає!“ сказав ще о. Іванець. А Гїрак простодушнo відповїв: „Єґомость, годї! за грїх мусить бути кара. І справдї малярська жандармерія не жалувала йому тої кари а суд воєнний засудив його на 10 лїт вязницї.

Свщ. Михайло Дороцький.

Слово перед сповіддю священників на деканальнім соборчику.

„Сї на колесницях і сї на конях:
Ми же в Імя Господа Бога нашого
призовемо“.
З пс. 19.

Міліони війська, найріжнороднійше уоруженого, борються на величезних фронтах нинішньої війни, щоби здобути, як каже поет: „хоч дітям як не собі, лучшу долю в боротьбі“.

І тоді буде се військо певнійше своєї побіди, коли воно стоятиме кріпко при своїм начальнім вожді, коли держатись буде непохитно його плянів, та свідоме своєї ціли, все і всюди совістно буде повнити свою службу.

Ніхто однак не заперечить, що до сеї хочби найінтензивнійшої діяльності війська потреба ще й Божої помочи. Вже й наша пословиця каже: без Бога ані до порога. Та знаємо і з старозавітної біблїї, що в часі, як ізраїльське військо боролось з ворожими племенами, то Мойсей держав руки до неба піднесені і цілим своїм патріотичним серцем благав Бога о поміч. І чим усильнійша була молитва, тим побіднійша ставала борба з ворогами.

Тому і днесь не вільно нам відкинути, не вільно нам поминути сего побідного оружя, особливо нам, священникам. І ми, священники, хоч не йдемо в сам огонь воєнної пожежі, однак не сміємо позабути на наш меч духовний, а повинні всіми нашими силами причинятись нашим духовним оружем до якнайкрасших успіхів в надлюдських фізичних змаганнях нашого геройського війська. І наша ревна священнича діяльність днесь дуже потрібна і конечна, а особливо повнене отсеї святої задачі, о якій згадує старозавітний псалмопівець: „Ми же в Імя Бога нашого призовем“. Сей наш святий обовязок ще виразнійше висказав пророк Йоїль словами: „Між степенями жертвеника восплачуться священники, служачі Господу, і закличуть: пощади Господи людий Твоїх і не віддай до стоянїя Твого на поталу, щоб не заволоділи ними вороги“.

Та коли які священники повинні плакати перед жертвеником Господнім, то передовсім ми, греко-католицькі священники українські. О так, нам днесь в плачем і сльезами благальні молення заносити перед Боже Милосерде, і то в імени

нашого народу, враз з нашим народом і за наш нещасний народ!

Але щоби наш благальний голос був вислуханий, щоби не був лише механічним, пустим та безуспішним голосінем, а правдивою молитвою, яка вяже караючу десницю Господню, мусить він походити з чистого серця. Бо каже псалмопівець: „Хто взийде на гору Господню, а бо хто стане на місті святім Єго?“ І відповідає: „Не повинен руками і чистий серцем, і хто не клявся надармо ближньому своєму! Сей прийме благословенє від Господа і милость від Бога, Спаса свого.“

Отже лише тоді можемо мати надію, що будемо вислухані, коли, стоячи на висоті нашого священничого звання, чистим серцем будемо Г. Бога молити.

На сю чистоту серця нагадує нам між іншими неустанно і ся коротенька, а так важна пригадка перед проскомидією: „Умий з руками і совість, о главо священна! Что пользует рук чистость, в ком совість сквернена?“

Тому то, коли в нинішних воєнних часах заохочуємо наших вірних до св. Тайни поканя, то й самі про себе не забудьмо на сей істочник Божого Милосердя, а радо і часто прибігаймо до сеї животворної купелі. Тут не лише очистимо наше серце з бруду гріховного, не лише обновимо ся в Божій любови, але ще й розітріємо в собі дар Божий, живучий в нас від часу св. рукополаганя. В св. Тайні поканя маємо надто найкрасшу нагоду сконтролювати свою власну священничу і душпастирську діяльність. Бо ніхто не може нашої діяльності так точно контролювати, як кождей з нас самого себе в часі належного відправлюваня св. Тайни поканя. Тут в часі обрахунку совісти стає перед нами наш божественний Спаситель, яко взір правдивого душпастиря, та мимоволі прийдець ся нам, себе самих звідати, чи наслідуюмо ми нашого божественного Учителя а то: чи ми ревно і належито підготовлені голосимо Боже слово, чи достойно справуємо Його св. таїнства, чи охочо й зamilуванєм катехизуємо дітий в школі і церкві, чи ревно слухаємо св. сповіди, чи будуємо вірних приміром нашого власного домашнього житя, чи остерігаємо вірних перед блудними стремліннями часу, чи поширюємо між вірними католицьку пресу, катол. видавництва, чи наша громадянська діяльність є щиро народна, овіяна милою теплотою духа католицької Церкви, чи може ми самі необачною і короткозорою політикою не ведемо народу в страшне безталання і т. д. Взагалі контролюємо себе, чи ми добрі Христові воїни, чи кріпко держимо ся свого Пастиреначальника, Його високої і божественної ідеї, Його премудрих плянів будова-

ня Божого Царства поміж людьми, чи вкінці, за всю нашу душпастирську дільність можемо надіятись вінця слави, чи, не дай Господи, випадає нам ждати на соромну кару.

Маю в Бозі надію, що так сконструювавши самих себе в св. Тайні покаяня, очистимо нашу душпастирську діяльність з всяких непотрібних, а то й грішних домішок, очистимо і наші серця з гріхів наших так, що коли злучимо тоді наші молитви з молитвами святійшого Отця і молитвами всеї хр. катол. Родини о щасливий перебіг воєнних операцій, о пощаду, о помилуване і о мир для всего міра, то будьмо певні, що божественне Серце Спасителя вислухає нас і змилує ся над нами.

Тому, коли отсе й тепер приступаємо всі до св. Тайни покаяня, найже Бог милосерний благословить, простить і помилує нас усіх. Амінь.

ВСЯЧИНА.

Привитанє Високопреосв. Митрополита через наше духовенство. Другого дня по приїзді Високопреосв. Митрополита у Львів¹⁾, 11. вересня с. р., складали свій привіт Архієреєви депутації всіх українських львівських товариств, а в першому ряді численне наше духовенство як з міста, так і з краю.

В імени капітули промовив офіціал о. Білецький, висказуючи радість клиру і вірних по причині щасливого повороту. та надію, що від сего часу вступить в нас кращий дух і праця клиру піде під проводом Архієрея успішніше вперед.

Від духовенства говорив о. Александер Стефанович, голова товариства св. Ап. Павла, вказуючи на ті надії, які покладає клир на поворот Архієрея. Між иншим скавав: „Перед клиром станули в сих часах дуже важні задачі. Нарід зістав матеріально і морально зруйнований, села перемінились в румовища, тисячі людей скитались по чужинах, премногі церкви і приходські дома лежали в згарищах. Задачею духовенства було подавати нещасним першу пораду і поміч. Однак ми стояли безрадні і не мо-

¹⁾ Про ціле привитанє Високопреосв. Митрополита в краю, а зокрема у Львові, не пишемо, бо про се докладні і вичерпуючі звіти подали вже наші щоденні часописи. — Ред.

гли сего як сл д сповнити. Найперше були ми самі через страшні події прибиті; відтак не могли задля твердих воєнних приписів і утрудненої комуїкації збиратись і порадитись над якоюсь одноцілою акцією; вкінці не находили нігде ні прихильности ні попертя для сеї праці, хоч наш нещасний нарід повинен був її від керманичів держави в особливій мірі зазнати. Одиниці з клиру рвались до праці над народом, однак через брак проводу і організації не була вона тлянова і одноціла, а через те й не приносила більшого успіху. Так була у нас жатва многа, однак по удареню Пастиря були робітники розбиті і нарід стояв безпомічний. Тепер надіємо ся, що по повороті Високопреосвященного буде та робота під його проводом пляново зорганізована і піде краще вперед.

Друга справа. З побідним походом наших військ на схід були мі певні, що наше галицьке гр. кат. духовенство піде зараз в Холмщину і на Волинь, і нам буде дане повернути там нашу церковну унію і сповнити давну нашу місію приєднання всего сходу для католицької церкви. Однак на превеликий жаль наші надії цілком не сповнили ся. Австрійське правительство не зрозуміло ваги українського народу і нашої церковної унії, тай Рим відніс ся — мимо внесених туди поважних представлень — до справи нашої церковної унії зовсім рівнодушно. Наші вікові вороги, що вже в попередних віках знівчили нашу св. унію і спинили її місію на сході, постарали ся і тепер своїми впливами, що нам формально загороджено вступ в Холмщину і на Волинь,

Нам серце кривавилось, коли бачили таку короткозорість і не розумінє католицьких і міжнародних інтересів, коли виділи, що хвиля так корисна для сповнення нашого п'сланництва, яке ледви чи вдруге верне, так змарнувалась Високопреосвященний були завсїгди одушевлені ідеєю поширення нашої унії на сході, а в послїдних часах положили там для сього діла важні основи, — тож віримо, що розкриють і в правительстві і в Римі вагу української церковної унії і народу, та попруть се діло — многоважне не лиш для нас, але і для всеї католицької церкви і для уложеня будучих міжнародних відносин на сході Європи“.

У відповідь на сі промови зазначив Архієрей, що бачить страшний погром народу, матеріяльний і моральний, видить дуже великі задачі, які належить тепер клирови на всіх полях сповнити і вельми побоює ся, чи клир зможе хоч би частину тих завдань довершити. А коли сього не

зробимо, яка доля чекає тут наш нарід! Коли Господь яким чудом не допоможе, не знаю, що ми вдіємо. Тому повинно духовенство стати нині особливо на вижині свого становища і брати ся до своїх завдань з цілою посвятою. Передовсім повинно скріпити своє власне релігійне життя ревною молитвою і частою сповіддю, бо се додасть йому більшої сили до сповнення своїх обов'язків. Дальше повинні ми завести критику дотеперішньої праці як над нами самими, так і над собратями — не для критикоманії, але для зрозуміння, в чім не домагали ми досі, і що належало би в наших працях конечно доповнити. По страшних ударах на нарід мусить бути наша праця дуже усердна, де сять разів більше а, як була досі, вести ся солідарно через весь клир, і простиратись на всі області: на церков, добру проповідь, школу, нагляд над життям вірних, на опіку і ведення осталої молодіжи, ба і на економічні і всі житеві потреби народу. Разом з тим мусимо також виховувати новий клир в той спосіб, щоби зміг для народу на всіх областях ревно трудитись. А коли возьмемо ще на увагу, що нашому духовенству прийде ся може йти й в другі сусідні області, то бачимо у нас великий брак сил до праці. Тому мусимо і Господа молити о поміч і самі завести у себе дуже збільшену і посвятну роботу, щоби могли сі задачі сповнити і не відповідали колись тяжко перед судом Бога.

На місію! На занятій Волини показує ся велика потреба нашого духовенства, котре працювало би там в зазначених школах і в душпастирстві. Православне духовенство уступило звідтам ще перед двома роками і нарід остав ся сам. Через се діє ся там від двох років, що діти не хрещені, старші люди не сповідані і без богослуження, а мерці без священика похоронювані. Вправді поручено нашим військовим священикам сповняти для людности духовні прислуги; але курати мають досить праці при війсках і можуть лиш дуже рідко показувати ся між краєвим населенням. Між тим побожний і праведний нарід так жаждє духовного потішення і радо витає наших гр. кат. священиків. Не треба доказувати, як велике отвирає ся перед нами в тих сторонах послаництво! У виду такого образу звертає ся виділ Товариства св. Ап. Павла до Всечестного Клиру з зазивом: щоби охочі до сеї знеслої і вдячної місії зволили чим скорше письменно зголошуватись. Бажані були би священики: добрі проповідники і котрі змогли би вскорі достроїтись до даних відносин. До завідування приходило би більше число місцевостей. Розуміє ся, кошта дороги і деяка дальша матеріяльна поміч були би дані. Кандидати з рішучим наміром зволють подати се до відома о. Александра Стефановича у Львові (ул. Чарнецького 26).

Нарада духовенства. Дня 11. вересня с. р., при нагоді витання Преосв. Митрополита, відбула ся у Львові на-

рада духовенства, приналежного до Товариства св. Ап. Павла. З сторони президії виділу Товариства піднесено там, що мимо ухвали загальних зборів і відозви виділу, оголошеної в марті с. р. в „Ниві“, в справі відновлення клиром деканальних кружків товариства і веденя в сім тяжкій часі плянкової і систематичної праці для церкви і народу, не одержано ніяких вісток про отворенє сих кружків. Поодинокі священники розвивають вправді в різних сторонах похвальну діяльність, але ся праця ограничаєсь лиш на оди ниці, не є плянса і далеко не огортає цілого духовенства. Се велика хиба в нинішній важкій хвили, коли нарід матеріально і морально зруйнований, і коли клир творить на провінції одну опору для нещасного народу. Ось ціле лат. духовенство зорганізоване нині знаменито під проводом своїх архієреїв в епархіальних комітетах і несе велику поміч своїм вірним, а ми ходимо людом і не знаємо, як собі і другим помочи. Замічено також з прикритістю, що коли тепер виступили так важні житєві справи, не забирають спосібніші священники голосу в пресі і не обговорюють тих справ прилюдно. Разом з тим висказано бажанє, щоби ті з клиру, котрі розвивають замітнійшу діяльність, подавали прочим братям вісти про свої успіхи і поучали їх, в який спосіб мають різних своїх справ доходити. О. Маринович підносив, що духовенство повинно тепер на дві справи звернути особливу увагу. Перше накликувати нарід в проповідях і при всяких нагодах до ощадности.

Нині мають люди багато грошей і марнують їх. Але по війні настане великий брак гроша, що не буде чим доповнити інвентаря і почати правильне господарство. Треба отже накликувати нарід: щоби віддавав з нинішних грошей довги, купував землю або складав до шадниць, — а не викидав єго на марні річи і не складав на пожички, котрих не буде міг скоро відібрати. Друга річ, се венеричні слаботи, котрі страшно прокинулись по селах і готові зовсім знищити нарід. Держава буде мусіла зараз по війні заложити по всіх сторонах санаторії, а духовенство мусить одержати в сім предметі добрі поученя, щоби могло подавати нещасним пораду і класти тому страшному лихови якісь тами. Дальше інтерпелювано ще комісію, котра з порученя загальних зборів мала зібрати матеріяли що до знищених церков і приходських домів, та подати клирови погади, що вона в сій справі зробила. О. Герахимович відповів на се, що одержав матеріяли лиш від 37 священників і що вони ще не достаточні. Ему відповіли: що не наспіло більше матеріялів з тої причини, що різні зазиви виходили вже не раз з клиру і клир їх сповняв, але опісля не було з сеї роботи ніякого успіху. Через се втратив клир довіре в такі відозви. Тому треба духовенству дати вже на основі сего матеріялу

вказівки, як має в різних случаях поступати в справі зруйнованих церков і приходських будинків та знищеного майна. Коли зробить ся клирови таку позитивну прислугу, тоді набере він й довіря до наших заряджень. (Довідуємо ся, що трудом деяких священників з віділу Тов. св. Павла мають в сих справах появи́ти ся в Аепарх. Вістнику деякі інформації для клиру). — Вкінци висказали зібрані ще бажанє, щоби наради клиру о біжучих справах могли частійше відбуватись.

Товариство українських гр. кат. служниць ім. св. Йосифа у Львові. Се товариство увійшло в жите у Львові 29. липня с. р. Того дня зібрало ся по вечірні на перші збори коло 400 наших дівчат і трохи старших жінок в салі „Сокола“, так що просторий льокаль був битком наповнений. Видко, глибоко відчувала ся потреба такої інституції, коли вже на перший поклик зявило ся так велике число участниць.

Збори отворив о. др. Галушинський, Василіянин, представивши цілі товариства. Воно мало би заложити приют для служниць, котрі приходять зі сіл шукати тут служби або остають хвилево без занятя, поручати їм відповідні місця, старати ся о релігійне і горожанське їх вихованє (через уладженє викладів і лекцій, концертів, театральних представлень, а то й забав), заохочувати до щадження заробленого гроша, подавати поміч в слабости і притулок на старости літ.

Безперечно всі ті цілі незвичайно кра ні і дав би Бог, щоби товариство розвинудо ся чим скорше, і змогло т. задачі як найліпше сповнити. Яке значіне мала би ся праця під зглядом релігійним і суспільним, розуміє кождий, хто лиш трохи приглядав ся львівським відносинам. Бо кількож то сільських дівчат приходять заедно до нашого міста, і кілько з них, не мюючи тут провуду і опіки, марнували свій вік і зароблені гроші, не поступили в просвіті ні в горожанськм освідомленю, а противно сходили нераз на ніщо або й зміняли свій ридичий обряд. Нове товариство мало би отже на меті удержувати служниць на їх моральній вижині, обезпечувати матеріально і утверджувати їх в національній і обрядовій свідомости.

По принятю статута вибрано виділ, в котрий увійшли чогири служниць, три пані з інтелігенції і як голова о др. Галушинський.

Радіючи цілим серцем новому товариству і бажючи, щоби подібні заведеня станули і в других наших більших містах, хочемо піднести в інтересі розвою товариства деякі наші уваги. Статут взятий з подібних німецьких інституцій і містить гарні задачі; однак він потребував ще деякого близшого приміненя до наших відносин, а за сим й деяких поменших змін чи в формальних чи в річевих постановах.

Огець оснуватель, відчув сам ту можливість і заповів навіть при предложеню статута, що наколи покажуть ся в практиці деякі недомагання і потреби, то буде їм на найблизших загальних зборах вволено. Так і позволимо собі вказати тут на деякі річи.

Передовсім гадаємо, що наколи товариство має головною ціллю релігійно моральне і обрядове виховане служниць, то повинен бути в статуті забезпечений духовенству певний голос в виділі. Правда, що наколи оо. Василіяни поклали вже досі добрі початки для сего товариства і будуть тим й дальше ревно займатись, то можна сподіватись, що провід товариства буде завсе в їх руках спочивати. Однак думаємо, що одної духовної особи трохи за мало. Місто Львів є велике, наші служниці дуже численні і розкинені по всіх частях і передмістях, так одному мужеві, хоч би як ревно трудив ся, не можна мати доброго їх перегляду тай відчування всіх їх відносин і потреб. За те являють ся на широкім просторі міста для тисячок наших слуг природними осередками поодинокі парохіяльні церкви. Там вони збирають ся в неділі і святи на різні богослуження, належать до церковних сестриць, приступають до св. Тайн, засягають нераз у парохіяльних священників поради і под. Таким чином знають парохіяльні духовні многих служниць особисто, мають легку нагоду зрозуміти і ближе пізнати кожочасні їх браки і потреби, та средства до їх заради. Гадаємо, що участь кількох парохіяльних священників в виділі причинисвала би ся і до тіснійшого споєня служниць з різних частий міста в одну звязь і до кращого сповнення їх потреб. Коли отже статут означив, що в склад виділу мають входити три пані з інтелігенції — а сю постанову вважаємо вповні оправданою для кращого веденя товариства, то так само, коли не більше оправданою вважали би ми статуту постанову, щоби до виділу належало хоч би двох парохіяльних священників, делегованих туди через Ординаріат. Двох священників не переважають других членів виділу, всеж таки могли би вони віддати цінні прислуги товариству: заохочуючи осталих слуг до вступлення в члени, даючи в даних ра'ах опінію о мешкаючих в парохії членах, та вказуючи на якісь нові потреби і способи заради. Миж виділи на перших зборах, як служниць, що явились з різних частий міста, не знали ся між собою, як запитувані о своїх бажаннях не могли їх вказати і потребували в с'ім ділі принуки і помочи з сторони о. провідника; і ми певні, що такої опори будуть потребувати вони на дальше. Також бачили ми, що коли на перший раз зібрало ся таке множество наших служниць, то се стало ся головно на зазив і на заохоченя парохіяльного клиру. Ми віримо, що служниці самі, котрі звичайно радо і з довірем горнуть ся по церквих до

своїх духовних, повитали би мило дорадчий їх голос також в своїм товаристві. Розуміє ся, і нам священикам, світським і монашам, не відгороджуватись в праці для Христа, але помагати собі взаємно. Певно, що оо. Василіяни (не заняті у Львові парохіяльними і шкільними працями) надають ся краще до трівого веденя такої організації; але і се безсумнівне, що і парохіяльний клир міг би тут своїм досвідом і спостереженнями добре послужити.

Дальше уважали би ми відповідним змінити постанову статута, після котрої надзвичайні загальні збори можуть бути скликані аж на жадане одної третини членів. Сеж неможливе до переведення; служниці не знають ся на стільки в так великім місті і їм не звісне все число членів, щоби могли в данім разі з свого права скористати. Тому щоби вдати їм більшого житя і не запирати можности виявлювання своїх бажань, було би краще, щоби вже на жадане яких 50 членів скликувано загальні збори.

Також постанова, що в случаю несподіваного розв'язання товариства через світську власть має майно перейти на товариство св. Петра, потребує додатку; „з тим, щоби товариство св. Петра ужило того маєтку на подібну ціль“ (прим. на створенє другого гуманітарного товариства для слуг). Слуги будуть завсе у Львові існувати, і тому подібне товариство буде завсе потрібне.

На разі підносимо сих пару гадок до розваження. Очевидно розвій сего товариства і злученє в нїм всіх наших служниць буде залежати від зрозуміння житєвих потреб того стану і від реального всестороннього сповнення ріжно-родних его вимог. Дай Боже, щоби воно як найкраще успівало! Поручаємо его попертю всеї нашої публики.

Високе відзначенє заслуженого священика. Професор пастирського Богословя на львівськїм університеті, Впр. о. канонік др. Іван Бартошевський, зістав наділений ордером залізної корони III. кляси. Відзначений о. професор, звісний цілий нашій духовній суспільности, викладає пастирське Богословє від 1883 р. Рівночасно був він референтом Митрополичої Консисторії. Звісні і дуже поширені в Галичині є його проповіді, яких о. професор видав цілий ряд. Капітальним його трудом се поясненя до св. Письма Старого Завіта. Крім того редагував о. професор через кілька літ „Сіона“ і писав численні статі богословського змісту до наших духовних органів. На університеті стояв о. професор завсїгди бодро на сторожи народних прав і дуже часто самотнім своїм голосом протестував проти шовіністичних затій польських професорів. Університетська богословська молодіж має в о. каноніку не тільки найліпшого професора, але й найщирішого друга.

Нові єпископи. Перемиську єпископську катедру обняв вже Преосвящений о. др. Йосафат Коциловський. Таким чином перемиська єпархія, осирочена через смерть єп. Константина Чеховича, має вже свого Настоятеля. Другого нового єпископа дістали ми в особі Преосвященого д-ра Йосифа Боцяча, ректора духовної семінарії у Львові. Преосвящений Йосиф є єпископом луцьким. Його висвятив Високопреосв. Митрополит ще в 1914 р. в Києві. (Рівночасно іменував також незабутнього о. д-ра Дмитра Яремка єпископом острожським).

Наші полонені в Росії остають вже деякі четвертий рік без релігійної опіки. Коли зважимо, що наші полки ішли й ідуть завсідги в першій лінії в огонь, то мабуть наших полонених в Росії буде розмірно дуже багато. Що воли під релігійним зглядом занедбані, се очевидне. Російське правительство, старе і нове, певно такими річами не журить ся, а наші люди тим менше. Виходить, що наші полонені або зовсім полишені релігійної потіхи, або заняли ся ними православні священники. Які будуть наслідки одного і другого, кожному ясно. Не віримо, щоби загал наших людей підпав православному впливови, але може легко опрославитись велике їх число, передовсім з тих околиць Галичини, що не зовсім релігійно освідомлені. Звертаємо на се увагу нашого духовенства, щоби загоді приготувилось до відповідної праці в тім згляді.

Статистика душпастирської і суспільної діяльності парохіяльного духовенства в часі війни. Єпископська Консисторія в Ст. Пельтен (St. Pölten) візвала всі парохіяльні уряди, щоби зложили звіт з діяльності суспільної і душпастирської опіки парохіяльного духовенства в часі війни. Здало би ся, щоби і у нас подумав хто над такою статистикою, яка була би для нас найкрасшою апологією на випадок ворожих нападів.

Матеріальне положення наших співробітників. Про всі верстви подбали наші влади і всім признали сякий такий дорожній додаток чи підмогу. Одні наші співробітники виняті зпід всякої опіки. А їм біда припікає найбільше. З платні 50 кор. місячно і з доходів враз з стипендіями нехай і 100 кор. місячно, значить, з 150 К. місячного доходу хто зможе нині вижити? Парох має бодай поле, має з нього все таки на стільки, скільки потребує до виживлення своєї родини, має господарку, а співробітник крім чистої пенсії і кількох непевних корон доходу — не має нічого і засуджений на крайню нужду. Коли співробітники латинського обряду, ліпше ситуювані і самі одні, безженні, упоминають ся о поліпшене свого положення, не повинні і наші оо. співробітники ждати на те, що ними хтось инший займеть ся, а самим

дбати якось про себе. Без стукання нікому не отворить ся, а за працю належить ся чей відповідна заплата.

Католицький пресовий союз в Баварії. В днях 25. і 26. вересня с. р. відбув кат. пресовий союз в Баварії свої XIII. загальні збори в Монахові. Союз числить тепер 180.000 членів. В часі війни вислано жовнірам в окопах і шпиталях понад 6 мільйонів католицьких книжок. Варто би знати, скільки примірників своїх видавництв вислало в окопи і шпиталі наше товариство св. ап. Павла.

Згіршаючий виступ чеського священика — посла в парляменті. В часі розправи в парляменті, яку почато по бесіді президента міністрів д-ра Зайдлера, виступив з промовою о. др. Заградник, опат Премонстратензів, один з провідників чеської аграрної партії, і в нетактовний спосіб накинув ся на папу Венедикта XV. за те що в папський мировій ноті не згадано... Чехів. Виступ о. Заградника викликав в парляменті велике згіршене.

Бібліографія.

Історія Біблійна Старого Завіта для руского народа написав О. Т. Галушинський. ЧСВВ. Ч. I. стор. 335. — Се перше у нас видане Біблії, справді в стилі європейським. Гарна там мова, оповідане поважне, уваги і пояснення та відповіді на звичайні закиди вільнодумних толкователів об'явлених подій — розумні та влучні, що в силі переконати й вимагаючого читателя; зверхна форма без закиду. Дуже додатне вражінє роблять описи обрядові і церемоніяльні, змальовані ту величаво на підставі кн. Левіт. Оповідане сего тому вичерпує Пентатевх.

Що до сторони наукової сеї під кожним оглядом поправної праці, не можна нічо закинути. Є там хіба деякі поменші неточности чя неясности, на котрі хотівбим звернути увагу.

В першій половині книжки за багато — видить ся мені — є буденного моралізованя; в другій половині оповідане біблійне менше вичерпуюче.

На ст. 54. представлений Египет в надто цвитучім стані, підчас коли так дуже много гарних і великих міст там за Аврама не було; вже хотьби в тій самій книжці не так світло се виходить з уст. 33.

Пощо говорити про двократне затриманє Сари через інших мужів (стр. 55, 71) — неха в тім нічо додатного,

тому можна було се опустити, подібно як цілком добре опущені інші річі, пр. Лот з доньками в печері: Бит. XIX. 31. або Бит. XXX. 1—20, XXXV. 22, XXXVIII. 9. 14. і т. і., бо в тій матерії є багато, що справедливо опускаємо. Час би також скінчити вже раз з тою Путифарою Єгипетською (стр. 113), бо „гарний з лиця і дуже вродливий“ Йосиф не навчить стільки встидливості, скільки нечистих гадок насуне безлична Путифара.

Не узглядено зовсім (стр. 209), хоть ділає се Впр. Автор звичайно — закидів вільнодумців що до переходу Ізраїльтян через Море Червоне, якого можливість природним способом толкують пр. впливом моря, будь інше.

Автор підносить за св. Еронімом схожість між законом Старого Завіта а Нового, кажучи: „Оба довершилися в 50 ім дни по пасці“ (стр. 229). Тимчасом на стр. 222. є згідно з текстом кн. Ісход XIX. 1., так: „Третого місяця по виході з землі Єгипетської опустили Ізраїльтяни Рафідім і пішли в пустиню синайську“... отже було вже більше як 60 а не то 50 днів по пасці, яку споживали Ізраїльтяни виходячи з Єгипту; додати ще треба до того час приготування попереджаючий заключене Завіта.

На стр. 251. при порівнянню того, що містила в собі скинія старозавітна, а що містить в собі церков, пише автор: „Там Христос немов сповитий біленьким облаком видів хліба“... се виглядає якби через неувату взяте з латинського якогось тексту, бо хліб у нас уживаний яко матерія найсв. Євхаристії не є таким „біленьким“ облаком.

Автор пише часто „сли“ (стр. 270, 271, 275, 276, 281, 301 і т. д.); у нас уживає ся „коли“, а навіть не „если“. Шевченко ні разу не уживає в своїх письмах „если“.

Увага на стр. 288. „Коби то всі пастирі так розуміли і розуміли свій великий уряд“ — форма надто оптативна; в книжці призначеній для широких верств суспільних, може разити.

Як видно з наведеного є многі наче „вроджені“ трудности тексту біблійного, які при случайности подібної праці або її огляді показують ся звичайно, доскулюють немало авторам, а все таки домагають ся якоїсь розв'язки.

В тій цілі головню се ту підношу. Однак не є воно в силі, (ані се не є моїм наміром) в якійнебудь мірі обнизити вартість сего цінного для нас видання і бажати би собі горячо, щоби Впр. Автор встиг нам як найскорше зладити і дальші томи того рода біблійних оповідань.

о. Олександр Коренець.

Werde ein ganzer Mann! Aufklärungen und Belehrungen für die heranwachsende männliche Jugend von Dr. Jakob Hoffmann Klg. Geistl. Rat, Gymnasialprofessor und Religionslehrer in München. Fünfte und sechste, verbesserte Auflage. Freiburg im Breisgau. Herderische Verlagshandlung. 8° стор. XII + 226. — 3 поміж багатої, німецької, воєнної педагогічної літератури вже п'ятим і шестим накладом вийшла в сім році книжка під повисшим заголовком в два літа після свого першого видання. Се вже одно заступає всяку рекомендацію й є найкращим доказом її високої вартости. На її цілість складають ся вступ і 26 листів, що містять в собі пояснення і поучення для dorостаючої молоді в віці бурі і напору, коли-то тіло і душа скоро переходять послідні фази свого розвою і з незрілого хлопяти стає згодом зрілий і повний сили мушина. В сім так дуже небезпечнім віці, повнім фізичного і психічного забурення наніщо не здадуть ся всякі прикази і перестороги, коли вони не подані в формі щирих, приятельських рад, від яких нелегко можна відхилити ся, подібно, як не можна без жалю розстати ся з найсердечнішим своїм товаришом і другом. Якраз такими радами є ці Гоффманові пояснення і поучення про всі заходячі в молодім хлопцеві переміни і про средства, що підчас сеї переміни допомагають йому досягнути можливий вершок фізичного, душевного і релігійно-морального виховання. Ці пояснення і поучення обіймають собою: потребу самодійної праці над власним вихованєм, зміни на тілі та средства до заховання трівогого здоров'я і свіжости, духове жите, уяву, память і ціль духової чинности, потребу співділання родичів і школи при виробленю характеру, суть і значіне волі й чести, панованє над пристрастями і зносини з жіночим полом, невинність і страшні наслідки нечистоти, средства до заховання чистоти і красу невинности, нахил до красоти, товариства і стоваришення, виробленє сильної волі, бурю і напір під зглядом релігійного житя та безпеку постійности в вірі і моральнім житю, лектури і відвідуванє театрів і кіна.

Ся книжка заслугує на як найскорше присвоєнє з деякими тільки змінами до нашої убогої педагогічної літератури тимбільше, що легкий і ядерний стиль, щирість, молодечий запал і сила переконання змушують до кінця прочитати її кожного, хто тільки візьме її до рук.

А. Галандюк.

Спомини з терневої дороги Преосв. Митрополита Андрея гр. Шептицького. Друге виданє доповнене. Львів, 1917. Ціна 1 К. Ся книжочка, прибрана красним образком Архієрея Страдальця, містить не тільки пережиті терпіння нашого Пастиря, але і дає гарну картину перебутих по-

слідних років і впливає дуже освідомлюючо на нарід під зглядом церковним і національним. Як радо була вона принята народом, свідчить факт, що перший наклад розійшов ся ще перед поворотом Архієрея, так що треба було на сам приїзд Преосв. Митрополита постаратись о нове виданє. Один священник пише нам про її принятє в громадах таке: „Я одержав 100 примірників книжочки на поширене їх в моїй окресности. Але коли в неділю по богослуженю подав її до відома парохіян, кинули ся вони гурмою до закупна книжочки, так що до десяти хвиль було все розібране. Та лишилась вдовиця по поляглім мужу для котрої не стало книжочки і ся зачала в голос плакати: всі одержали памяточку про нашого Архієрея, тільки для мене нещасної не стало і того потішення! Не було що діяти, і я відступив їй примірник. Розуміє ся, на другі села не мав я вже що посилати“. Та хоч багато сеї брошури розійшло ся, то таки доходять ще з многих сторін жалі селян, що книжочка до них не дійшла. В інтересі тіснійшого звязання вірних з особою Архієрея, як і освідомлювання народа під зглядом церковним і національним, було би вельми пожадане, щоби священники тих парохій, куди книжочка ще не дійшла, замовляли її. Коли нарід сего бажає, так даймо єму те. Товариство св. Павла (Львів, ул. Коперника ч. 36) признає при замовленю 50 примірників рабат і оплачує пошту. Розкуплене книжочки є цілком певне.

Переписка Редакції.

—о—

Вп. о. Л. Горалевич в Угорську. Підвисшувати предплати годї, бо і тих 10 кор. трудно від багатьох діждатись. За статю будемо дуже вдячні, бо справа справді актуальна.

Від Адміністрації.

—о—

Просимо надсилати нам залеглу послїплату, бо тепер кредиту в друкарні нема і ми кожде число мусимо оплачувати при його відборі.